

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**БАЗОВІ ДЕФІНІЦІЇ З ЕКОНОМІКИ:
навчальний посібник**

За загальною редакцією докторів економічних наук,
професорів П.І. Юхименка, О.А. Шуст

Білоцерківський навчально-науково-виробничий
комплекс «Освіта»
Біла Церква, 2017

Рекомендовано
Вченою радою Білоцерківського національного
аграрного університету
(Протокол № 3 від 13 листопада 2017 р.)

Рецензенти: **Краус Н. М.**, доктор економічних наук, професор,
Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління», м. Київ
Гринчук Ю. С., доктор економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква
Осецький В. Л., доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Автори: Бабицька О.О., Бойко С.В., Гура А.М., Житник Т.П.,
Загурський О.М., Паска І.М., Приходько Т.В., Рибак Н.О.,
Сокольська Т.В., Сатир Л.М., Шуст О.А., Юхименко П.І.

ISBN 978-966-2667-05-9

Ю 079 Базові дефініції з економіки: навчальний посібник / П.І. Юхименко, О.М. Загурський, А.М. Гура та ін. / За аг. ред. д.е.н., професора П.І. Юхименка, д.е.н., професора О.А. Шуст. – Біла Церква, Білоцерківський навчально-науково-виробничий комплекс «Освіта», 2017. – 269 с.

Навчальний посібник з базових економічних термінів включає широкий спектр економічних дефініцій, понять, категорій, формалізованих підходів з дисциплін кафедри економіки та економічної теорії.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти, викладачів, економістів, аспірантів – усіх хто вивчає сучасну економіку.

ISBN 978-966-2667-05-9

© Білоцерківський навчально-науково-виробничий
комплекс «Освіта», 2017
© Юхименко П.І., О.М. Загурський, А.М. Гура та ін.

А

Абсолютна величина (див. *Величина абсолютна*).

Абсолютне значення одного процента приросту – показник, що визначається шляхом ділення абсолютного приросту на відповідний темп приросту, виражений у процентах. Розрахунок цього показника має економічний зміст тільки на ланцюговій основі.

Абсолютний приріст – показник, що характеризує абсолютну швидкість зростання (зниження) рівнів ряду динаміки. Величина його є різницею між даним рівнем і рівнем, з яким проводиться зіставлення. Абсолютний приріст показує, на скільки одиниць підвищився або зменшився рівень ряду порівняно з базисним рівнем.

Абсолютні потреби (див. *Потреби абсолютні*).

Аваль – доручення за векселем або чеком, що допускається для будь-якої особи крім платника. Аваль здійснюється шляхом напису на векселі або чеку слова «per aval» (або «вважати за аваль» або будь-яку рівнозначну формулу).

Аванс – сума коштів, що сплачується (перераховується) відповідно до умов укладеного договору в рахунок майбутніх платежів за матеріальні цінності або сума коштів, що видається у підзвіт працівнику на господарські витрати; сума коштів, що видається в рахунок майбутніх виконаних робіт або наданих послуг.

АВС–аналіз – метод, що дозволяє класифікувати ресурси фірми за ступенем їх важливості.

Австрійська школа – напрям в економічній теорії, який за основу ціноутворення ставить концепцію «граничної корисності», але ігнорує теорію трудових витрат. Виник у 80–х рр. ХІХ ст. в Австрії. До початку ХХ ст. найвідомішими її представниками були Г. Госсен, К. Менгер, Ф. Візер, О. Бем–Баверк та ін. У ХХ ст. школа була представлена насамперед іменами Л. Мізеса, Ф. Хайека, Г. Хаберлена, Ф. Махлупа.

Автаркія – економічна політика, спрямована на господарське відособлення, створення замкнутої самодостатньої економіки в межах окремої країни або групи країн, за максимального обмеження імпорту при одночасному стимулюванні експорту товарів і капіталів.

Автономне споживання і заощадження – споживання і заощадження, які не залежать від післяподаткового доходу.

Автономні інвестиції (див. *Інвестиції автономні*).

Авторське право – система правових норм, що регулюють правові відносини, пов’язані зі створенням і використанням творів науки і різних видів мистецтва.

Аграрні відносини – економічні відносини, що складаються між суб’єктами в процесі виробництва, розподілу, обміну і використання сільськогосподарської продукції.

Агрегатний індекс цін (див. *Індекс Ласпейреса (агрегатний індекс цін)*).

Агропромислова інтеграція (див. *Інтеграція агропромислова*).

Агропромислове виробництво (див. *Виробництво агропромислове*).

Агропромисловий виробничий цикл – єдність видів виробничої діяльності в рамках груп підприємств різних галузей (чи одного підприємства) або певної території, яка на основі поєднання промислових ресурсів та сільськогосподарської сировини забезпечує виробництво кінцевого продукту та його реалізацію.

Агропромисловий комплекс (АПК) – сукупність економічних відносин між аграрним виробництвом і пов’язаними з ним галузями з приводу виробництва і доведення до споживачів продукції, виготовленої із сільськогосподарської сировини.

Адвалерне мито (див. *Мито адвалерне*).

Адиціоналізм – один з принципів регіональної політики Європейського Союзу, згідно з яким фінансові ресурси, які надає ЄС регіонам, мають доповнюватися за рахунок місцевих джерел. Обсяги коштів із власних джерел фінансування програм регіонального розвитку депресивних регіонів повинні становити не менше 20%.

Адміністративна монополія (див. *Монополія адміністративна*).

Адміністративні витрати (див. *Витрати адміністративні*).

Адміністративно-кар’єрна складова кадрової безпеки – відсутність адміністративного тиску, утиску прав та можливість здійснювати кар’єрне зростання, об’єктивне оцінювання професійних якостей та досягнень з боку адміністрації.

Акордна система оплати праці (див. *Система оплати праці акордна*).

Акредитив – 1) зобов’язання банку виплатити продавцю товарів чи послуг визначену суму у разі представлення ним документів, які підтверджують відправлення товару або виконання послуги, що відповідають умовам такого зобов’язання; 2) договір, що містить зобов’язання банку–емітента, за яким цей банк за дорученням

клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

безвідкличний – акредитив, який може бути змінений або анульований тільки за згодою бенефіціара, на користь якого він був відкритий.

відкличний – акредитив, який може бути змінений або анульований банком-емітентом без попереднього повідомлення бенефіціару.

експортний – акредитив, який відкривається іноземним банком-емітентом на користь бенефіціара, розташованого на території України.

Акселератор – коефіцієнт, протилежний за значенням мультиплікаторові; характеризує вплив приросту національного доходу на приріст інвестицій (див. *Мультиплікатор*).

Актив – частина бухгалтерського балансу, яка відображає на певну дату всі належні підприємству активи.

Активи – 1) ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому; 2) все те, що має ринкову вартість і є власністю певних інституціональних одиниць.

біологічні – тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди.

грошові – сума грошових коштів, яка перебуває у розпорядженні підприємства на визначену дату.

депозитарні– сертифікати цінних паперів, розміщених у документарній формі на пред'явника, свідоцтва про знерухомилення іменних цінних паперів, розміщених у документарній формі, глобальні сертифікати цінних паперів, розміщених у бездокументарній формі, записи на рахунках у цінних паперах депозитаріїв в інших депозитаріях, а також записи на рахунках у цінних паперах зберігачів у депозитарії.

ліквідні – група активів підприємства, які швидко можуть бути конвертовані у грошову форму без втрати своєї поточної (балансової) вартості з метою своєчасного забезпечення платежів по поточних фінансових зобов'язаннях. До групи ліквідних

активів належать: короткострокові фінансові вкладення; дебіторська заборгованість (крім безнадійної); запаси готової продукції для реалізації.

матеріальні – група активів підприємства, які мають істотну (матеріальну) форму.

неліквідні – група активів підприємства, які можуть бути конвертовані в грошову форму без втрат своєї поточної (балансової) вартості лише після закінчення значного періоду часу.

нематеріальні – група активів підприємства, які не мають матеріально-речової форми: права користування землею та іншими природними ресурсами, авторські права, права на товарні знаки і торгові марки, інші майнові права, програмне забезпечення та інші активи, що не мають матеріально-речової основи.

немонетарні – всі активи, крім грошових коштів, їх еквівалентів та дебіторської заборгованості у фіксованій (або визначеній) сумі грошей.

необоротні – всі активи, що не є оборотними. До них відносяться: основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, нематеріальні активи, довгострокові фінансові інвестиції, капітальні інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість.

оборотні – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

пенсійні – активи пенсійного фонду, страхової організації, банківської установи, за рахунок яких здійснюються пенсійні виплати.

фінансові – 1) кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до цінних паперів; 2) це специфічні неречові активи, які являють собою законні вимоги власників цих активів на отримання певного, як правило, грошового доходу в майбутньому. За допомогою фінансових активів здійснюється передавання фінансових ресурсів від тих, хто має їх надлишок, тобто від інвесторів, до тих, хто потребує інвестицій.

чисті – активи підприємства за вирахуванням його зобов'язань.

Активна частина основних фондів – сукупність фондів, що безпосередньо впливає на предмет праці (машини, обладнання, виробничий інструмент тощо).

Активний ринок (див. *Ринок активний*).

Акцепт – 1) згода на укладання договору відповідно до пропозиції другої сторони; 2) прийняття платником за переказним векселем зобов'язання оплатити вексель із настанням вказаного в ньому терміну; 3) згода банку гарантувати виплату суми, вказаної у переказному векселі; 4) одна із форм безготівкових розрахунків між господарськими організаціями.

Акцизний податок (акциз) – вид непрямого податку на високорентабельні та монопольні товари, що включається до ціни товару чи послуги.

Акціонерне товариство (див. *Товариство акціонерне*).

Акція – іменний цінний папір без установленого строку обігу, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства в разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права.

Альтернативна вартість (див. *Вартість альтернативна*).

Альтернативне використання – можливі варіанти використання нерухомого майна, які відрізняються від існуючого використання та розглядаються під час аналізу найбільш ефективного використання об'єкта оцінки.

Альтернативні витрати (див. *Витрати альтернативні*).

Альтернативні проекти (див. *Проекти альтернативні*).

Амортизація – 1) це процес поступового перенесення вартості основних виробничих фондів і нематеріальних активів з урахуванням витрат на їх придбання, виготовлення або поліпшення згідно з нормами амортизаційних відрахувань на новостворену продукцію або послуги, 2) систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Ампліфікація – посилення дії факторів, параметрів у багатофакторній економічній системі.

Аналіз – 1) розкладання цілого на елементи і наступне встановлення взаємозв'язків між ними з метою підвищення рівня

якості прогнозування, оптимізації, обґрунтування, планування й оперативного управління реалізацією управлінського рішення щодо розвитку об'єкта; 2) це метод дослідження або практичне розчленування об'єкта дослідження на складові частини.

багатовимірний – вид аналізу, сутність якого полягає в комплексній оцінці економічних явищ і процесів з використанням системи показників.

безбитковості проекту – дослідження зв'язку обсягу виробництва, собівартості продукції та прибутку за зміни цих показників у процесі виробництва.

вертикальний (структурний) – вид одновимірного аналізу, що має на меті дослідження складу і структури досліджуваного економічного явища за допомогою розкладання на окремі складові елементи, визначення їх частки та співвідношень, а також вивчення впливу факторів на загальний результативний показник за рахунок його порівняння до і після зміни конкретного чинника.

вибірковий – аналіз, що ґрунтується на вивченні не всіх, а лише певної частини об'єктів, відібраних у випадковому порядку. Випадковість відбору гарантує незалежність вибірки від суб'єктивізму, упереджує умисність, тенденційність виконавців.

виробничий – аналіз, що охоплює сферу виробництва, реалізації продукції, робіт, послуг і призначений для пошуку невикористаних резервів підвищення їх ефективності.

внутрішній – здійснюється за ініціативою і на матеріалах самого підприємства з метою використання його результатів у плануванні, складанні виробничої програми, розробці стратегії господарської діяльності та в управлінні.

горизонтальний – один із прийомів фінансового аналізу, який базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі.

господарської діяльності – напрям економічного аналізу, пов'язане з вивченням виробничої, фінансової, торговельної діяльності підприємств (організацій, фірм).

дискримінантний – комплекс методів математичної статистики, за допомогою якого здійснюється класифікація досліджуваних одиниць (підприємств) залежно від значень

обраної сукупності показників відповідно до побудованої метричної шкали.

діагностичний – засіб встановлення характеру порушень нормального функціонування підприємства на основі типових ознак, які характерні тільки для даного порушення.

економічний – виявлення економічних закономірностей з фактів економічної дійсності; припускає розкладання економіки на окремі частини (економічні категорії).

зовнішній – може проводитися безпосередньо зовнішніми користувачами або на їх замовлення. У ролі останніх можуть виступати представники вищестоящої організації, фінансових, податкових органів, громадських організацій, незалежні аудиторі, акціонери, потенційні інвестори.

зовнішнього середовища – процес стратегічного планування, призначений для контролю зовнішніх факторів стосовно суб'єктів господарювання з метою визначення її можливостей і загроз.

індексний за факторами – аналіз, мета якого полягає в оцінці ізольованого впливу окремих факторів на результат.

комплексний – аналіз мета якого полягає у всебічному, комплексному вивченні господарської діяльності підприємства як єдиного комплексу.

маржинальний – метод фінансового аналізу, який досліджує взаємозв'язок витрат виробництва (з розподілом їх на постійні і змінні) та прибутку. Призначений для обґрунтування й прийняття зважених управлінських рішень щодо обсягу виробництва, реалізації окремих видів продукції, робіт, послуг, їх собівартості та ціни.

на основі множинної регресії – вид регресійного аналізу, який базується на використанні в рівнянні регресії більше ніж однієї незалежної змінної. Його застосовують при прогнозуванні попиту. Спочатку ідентифікуються фактори, що визначають попит, потім встановлюються наявні між ними взаємозв'язки та прогнозуються їхні ймовірні майбутні значення. На основі отриманих даних виводиться прогнозне значення попиту.

оперативний – аналіз поточної діяльності підприємства, в межах якого відбувається контроль цієї діяльності.

Здійснюється повсякденно і не потребує застосування складних методів дослідження.

перспективний – виходить із потреби планування чи прогнозування господарських операцій у майбутньому. Проводиться ще до здійснення вказаних операцій.

порівняльний – полягає у зіставленні узагальнених та часткових економічних і техніко-виробничих показників видів економічної діяльності, підприємств, організацій та їхніх внутрішніх підрозділів з метою виявлення найкращих результатів і поширення передового досвіду. При порівняльному аналізі зіставляються фактичні показники з плановими, з показниками відповідних періодів минулих років, інших підприємств, з нормативними даними. В результаті виявляються відхилення цих показників і встановлюються їхні причини.

проектний – методологія, яка використовується для визначення, порівняння та обґрунтування альтернативних управлінських рішень і проектів, що дає змогу здійснювати вибір та приймати рішення за умов обмеженості ресурсів.

регресійний – аналітичний вираз зв'язку, в якому зміна однієї величини (результативної ознаки) обумовлено впливом однієї або декількох незалежних величин (факторів), а безліч всіх інших чинників, також роблять вплив на залежну величину, приймається за постійні і середні значення.

ретроспективний – аналіз, що полягає у вивченні тенденцій і коливань господарської діяльності, що склалися за певний період у минулому.

системний – сукупність методів і засобів дослідження складних систем, об'єктів, процесів, що спираються на комплексний підхід, облік взаємозв'язків і взаємодій між елементами системи.

ситуаційний – аналіз сильних і слабких сторін організації, підприємства, а також зовнішніх можливостей і загроз, що впливають на їх діяльність.

стратегічний – виконання відповідної функції управління, орієнтованої на перспективу, і такої, яка має високу невизначеність.

стратегічної позиції підприємства – виявлення стратегічних зон господарювання, їх взаємозв'язку, оточення та інших важливих характеристик.

тактичний – аналіз господарської діяльності підприємства на короткострокову перспективу. Він менш детальний, ніж оперативний аналіз, і підпорядкований конкретизації поставлених завдань через систему планів та їх ресурсного забезпечення за різними напрямками: затрати часу, матеріально–технічних, трудових, інформаційних ресурсів тощо.

тематичний – охоплює тільки окремі напрями діяльності підприємства або рішення спеціальних завдань, здебільшого ті, які найбільш проблемні і важливі в конкретний період часу.

трендовий – порівняльний аналіз, що застосовується для визначення відносних темпів росту та приросту показників за декілька років проти рівня базисного року, визначення тенденції їх змін.

факторний – аналіз, що проводиться для визначення впливу окремих факторів (показників) на результативний показник детермінованих або стохастичних факторних систем. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розподіляють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи поєднують у загальний результативний показник.

фінансовий – процес дослідження фінансового стану та результатів фінансової діяльності підприємства з метою виявлення резервів підвищення його ринкової вартості та забезпечення ефективного розвитку.

фінансових коефіцієнтів – один із найпоширеніших різновидів фінансового аналізу, в основі якого – розрахунки співвідношення окремих фінансових показників, що характеризують різні аспекти фінансової діяльності підприємства.

функціонально-вартісний (ФВА) – метод комплексного техніко–економічного дослідження об'єкта з метою розвитку його корисних функцій при оптимальному співвідношенні між їх значущістю для споживача і витратами на їх здійснення.

чутливості – передбачає дослідження залежності результативного показника (найчастіше чистої теперішньої

вартості та внутрішньої норми дохідності) від варіації значень показників, що беруть участь у його визначенні (ключових перемінних). Він дає змогу визначити силу реакції результативного фактора на зміну факторних ознак і відповісти на питання, що буде з результативним показником, якщо зміниться значення деякої вихідної величини? Виходячи з цього, його ще називають аналізом "що буде, якщо". В основу аналізу чутливості покладено поетапну зміну вихідного показника при незмінності інших показників.

Аналітик – фахівець, що володіє методикою економічного аналізу, який бере участь у проведенні аналізу.

Аналітична служба – один із центральних підрозділів, який відповідає за підготовку та обґрунтування основних стратегічних рішень та відслідковує загальну картину бізнесу суб'єкта господарювання (підприємства, фірми, організації).

Аналітичне вирівнювання – ефективний спосіб обробки ряду динаміки з метою виявлення основної тенденції розвитку явища. Сутність його полягає у вирівнюванні фактичних даних динамічного ряду способом найменших квадратів, що передбачає знаходження такої прямої або кривої, ординати точок якої були б найбільш близькі до значень фактичного ряду динаміки.

Аналітичність інформації – забезпечення надходження даних з тією деталізацією, яка необхідна для управління.

Аналітично-дослідний метод – установлення норми праці на основі дослідження масових фотохронометражних спостережень і проведення спеціальних розрахунків.

Аналітично-розрахунковий метод – основний метод установлення норм праці на основі існуючих нормативних матеріалів, що гарантує розробку технічно обґрунтованих норм праці.

Андеррайтинг – 1) купівля на первинному ринку цінних паперів з подальшим їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, аби продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані; 2) процес оцінювання та прийняття ризиків на страхування (перестраховування).

Антиблаго – благо, що має негативну (від’ємну) корисність.

Антидемпінгова квота (див. *Квота антидемпінгова*).

Антидемпінгова ліцензія (див. *Ліцензія антидемпінгова*).

Антиінфляційна економічна політика – багатомірне поняття, що інтегрує в собі складові, які визначаються діючими чинниками інфляції.

Ануїтет – послідовність грошових потоків, за якої окремі види грошових потоків, що оцінюються у часі, здійснюються послідовно через певні інтервали часу та в рівних обсягах.

Ануїтети постнумерандо – ануїтети, для яких платежі здійснюються у кінці інтервалів.

Ануїтети пренумерандо – ануїтети, для яких платежі здійснюються на початку відповідних інтервалів.

Асоціація – договірне об’єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об’єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об’єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. А. не має права втручатися у господарську діяльність підприємств–учасників асоціації.

Асоційоване підприємство (див. *Підприємство асоційоване*).

Атестація робочих місць – це комплексне оцінювання кожного робочого місця на його відповідність передовому науково–технічному й організаційному рівню, які забезпечують підвищення продуктивності праці та високу якість продукції, збереження здоров’я і працездатності персоналу.

Аудит – перевірка офіційної бухгалтерської звітності, обліку, первинних документів та іншої інформації щодо фінансово–господарської діяльності суб’єктів господарювання з метою визначення достовірності їх звітності, обліку, його повноти та відповідності чинному законодавству.

екологічний – документально оформлений системний незалежний процес оцінювання об’єкта екологічного аудиту, що включає збирання і об’єктивне оцінювання доказів для встановлення відповідності визначених видів діяльності, заходів, умов, системи екологічного управління та інформації з цих питань вимогам законодавства про охорону

навколишнього природного середовища та іншим критеріям Е.а.

санаційний – поглиблений аналіз фінансово–господарського стану підприємств, який здійснюється на підприємствах, що перебувають у фінансовій кризі. Основна його мета полягає в оцінюванні санаційної спроможності господарської структури шляхом визначення глибини фінансової кризи та причин її виникнення, виявлення можливостей подолання кризи та проведення експертизи наявної санаційної концепції.

Аудиторська перевірка – система засобів перевірки документів інформаційної системи, облікових записів, статистичних матеріалів, а також контроль за достовірністю виконання всіх необхідних процедур.

Аудиторський висновок – документ, що складений відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості користувачам щодо відповідності фінансової звітності або іншої інформації концептуальним основам, які використовувалися при її складанні. Концептуальними основами можуть бути закони та інші нормативно–правові акти України, положення (стандарти) бухгалтерського обліку, внутрішні вимоги та положення суб'єктів господарювання, інші джерела.

Аукціон – продаж з публічних торгів, на яких товар або майно, що продається, можуть бути придбані особою, яка запропонувала за них найвищу ціну.

Афілійована компанія (особа) – компанія (особа), частка якої становить понад 10 відсотків у статутному фонді замовника; компанія (особа), що діє від імені замовника за відповідним дорученням, або компанія (особа), від імені якої діє замовник; компанія (особа), яка має у правлінні замовника 25 та більше відсотків голосів; компанія (особа), яка контролює діяльність замовника; компанія (особа), що контролюється замовником, або спільно з ним перебуває під контролем третьої сторони; компанія (особа), з якою підписано договір про обслуговування тендеру.

Б

Багатовимірний аналіз (див. *Аналіз багатовимірний*).

Багатство національне (див. *Національне багатство*).

База оподаткування – сума, з якої стягується податок.

База оцінки – комплекс методичних підходів, методів та оціночних процедур, що відповідають певному виду вартості майна. Для визначення бази оцінки враховуються мета оцінки та умови використання її результатів.

Базовий рік – рік, який береться за вихідну базу для обчислення реальних змін вартісних показників.

Баланс – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал.

ліквідаційний – баланс підприємства-банкрута, складений ліквідаційною комісією після реалізації необхідної частини його активів і повного задоволення всіх вимог кредиторів, який передається до арбітражного суду.

платіжний – різниця між загальною сумою платежів іншим державам і сумою, отриманою від них протягом певного часу. До платежів і надходжень належать золото, вартість товарів і послуг (страхові платежі), витрати туристів, рух капіталів (кредитів і дивідендів), а також основні суми кредитів. При позитивному платіжному балансі надходження перевищують виплати, при негативному – навпаки, виплати перевищують надходження.

товарів і послуг – складова частина рахунку поточних операцій, яка відображає співвідношення між експортом та імпортом товарів і послуг.

торговий – різниця між вартістю імпорту та експорту товарів.

Баланси міжнародних розрахунків – статистичні таблиці, які у грошовому виразі показують стан міжнародних відносин країни з іншими країнами, відображаючи обсяги вимог і зобов'язань, надходжень і платежів країни щодо іноземних суб'єктів міжнародних відносин.

Балансовий метод – зіставлення взаємопов'язаних показників господарської діяльності з метою з'ясування і вимірювання їх взаємного впливу, а також підрахунку резервів підвищення ефективності виробництва.

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних

умовах і на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Банк даних – сукупність програмних, організаційних і технічних засобів, призначених для централізованого накопичення та багатопільового колективного використання інформації, а також самих даних (інформаційних одиниць), що відповідним чином систематизовані та сконцентровані у певному місці (в комп’ютерній пам’яті, каталогах тощо).

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Банківська корпорація – юридична особа (банк), засновниками й акціонерами якої можуть бути виключно банки. Банківська корпорація створюється з метою концентрації капіталів банків-учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю.

Банківська ліцензія – документ, який видається Національним банком України і на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність.

Банківська таємниця – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту. Банківською таємницею, зокрема, є: відомості про стан рахунків клієнтів, у т. ч. стан кореспондентських рахунків банків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; коди, що використовуються банками для захисту інформації.

Банківське регулювання – одна з функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють

діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський консорціум – тимчасове об'єднання банків, яке створюється для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої та ризикової угоди. Заснований банками на паритетних засадах, Б. к. може створюватись для надання санаційних кредитів з метою об'єднання кредитних ресурсів, диверсифікації кредитного ризику, підтримання ліквідності балансу банку.

Банківський нагляд – система контролю й активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку.

Банківські метали – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Банківські резерви – частина депозитних грошей, які комерційні банки зберігають у формі безвідсоткових вкладів у Нацбанку і в формі готівки у власній касі.

Банкноти – банківські білети та грошові знаки, які випускаються в обіг центральним емісійним банком.

Банкрутство – неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк пред'явлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом, що пов'язано з недостатністю активів у ліквідній формі. Згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Бар'єри для входу конкурентів до галузі – обмеження, які запобігають появі додаткових продавців на ринку.

Бар'єри виходу з ринку – обставини, що перешкоджають (обмежують) суб'єктам господарювання, що діють на цьому ринку,

покинути його з метою знайти на інших товарних ринках покупців (продавців) у зв'язку з труднощами реалізації того, у що був вкладений капітал.

Бар'єри вступу на ринок – обставини, що перешкоджають новим суб'єктам господарювання почати конкурувати на рівних із суб'єктами господарювання, що вже діють на певному товарному ринку.

Бартерна угода (див. *Угода бартерна*).

Бастія Фредерік (1801-1880) – французький економіст, один із найяскравіших представників школи ліберального оптимізму (М. Шевальє, Ж. Бланкі, Ш. Дюнуайє та ін.), що виникла у Франції наприкінці 20-х років ХХ ст. і біля витоків якої стояв Ж.-Б. Сей.

Безвідкличний акредитив (див. *Акредитив безвідзивний*).

Безготівкові розрахунки (див. *Розрахунки безготівкові*).

Безнадійна дебіторська заборгованість (див. *Дебіторська заборгованість безнадійна*).

Безнадійний кредит (див. *Кредит безнадійний*).

Безоборотне врахування векселя (див. *Врахування векселя безоборотне*).

Безпека (у широкому розумінні) – стан об'єкта, за умов, коли йому не загрожує небезпека, зберігається його незалежність, надійність, цілісність, наявна захищеність від небезпеки та загроз, що існують.

валютна – 1) ступінь забезпеченості держави валютними коштами, достатніми для дотримання позитивного сальдо платіжного балансу, виконання міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу валютних резервів, підтримання стабільності національної грошової одиниці; 2) стан курсоутворення, який максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках і створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняного експорту, широкомасштабного припливу в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи.

виробнича – такий рівень розвитку промислового комплексу країни, що здатний забезпечити зростання економіки та розширене її відтворення.

грошово-кредитна – стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю грошової одиниці, доступністю кредитних ресурсів та таким рівнем інфляції, що забезпечує

економічне зростання та підвищення реальних доходів населення.

економічна – сукупність дії комплексу тих умов і факторів, при яких зберігається можливість підтримки адекватного стану економічного потенціалу.

зовнішньоекономічна – такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активної участі у світовому розподілі праці.

інвестиційна – рівень інвестиції, що дає змогу задовольнити поточні потреби економіки в капітальних вкладаннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення інвестованих коштів, оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країні і вітчизняних за кордоном, підтримання позитивного національного платіжного балансу.

інтелектуальна – відсутність внутрішніх і зовнішніх загроз для інтелектуальних ресурсів підприємства, що як наслідок має ефективно їх використання.

інформаційна – такий стан підприємства, який, по-перше, дозволяє йому забезпечити захищеність інформаційних ресурсів, інформаційного середовища для підтримки життєдіяльності і життєздатності, стійкого функціонування і розвитку; по-друге, протистояти інформаційним небезпекам і загрозам, негативним інформаційним діям на індивідуальну і колективну свідомість і психіку персоналу, а також на комп'ютерні мережі й інші технічні джерела інформації; по-третє, набувати навичок безпечного функціонування на ринку; по-четверте, підтримувати постійну готовність до адекватних заходів в інформаційному протиборстві, ким би воно не було нав'язане.

кадрова – такий стан кадрового ресурсу підприємства, за якого забезпечується його захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз та ефективного функціонування підприємства.

макроекономічна – стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.

національна – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасні виявлення, нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам і запобігання їм.

підприємства екологічна – складова, яка характеризує стан захищеності від реальних і потенційних екологічних загроз, що обумовлені техногенною діяльністю суб'єктів господарювання за умови мінімізації негативного впливу виробничої діяльності підприємства на навколишнє природне середовище та його персонал.

підприємства ринкова – відповідність внутрішніх можливості підприємства зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем.

підприємства силова – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від загроз, джерелами яких є злочинні протиправні (несанкціоновані) дії осіб (порушників) з використанням сили.

податкова – забезпечення оптимального поєднання фіскальних інтересів держави та індивідуальних, корпоративних інтересів платників податків.

Безповоротні витрати (див. *Витрати безповоротні*).

Безробітний – працездатний громадянин працездатного віку, який через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстрований у державній службі зайнятості як такий, що шукає роботу, готовий і здатний приступити до прийнятної роботи.

Безробіття – стан ринку праці, коли пропозиція робочої сили перевищує попит на неї.

добровільне – безробіття, зумовлене тим, що робітники не воліють працювати за пропоновану їм заробітну плату, але стали б до роботи, якби зарплата була вищою.

природне – безробіття, яке є необхідною умовою для нормального розвитку ринку праці і складається із фрикційного та структурного безробіття.

структурне – безробіття, яке виникає внаслідок невідповідності між попитом і пропозицією на робочу силу за професією, кваліфікацією, географічними та іншими ознаками.

фрикційне – безробіття, що виникає внаслідок постійного руху населення між видами праці, регіонами, а також на різних стадіях життєвого циклу.

циклічне – безробіття, яке виникає внаслідок загального спаду виробництва та скорочення попиту на ринку праці.

Безстрокові цінні папери (див. *Цінні папери безстрокові*).

Безтарифна система оплати праці (див. *Система оплати праці безтарифна*).

Беккер Гаррі Стенлі (нар. 1930) – американський економіст, професор Чиказького університету, лауреат Нобелівської премії 1992 р. «За заслуги у поширенні мікроекономічної теорії на сферу широких людських відносин, що перебувають за межами ринку».

Бем-Баверк Ойген (1851-1914) – видатний австрійський економіст, представник другої генерації австрійської школи. Систематизував і розвинув ідеї граничної корисності, створив оригінальну концепцію відсотка, що ґрунтується на гармонійному поєднанні принципів часової переваги й граничної продуктивності.

Бізнес-інкубатор – організаційна структура, метою якої є формування сприятливих умов для стартового розвитку малих підприємств через надання їм певного комплексу послуг і ресурсів.

Бізнес-план – докладний, чітко структурований і ретельно підготовлений документ, що описує цілі і завдання, які необхідно вирішити підприємству, способи досягнення поставлених цілей і техніко–економічні показники підприємства і/або проекту в результаті їх досягнення.

Бізнес-центр – організація, яка надає інформаційні, консалтингові, маркетингові та інші послуги суб'єктам малого та середнього підприємництва, особам, що мають намір провадити підприємницьку діяльність.

Біметалізм – система грошового обігу, яка базується на використанні в якості повноцінних грошей двох різних металів.

Біологічні активи (див. *Активи біологічні*).

Біржа – 1) організаційно оформлений ринок, що постійно функціонує, на якому торгують цінними паперами, валютними товарами або здійснюють оптову торгівлю за стандартними зразками; 2) організація, яка обслуговує процес укладання угод між господарюючими суб'єктами про купівлю–продаж.

товарна – організація, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за

мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. Товарна біржа діє на засадах самоврядування, господарської самостійності, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, власні поточні та вкладні (депозитні) рахунки в банках, печатку зі своїм найменуванням.

фондова – організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами – як первинними, так і похідними.

Біржова операція – дії, які здійснюють брокери, ділери та фахівці біржі в процесі укладення біржової угоди (збір замовлень, їх узагальнення та класифікація, котирування та оголошення курсу на біржовий товар, звірення параметрів угоди тощо).

Біржова послуга – послуга, яка надається клієнтам біржею або членами біржі з метою задоволення їх потреб, пов'язаних з біржовою торгівлею (інформування, консультування, арбітражне та технічне обслуговування тощо).

Біржова рада – орган управління біржею, який обирається загальними зборами біржі на визначений строк і здійснює свої функції в межах компетенції, визначеної статутом біржі.

Біржова угода – зафіксоване фондовою біржею одночасне прийняття учасниками біржових торгів прав і зобов'язань щодо купівлі–продажу за відповідними цінними паперами та іншими фінансовими інструментами, які виникають при співзіставленні умов зареєстрованих фондовою біржею заявок на купівлю із заявками на продаж цих учасників торгів.

Біржовий курс цінного папера – ринкова ціна цінного папера, яка визначається за результатами біржових торгів на підставі виконаних біржових контрактів, у яких передбачено, що термін їх виконання не перевищує трьох днів з моменту їх укладання.

Біржовий реєстр – складова біржового списку, що містить інформацію щодо лістингових цінних паперів.

Біржовий список – документ фондової біржі, який містить інформацію щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, які в конкретний момент часу на відповідну дату допущені до торгівлі на фондовій біржі за категорією лістингових цінних паперів

або за категорією позалістингових цінних паперів та інших фінансових інструментів.

Біржові котирування – ціни спеціально організованого постійно діючого ринку масових і якісно однорідних товарів.

Біржові торги – організоване укладання учасниками торгів цивільно–правових угод щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів у відповідності до чинного законодавства України та нормативних документів фондової біржі.

Благо – матеріальний або нематеріальний засіб для задоволення людської потреби.

економічне – засіб задоволення потреб, які є в обмеженій кількості. Економічні блага поділяються на матеріальні блага і послуги.

з низькою споживчою цінністю (неповноцінне) – благо, споживання якого зменшується при збільшенні доходу споживача.

з нормальною споживчою цінністю (повноцінне) – благо, споживання якого збільшується при збільшенні доходу споживача.

суспільне – товари та послуги, вигоди від яких отримує суспільство загалом незалежно від потреби в них з боку окремих економічних суб'єктів.

Благодійна діяльність – добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності.

Благодійний фонд – особлива форма організації фінансових відносин, яка характеризується виключно добровільними надходженнями коштів для створення фондів і використанням коштів на благодійні цілі.

Боден Ж. (1529 або 1530 -1596) – французький політик, філософ, економіст, юрист. Опублікування його праці «Фінансові нерви держави» (1577) пов'язують із початком фінансової науки та введенням у науковий обіг категорії «фінанси», що означала сукупність грошових коштів необхідних для задоволення держави та різних суспільних груп.

Бонітування ґрунтів – порівняльна оцінка якості ґрунтів за їх основними природними властивостями, що мають сталий характер; принцип визначення вартості земельної ділянки – як еквіваленту її цінності для покупця.

Борг - грошова сума, взята у борг на конкретно визначений термін за певними борговими зобов'язаннями щодо сплати за боргові послуги і з гарантіями на обов'язкове повернення.

державний – сума заборгованості держави по кредитних операціях. Залежно від ринку розміщення, валюти, в якій випущені позики, та ін. Д. б. може бути внутрішній і зовнішній, залежно від строку погашення – капітальний або поточний. Величина Д. б. характеризує стан економіки і фінансів держави, ефективність функціонування її урядових структур.

місцевий – зобов'язання, що виникають з місцевих позик (запозичень), прийнятих на себе гарантій (поручительств) по зобов'язаннях третіх осіб, інші зобов'язання.

поточний – сума основного боргу, що підлягає погашенню в поточному році, і належних до сплати в цей період відсотків за всіма випущеними на певний момент позиками.

субординований – звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути заборані з банку раніше п'яти років, а в разі банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. Сума таких коштів, включених до капіталу, не може перевищувати 50 % розміру основного капіталу.

сумнівний – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Бригада – організаційно–технологічне й соціально–економічне об'єднання працівників однакових або різних професій на базі відповідних виробництв, устаткування, інструменту, оснащення, сировини і матеріалів для виконання виробничого завдання з випуску високоякісної продукції певної кількості з найменшими матеріальними і трудовими витратами на основі колективної матеріальної зацікавленості та відповідальності.

Бригадна система оплати праці (див. *Колективна (бригадна) система оплати праці*).

Брокер – фізична особа, зареєстрована на біржі відповідно до її статуту, обов'язки якої полягають у виконанні доручень членів біржі, яких вони представляють, щодо здійснення біржових операцій шляхом підшукування контрактів і подання здійснюваних ними операцій для реєстрації на біржі.

Буагільбер П'єр (справжнє прізвище Лап'езан) (1646-1714) – французький економіст, засновник класичної школи економіки.

Будівельно–монтажні роботи – роботи з будівництва виробничих і невиробничих об'єктів і монтажу (установки) в них обладнання.

Будівництво – спорудження нового об'єкта, реконструкція, розширення, добудова, реставрація і ремонт об'єктів, виконання монтажних робіт.

Бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Бюджет – розпис грошових доходів і витрат держави, план утворення і використання фінансових ресурсів держави та її складових одиниць, який забезпечує можливість виконання відповідними органами державної влади і місцевого самоврядування покладених на них функцій; сукупність відносин, що відображається у затвердженому плані формування і використання централізованого фонду коштів, необхідного для здійснення завдань і функцій держави в цілому, органів Автономної Республіки Крим та місцевого самоврядування зокрема, протягом бюджетного періоду.

Бюджетна лінія – пряма, кожна точка якої означає набір благ, який обходиться споживачеві в суму грошей, що дорівнює його бюджету.

Бюджетна модель – порядок і методологія формування й використання бюджету, які відображаються: в рівні бюджетної централізації валового внутрішнього продукту; принципах, методах, формах і джерелах мобілізації його доходів; принципах, напрямках і формах бюджетного фінансування. Визначається місцем та роллю, які відводяться бюджету у суспільстві та фінансовій системі.

Бюджетна система – врегульована правовими нормами сукупність усіх видів бюджетів, які створюються у країні відповідно до її бюджетного устрою.

Бюджетний дефіцит (див. *Дефіцит бюджету*).

Бюджетний мультиплікатор – числовий коефіцієнт, який показує, у скільки разів зростуть або скоротяться бюджетні доходи через збільшення або скорочення бюджетних видатків на одну грошову одиницю.

Бюджетування – процес складання бюджетів і контролю за їх виконанням. До основних характеристик бюджетування належать: короткостроковість (до одного року); високий рівень конкретизації; внутрішня спрямованість; тісна інтеграція з контролем й аналізом відхилень.

Б'юкенен Джеймс (нар. 1919) – американський економіст, лауреат Нобелівської премії 1986 р. "за дослідження договірних і конституційних основ теорії прийняття економічних і політичних рішень".

Бургери – 1) в Німеччині та в деяких інших країнах – міські жителі; 2) вільні повноправні жителі (ремісники, купці) середньовічних міст Західної Європи, які об'єднувались у цехи та гільдії. В Україні Б. називалися міщани, вони об'єднувались, крім цехів і гільдій, також у братства.

В

Валова додана вартість – вартість валової виробленої продукції за відрахуванням вартості витрат на сировину та матеріали, а також інших витрат проміжного споживання.

Валова продукція – показник обсягу продукції вироблений підприємством для реалізації на сторону, або для подальшого використання в межах підприємства.

Валова продукція (див. *Продукція валова*).

Валовий випуск – сукупна ринкова вартість товарів і послуг, вироблених резидентами всередині країни протягом певного періоду.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) – сукупність вартостей всіх товарів і послуг (або доданих вартостей), створених всіма підприємствами в країні, без врахування продукту, створеного закордонними філіями та відділами національних фірм за кордоном.

номінальний – сукупна вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у поточному періоді на території країни та обчислених в цінах поточного періоду.

реальний – сукупна вартість кінцевих товарів і послуг, вироблених у поточному періоді на території країни та обчислених в постійних (незмінних, базових) цінах.

Валовий грошовий потік (див. *Грошовий потік валовий*).

Валовий дохід (див. *Дохід валовий*).

Валовий національний дохід (ВНД) – внутрішні первинні доходи резидентів плюс їхні чисті первинні доходи зовнішні.

Валовий національний продукт (ВНП) – сукупність усіх виготовлених товарів та наданих послуг у країні за рік.

Валовий прибуток (див. *Прибуток валовий*).

Валові витрати (див. *Витрати валові*).

Вальрас Леон (1834-1910) – відомий французький економіст, засновник Лозаннської економічної школи. Разом із В. Джевонсом і К. Менгером є творцем "маржиналістської революції" і фундатором неокласичної економіки.

Валюта балансу – загальний підсумок статей активу та пасиву балансу.

Валюта України – грошові знаки у вигляді банкнот і монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу.

Валютна безпека (див. *Безпека валютна*).

Валютна інтервенція – операція купівлі або продажу іноземної валюти Центральним банком країни з метою підтримання ринкового курсу національної валюти на рівні, бажаному для влади, в аспекті економічної політики, що проводиться урядом.

Валютна позиція – співвідношення вимог і зобов'язань банку в іноземній валюті. При їх рівності позиція вважається закритою, при нерівності – відкритою. Відкрита позиція є короткою в разі, якщо обсяг зобов'язань по проданій валюті перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог по купленій валюті перевищує обсяг зобов'язань.

відкрита – сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті не дорівнює сумі балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті. Відкрита валютна позиція несе додатковий ризик у разі зміни валютного курсу.

відкрита довга – сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

відкрита коротка – сума балансових та позабалансових зобов'язань перевищує суму активів і позабалансових вимог у кожній іноземній валюті.

закрита – сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

Валютна система – форма організації міжнародних грошових відносин; сукупність правил і механізмів, що забезпечують співвідношення між валютами.

міжнародна – форма організації валютних відносин у межах світового господарства.

національна – форма організації валютних відносин країни, що визначається її валютним законодавством.

Валютний арбітраж – операція, що поєднує купівлю–продаж валюти з подальшим здійсненням контроперації з метою отримання прибутку за різниці в курсах валют на різних валютних ринках (просторовий валютний арбітраж) або за рахунок курсових коливань протягом певного періоду (часовий валютний арбітраж).

Валютний аукціон (див. *Аукціон валютний*).

Валютний коридор – можливе мінімальне та максимальне відхилення офіційного курсу національної грошової одиниці щодо іноземних валют.

Валютний кошик – фінансовий жаргон; метод вимірювання середньозваженого курсу однієї валюти щодо певного набору інших валют, виражених у будь-якій валюті з цього набору. Кількість валют у наборі, їх склад і розмір валютних компонентів встановлюються довільно, залежно від мети визначення середньозваженого курсу.

Валютний курс – ціна грошової одиниці певної країни, виражена в грошових одиницях іншої країни; встановлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

вільний плаваючий – валютний курс, який формується лише під впливом попиту і пропозиції на валютному ринку.

гнучкий (ринковий) – валютний курс, що формується на валютному ринку під впливом попиту і пропозиції. Розрізняють: плаваючий валютний курс – режим вільного коливання валютного курсу, що базується на ринковому механізмі валютного регулювання; валютний курс, що коливається – курс, що змінюється залежно від попиту і пропозиції на валютному ринку, але коригується валютними інтервен-

ціями центральних банків для вирівнювання тимчасових різких коливань.

керовано-плаваючий – валютний курс, зміна якого регулюється державою завдяки цілеспрямованому впливу на кон'юнктуру валютного ринку.

офіційний – курс валюти, офіційно встановлений Національним банком України як уповноваженим органом держави.

фіксований – курс національної валюти, який держава офіційно зобов'язується підтримувати.

Валютний паритет – співвідношення між валютами різних країн, що встановлюється законодавчо.

Валютний ризик (див. *Ризик валютний*).

Валютний ринок (див. *Ринок валютний*).

Валютний своп – одночасне укладання спот та протилежної форвардної угоди. Іноземна валюта, придбана згідно з угодою спот, знову продається після закінчення певного проміжку часу, і, відповідно, валюта, що продається згідно з угодою спот, після закінчення певного проміжку часу купується знову. Обидві угоди укладаються з одним і тим самим партнером, при цьому курси, дати валютування та способи платежу встановлюються в момент укладання угоди.

Валютні операції – 1) операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України; 2) операції, пов'язані з використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності; 3) операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Вартість – економічна категорія, що синтезує в собі вартість втрачених можливостей у зв'язку з виробництвом будь-якого товару.

альтернативна – втрачена вигода від використання обмежених ресурсів для досягнення одного результату замість іншого (тобто найкращого з тих, що лишилися, варіантів застосування цих ресурсів).

відбудовна – поточні витрати, необхідні на відновлення точної копії всіх активів підприємства, або створення аналогічного бізнесу.

відтворення – визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) в сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінки.

дійсна – відновна вартість за вирахуванням усіх видів зносу.

додана – різниця між повною ринковою вартістю товарів та послуг і матеріальними витратами.

залишкова – різниця між первісною (переоціненою) вартістю і сумою нарахованого зносу.

залишкова заміщення – поточна вартість витрат на придбання (будівництво) об'єкта, що подібний за функціональним призначенням тому, який оцінюється, і може бути йому задовільною заміною за вирахуванням усіх видів зносу (фізичного, функціонального, зовнішнього тощо).

заміщення – визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) нового об'єкта, подібного до об'єкта оцінки, який може бути йому рівноцінною заміною.

капіталу – плата за користування залученими фінансовими ресурсами, зокрема сплата відсотків, дивідендів, комісійних, негативних курсових різниць та інші затрати.

ліквідаційна – сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

митна – вартість товару, що визначається відповідно до положень Закону України «Про Єдиний митний тариф» і використовується виключно для цілей митного оподаткування товарів та ведення митної статистики.

мінова – кількісне відношення або пропорція, в якому один товар обмінюється на інший.

підприємства – вартість бізнесу загалом або вартість 100% корпоративних прав у діловому підприємстві, визначена на основі процедури оцінювання вартості підприємства.

реверсії – вартість об'єкта оцінки, яка прогнозується на період, що настає за прогнозним.

робочої сили – вартість суми життєвих засобів, достатньої для того, щоб підтримувати трудящого індивіда та його дітей у стані нормальної життєдіяльності.

спеціальна – сума ринкової вартості та надбавки до неї, яка формується за наявності нетипової мотивації чи особливої заінтересованості потенційного покупця (користувача) в об'єкті оцінки.*

споживча – усвідомлена потенційним страхувальником корисність страхової послуги, – це її здатність забезпечувати страховий захист майнових інтересів страхувальника від випадкових та ймовірних небезпек, які загрожують його життю, здоров'ю й майну.

трудова – уречевлена в товарі загальнолюдська (суспільна) праця.

утрачених можливостей – вартість товару чи ресурсу, від яких відмовились.

Ваучер – 1) документ, який підтверджує оплату товарів і послуг, надання кредиту, отримання грошей тощо; 2) приватизаційний чек.

ВВП (див. *Валовий внутрішній продукт*).

Веблен (Veblen) Торстейн (1857-1929) – американський економіст, основоположник інституціонального напрямку в економічній теорії.

Ведуче (основне) обладнання – устаткування на якому виконуються найголовніші операції виробничого процесу, після якого предмети праці становляться готовим продуктом з більшою ступеню готовності.

Векселедавець – юридична або фізична особа, яка видала простий або переказний вексель.

Вексель – цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання, боргова розписка стандартної форми, яка надає право її власнику вимагати сплати визначеної у векселі суми від особи, що видала вексель, у відповідний строк і у відповідному місці.

бронзовий – вексель, який не має майнового забезпечення і видача якого має на меті штучне збільшення боргів особи у разі його неспроможності. Таким чином можуть створюватися фальшиві кредитори, за рахунок яких частка майна, яка по праву належить справжнім кредиторам, може зберігатися у збанкрутілої особи.

доміцільований – вексель, у якому зазначене місце оплати не збігається з місцем проживання векселедержателя.

іменний – вексель без права його індосації першим векселедержателем іншій особі.

казначейський – державні цінні папери, що є короткостроковими грошовими зобов'язаннями, випущеними на період від 3 до 12 місяців, за якими дохід власників формується як різниця між номінальною ціною векселя та ціною продажу його зі знижкою проти номіналу.

місцевий – вексель, який підлягає оплаті в місцезнаходженні векселедержателя.

опротестований – вексель, щодо якого векселедержатель нотаріально засвідчив відмову боржника від оплати або акцепту цього векселя.

переказний (тратта) – вексель, який містить письмовий наказ однієї особи (юридичної або фізичної) іншій особі сплатити у зазначений строк визначену суму грошей третій особі.

податковий – письмове безумовне грошове зобов'язання платника податку сплатити до бюджету відповідну суму коштів у порядку та в терміни, визначені законом, що підтверджено комерційними банками шляхом авалю, який видається платником на відстрочення сплати податку на додану вартість, що справляється при імпорті товарів на митну територію України.

простий (соло-вексель) – розрахунковий документ, що його виписує покупець, який бере на себе зобов'язання сплатити за векселем продавцю певну суму у визначений час.

Великі економічні райони – територіальні спеціалізовані частини народного господарства країни, взаємопов'язані між собою постійним обміном виробленої в них продукції та іншими економічними відносинами.

Величина абсолютна – первинний узагальнюючий показник, який характеризує явище чи процес в конкретних умовах місця і часу.

Величина відносна – узагальнюючий показник, який характеризує співвідношення між соціально-економічними явищами чи процесами.

динаміки – узагальнюючий показник, який характеризує напрям та інтенсивність зміни рівня явища чи процесу в часі.

інтенсивності – узагальнюючий показник, який характеризує ступінь поширення або розвитку даного явища чи процесу в певному середовищі.

координації – узагальнюючий показник, який характеризує співвідношення частин цілого між собою. За допомогою відносних величин координації визначають, скільки одиниць даної частини цілого припадає на 1, 100, 1000, 10 000 одиниць іншої частини, взятої за базу порівняння.

планового завдання – узагальнюючий показник, який характеризує відношення запланованого рівня показника до його фактично досягнутого рівня.

порівняння зі стандартом – узагальнюючий показник, який характеризує порівняння фактичних значень показника з певним еталоном – нормативом, стандартом, оптимальним рівнем.

просторового порівняння – узагальнюючий показник, який характеризує регіональні чи міжнародні порівняння показників економічного розвитку та життєвого рівня.

структури – узагальнюючий показник, який характеризує питому вагу окремих частин досліджуваної сукупності в загальному її обсязі.

Величина середня – узагальнюючий показник, який характеризує типовий рівень явища чи процесу шляхом абстрагування від індивідуальних значень до значень сукупності загалом. Найбільш поширеною С. В. є середня арифметична.

Венчурний (ризиковий) капітал (див. *Капітал венчурний (ризиковий)*).

Венчурний фонд – недиверсифікований інститут спільного інвестування закритого типу, який здійснює виключно приватне розміщення цінних паперів власного випуску та активи якого більш ніж на 50 відсотків складаються з корпоративних прав та цінних паперів, що не допущені до торгів на фондовій біржі або у торговельно–інформаційній системі.

Венчурні підприємства – переважно малі підприємства у прогресивних з технологічного погляду галузях економіки, що спеціалізуються у сферах наукових досліджень, розробок, створення і впровадження інновацій, пов'язаних з підвищенням ризиком.

Вертикальна інтеграція (див. *Інтеграція вертикальна*).

Вертикальний (структурний) аналіз (див. *Вертикальний (структурний) аналіз*).

Взаємовиключні проекти (див. *Проекти взаємовиключні*).

Взаємодоповнюючі рішення – рішення, реалізація одного з яких є необхідною умовою для реалізації іншого.

Взаємопов'язані проекти (див. *Проекти взаємопов'язані*).

Вивізне мито (див. *Мито вивізне*).

Видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум. При цьому використання доходів держави здійснюється на поточні і капітальні потреби за галузевим, відомчим, цільовим і територіальним призначенням.

Видатки споживчі – частина сукупних видатків, що їх здійснюють домогосподарства на купівлю споживчих товарів і послуг.

Виконавці економічного аналізу – спеціалісти галузей і керівники виробничих підрозділів, які можуть забезпечити найбільшу його ефективність. Очолюють цю роботу керівник підприємства і головний (старший) економіст. Якщо ж підприємство мале, то аналітична робота покладається на бухгалтера.

Виконання бюджету – забезпечення повного і своєчасного надходження всіх передбачених у затвердженому бюджеті доходів і спрямування цих коштів на фінансування видатків, включених до бюджету.

Використовуваний дохід (ВД) – показник, що розраховується шляхом зменшення показника особистого доходу на суму прибуткового податку з громадян та деяких неподаткових платежів державі:

Викуп акцій – придбання акціонерним товариством за плату розміщених ним акцій.

Вилучення – частина поточного доходу, яка не спрямовується на сукупні видатки.

Вимушена неповна зайнятість (див. *Зайнятість неповна вимушена*).

Винахід – результат науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), що відображає принципово новий механізм, який може стати основою ПОРВИ значної частини

інновацій та інноваційних процесів і суттєво вплинути на розвиток НТП.

Виокремлення підприємств – форма реорганізації, за якої на базі діючого суб'єкта господарювання чи його структурної одиниці створюється нове підприємство. Підприємство, що реорганізується, продовжує свою фінансово–господарську діяльність.

Виробник – суб'єкт господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та (або) на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання; або імпортує товар.

Виробництво – процес створення людьми у взаємодії з іншими виробничими факторами різноманітних благ, необхідних для забезпечення життєдіяльності, добробуту та розвитку всього суспільства.

агропромислове – перехід від традиційного відокремлення господарськовиробничих зв'язків між окремими елементами технологічного циклу до їх органічного поєднання та організаційного оформлення в певні міжгалузеві структури.

допоміжне – частина виробничої діяльності підприємства, яка полягає в обслуговуванні основного виробництва, забезпеченні безперервного виготовлення і випуску продукції та провадиться у певних структурних підрозділах.

матеріальне – процес створення матеріальних благ, передумовами якого є продуктивні сили та виробничі відносини.

натуральне – тип господарства, в якому виробництво спрямовано безпосередньо на задоволення особистих потреб і потреб виробництва.

незавершене – продукція, вироблена підприємством, але не завершена, тобто недостатньо перероблена, щоб бути використаною для поставки іншим інституційним одиницям. До незавершеного виробництва відносяться рослини і дерева, а також худоба–молодняк, худоба на відгодівлі, домашня птиця (поточні біологічні активи), що вирощується не для продуктивних або племінних цілей, а для одноразового використання (забій). Незавершене будівництво і

незакінчений капітальний ремонт також належать до незавершеного виробництва, якщо вони здійснюються без контракту із замовником і за них не надійшов платіж.

основне – галузі матеріального виробництва, де безпосередньо виготовляються предмети споживання і засоби виробництва.

товарне – організаційна форма суспільного виробництва, за якої продукти виробляються не для власного споживання, а для обміну через купівлю-продаж на ринку.

цивільне – виробництво продукції для задоволення особистих потреб людей у предметах споживання та виробничих потреб.

Виробнича безпека (див. *Безпека виробнича*).

Виробнича інфраструктура підприємства – сукупність підрозділів, які прямо не беруть участі в створенні профільної (основної) продукції.

Виробнича потужність підприємства – максимально можливий випуск продукції необхідного асортименту і якості, або обсяг переробки сировини за одиницю часу при повному використанні виробничого обладнання площ з урахуванням застосування сучасних технологій та удосконалення організації виробництва і праці.

Виробнича програма – план виробництва і реалізації продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості і у встановлені терміни.

Виробнича собівартість (див. *Собівартість виробнича*).

Виробнича функція – взаємозв'язок між максимальним обсягом продукції, яку можна виробити, і витратами факторів виробництва, потрібних для цього обсягу.

Виробниче завдання – певний обсяг конкретної роботи, що має бути виконана в конкретний період виробничого процесу конкретними виконавцями.

Виробниче замовлення – комплекс робіт, які виконуються на договірних із замовником засадах.

Виробниче споживання – споживання засобів виробництва і робочої сили працівника при виготовленні суспільно-необхідного продукту.

Виробничий аналіз (див. *Аналіз виробничий*).

Виробничий потенціал (див. *Потенціал виробничий*).

Виробничий процес – сукупність цілеспрямованих технологічних і трудових дій, у результаті якої предмети праці під впливом процесу праці перетворюються на продукти праці.

Виробничі відносини – в процесі виробництва люди вступають у відношення не тільки з природою, але і між собою, або характер зв'язків між учасниками виробничого процесу.

Виручка від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – сума коштів, які надійшли на банківський рахунок або в касу підприємства від продажу товарів, виконання робіт та надання послуг.

Висхідна ділянка кривої сукупної пропозиції – ділянка на короткостроковій кривій сукупної пропозиції, яка за умов зростання сукупного попиту відображає одночасно зростання цін і реального ВВП у певному співвідношенні.

Виторг від граничного продукту певного фактора – додатковий виторг, який підприємець отримує від застосування додаткової одиниці певного фактора виробництва, якщо всі інші фактори залишаються сталими. Визначається як граничний продукт фактора, помножений на граничний виторг, отриманий від продажу додаткової одиниці продукції.

Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

адміністративні – загальногосподарські витрати, пов'язані із забезпеченням діяльності та управлінням підприємством, установою, організацією.

альтернативні – цінність найкращого варіанта використання ресурсів, від якого відмовились у процесі економічного вибору, або обсяги інших благ, від виробництва яких треба відмовитися, щоб збільшити обсяг виробництва певного блага.

безповоротні – вже зроблені витрати, які неможливо відшкодувати прийняттям чи неприйняттям будь-якого проекту.

бюджету – видатки бюджету та кошти на погашення основної суми боргу.

валові – сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних як компенсація вартості товарів (робіт, послуг), які

придбаваються (виготовляються) таким платником податку для їх подальшого використання у власній господарській діяльності.

виробництва – вартість усіх факторів виробництва, що витрачаються для виготовлення та реалізації певної кількості продукції, а також для підтримання у працездатному стані наявних виробничих потужностей.

загальновиробничі – непрямі витрати, що пов'язані з управлінням, організацією та обслуговуванням будівельного виробництва, які не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат і розподіляються між об'єктами витрат пропорційно базі розподілу, обраної будівельною організацією самостійно.

звичайної діяльності – витрати операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.

змінні – витрати виробництва, що залежать від випуску продукції і змінюються залежно від збільшення або зменшення обсягу виробництва.

комплексні (нероздільні) – витрати, які не можна поділити на компоненти та ідентифікувати з конкретними діями.

майбутніх періодів – витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів.

на збут – витрати, пов'язані з реалізацією продукції (товарів): витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції (товарів), рекламу, доставку продукції споживачам тощо.

на оплату праці – витрати на виплату основної і додаткової заробітної плати, обчислені згідно із системами оплати праці, прийнятими підприємством, включаючи будь-які види грошових і матеріальних доплат.

неворотні – витрати, пов'язані з наявністю у власності господарського суб'єкта капітального блага, для якого не існує альтернативної можливості використання.

непродуктивні – витрати на невиробничу діяльність і непланові витрати, які виникають внаслідок поганої організації виробництва та праці. До них належать: оплата простоїв, доплати за понаднормову роботу, понаднормові витрати від браку та псування матеріалів, збитки від списання

недоамортизованих основних фондів, від стихійних лих, штрафи та інші сплачені економічні санкції, втрати від списання безнадійних боргів тощо.

операційні – витрати, пов'язані з операційною (основною) діяльністю підприємства (адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати).

операційні змінні – витрати матеріальних і трудових ресурсів на виробництво і реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг), що змінюються пропорційно обсягові виробництва і реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

операційні умовно-постійні – витрати матеріальних і трудових ресурсів на виробництво і реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг), що не залежать від обсягів виробництва, а зумовлені тільки структурою та організацією управління виробництвом. До них відносяться адміністративні витрати, витрати на утримання основних засобів та інших необоротних активів і умовно 50 відсотків інших операційних витрат.

постійні (фіксовані) – витрати, величина яких у короткостроковому періоді не залежить від обсягу випуску продукції. Постійні витрати мають місце навіть тоді, коли продукція не випускається.

середні (див. *Середні витрати*).

сукупні – витрати на виробництво певного обсягу продукції.

трансакційні – витрати у сфері обміну, пов'язані з передачею прав власності.

Витратний ліміт – гранична сума коштів, що доступна держателю платіжної картки протягом певного періоду для здійснення операцій із застосуванням платіжної картки.

Відбудовна вартість (див. *Вартість відбудовна*).

Від'ємний грошовий потік (див. *Грошовий потік негативний (від'ємний)*).

Відкличний акредитив (див. *Акредитив відкличний*).

Відкрита валютна позиція (див. *Валютна позиція відкрита*).

Відкрита монополія (див. *Монополія відкрита*).

Відкрита підписка – розміщення цінних паперів шляхом відкритого продажу.

Відкритий ринок (див. *Ринок відкритий*).

Відкриття – науковий результат, що вносить радикальні зміни в існуючі знання, розкриває досі не відомі закономірності, властивості та явища матеріального світу, істотно впливає на НТП і розвиток цивілізації, слугує джерелом винаходів.

Відносна величина (див. *Величина відносна*).

Відносні показники виконання договірних зобов'язань – показують рівень виконання суб'єктом господарювання зобов'язань, передбачених в договорах. Вони розраховуються шляхом співвідношення обсягу фактично виконаних зобов'язань (обсяг фактичної поставки товарів, наданих послуг) і обсягу зобов'язань, передбачених в угоді (обсяг поставки товарів, надання послуг згідно з укладеною угодою) і подаються у формі коефіцієнтів, процентів.

Відпускна ціна (див. *Ціна відпускна*).

Відрахування – платежі до бюджету та державних цільових фондів, які мають повне (за використанням) або часткове (за змістом) цільове призначення. Встановлюються на певні цілі з визначенням джерела сплати або від певного вартісного показника.

Відрядно-преміальна система оплати праці (див. *Система оплати праці відрядно-преміальна*).

Відрядно-прогресивна система оплати праці (див. *Система оплати праці відрядно-прогресивна*).

Відсоткова ставка – виражений у відсотках розмір плати за користування коштами, залученими позичальником у кредитора на визначений строк.

номінальна – ставка відсотка за поточного курсу без поправки на інфляцію.

реальна – ставка відсотка, очищена від впливу інфляції.

Відсотковий ризик (див. *Ризик відсотковий*).

Відсоток – сота частка числа, прийнятого за ціле.

депозитний – норма доходу, яку виплачують банки своїм клієнтам за їхніми депозитами.

облігаційний – норма доходу, встановлена за цінними паперами. Він має забезпечити зацікавленість інвесторів у вкладанні грошей у цінні папери. Цей відсоток повинен мати вищу ставку, ніж відсоток за банківськими депозитами, оскільки останні ліквідніші, ніж цінні папери.

позиковий – норма доходу, яку стягує банк із позичальників за користування позиченими коштами. Ставки позикового відсотка повинні бути вищими за ставки депозитного відсотка,

оскільки за рахунок цієї різниці у ставках банки одержують дохід, який називається маржею, і формують свій прибуток.

простий – сума, що нараховується на первісну (теперішню) вартість у кінці кожного періоду виплат, обумовленого умовами вкладання грошових коштів.

складний – сума приросту грошових коштів, що утворюється за умов, коли сума простого відсотка не сплачується наприкінці кожного періоду, а приєднується до суми основного внеску та наступного періоду сама приносить дохід.

Відставання ВВП (ВВП–розрив) – відставання фактичного ВВП від потенційного ВВП, яке виникає внаслідок циклічного безробіття.

Відтворення (ресурсів) – відновлення ресурсів у процесі їх господарського використання.

Відтворення населення – процес неперервної заміни поколінь через процеси природного і механічного руху.

Відходи – будь-які речовини, матеріали і предмети, що утворилися у процесі виробництва чи споживання, а також товари (продукція), що повністю або частково втратили свої споживчі властивості і не мають подальшого використання за місцем їх утворення чи виявлення і від яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися шляхом утилізації чи видалення.

Візер (Wieser) Фрідріх (1851-1926) – австрійський економіст, послідовник К. Менгера. В історію світової економічної думки увійшов як автор терміна «маржиналізм», теорії альтернативних витрат виробництва й оригінального трактування концепції вміювання цінності.

Віконт – дворянський титул у країнах Західної Європи (у Франції, Великій Британії та в ін.; є середнім між бароном і графом).

Віксель (Wicksell) Кнут (1851-1926) – видатний шведський економіст. У своїй першій праці, присвяченій проблемі вартості (1843), зробив спробу поєднати вчення австрійської школи політичної економії з теорією цін математичної школи.

Вілан – у середньовічній Західній Європі феодально залежний селянин; у Британії В. був фактично кріпаком, а у Франції, Німеччині, Італії, зберігаючи особисту незалежність, був у земельній залежності від феодала.

Вільна конкуренція (див. *Конкуренція досконала (вільна, чиста або повна)*).

Вільна ціна (див. *Ціна вільна*).

Віоленти – підприємства, що використовують переваги стандартного масового виробництва, орієнтуючись на інновації, що здешевлюють виготовлення продукції, водночас забезпечуючи рівень її якості, прийнятний для більшості споживачів.

Вклад – кошти в готівковій або в безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їхніх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений термін зберігання або без зазначення такого терміну і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

на вимогу – грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунку.

строковий – грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк.

Вкладений капітал (див. *Капітал вкладений*).

Вкладник – юридична чи фізична особа, яка здійснила розміщення готівкових (безготівкових) грошових коштів або банківських металів на рахунок у банку чи придбала ощадний (депозитний) сертифікат банку на договірних умовах.

Влада – потенційна здатність індивіда впливати на поведінку інших людей.

Власний капітал (див. *Капітал власний*).

Власність – відносини, що виникають між людьми з приводу привласнення матеріальних і духовних благ. Включає такі групи відносин: відносини з приводу привласнення умов виробництва і його результатів; відносини господарського використання майна; економічні форми реалізації відносин власності.

державна – форма власності, за якої власником засобів виробництва і його результатів виступає держава.

земельна – відносини, що виникають між людьми з приводу привласнення землі як предмета природи для використання як необхідної умови будь-якої підприємницької діяльності і головного засобу виробництва у сільському і лісовому господарстві.

приватна – економічні відносини, за яких окремі особи відносяться до умов і результатів виробництва як до своїх.

суспільна – система економічних відносин, що характеризується спільним привласненням засобів виробництва і створеного продукту.

Внутрішні загрози (див. *Загрози внутрішні*).

Внутрішній аналіз (див. *Аналіз внутрішній*).

Внутрішньогосподарська (управлінська) звітність – спеціальна звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку і призначена для задоволення потреб в інформації внутрішніх користувачів – органів управління підприємства.

Внутрішньогосподарська інтеграція (див. *Інтеграція внутрішньогосподарська*).

Внутрішньооб'єктний режим – встановлена на підприємстві система виконання правил внутрішнього трудового розпорядку, спрямована на забезпечення економічної безпеки, збереження матеріальних засобів і захист конфіденційної інформації.

Внутрішня міграція (див. *Міграція внутрішня*).

Внутрішня норма рентабельності – рівень ставки дисконтування, при якому чиста приведена вартість проекту за його життєвий цикл дорівнює нулю. Розрахунок IRR проводиться методом послідовних наближень величини NPV до нуля при різних ставках дисконту.

Водні ресурси (див. *Ресурси водні*).

Врахування векселя – придбання банком векселя до настання строку платежу за ним у векселедержателя за грошові кошти з дисконтом.

безоборотне – різновид врахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом вчинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження (здійснення безоборотного індосаменту) або шляхом передавання банку векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника.

з реверсом – різновид врахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати та/або в разі настання/ненастання певних обставин. Із технічного боку врахування векселів з реверсом подібне до кредиту, забезпеченого векселями, і є операцією репо з відкладальними

та/або скасувальними умовами. Від звичайного врахування врахування з реверсом відрізняється тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа–платник, а пред'явник, який підписує реверс і викупує вексель.

Вторинна сировина – відходи, які можуть повторно використовуватися в господарській діяльності в даний час або в найближчій перспективі з урахуванням технічних можливостей та економічної доцільності – перероблені (оброблені) вторинні матеріальні ресурси, для яких є реальна можливість і доцільність повторного використання.

Вторинний ринок цінних паперів (див. *Ринок цінних паперів вторинний*).

Втрати робочого часу – будь–які затрати робочого часу, що не входять до складу нормованого часу протягом робочої зміни. Розрізняють втрати: приховані, неприховані з вини робітника, з вини виробництва.

Вугільна промисловість – сукупність взаємопов'язаних між собою підприємств з видобування, збагачення й брикетування кам'яного та бурого вугілля.

Г

Газова промисловість – сукупність підприємств, що здійснюють видобування, транспортування, зберігання та переробку природного газу.

Галопуюча інфляція (див. *Інфляція галопуюча*).

Галузеві нормативи – нормативи, які дають змогу встановити різні види норм (часу, обслуговування, чисельності) при виконанні однакових трудових процесів тільки на підприємствах однієї конкретної галузі.

Галузі спеціалізації регіону – галузі товарного виробництва й інфраструктури, які виготовляють товарну продукцію або надають послуги різного характеру для обміну з іншими районами або для експорту їх в інші країни; означені галузі економічно доцільно розвивати в умовах того чи іншого конкретного району з найвищою ефективністю для господарства району і країни в цілому.

Галузь – у стратегічному управлінні сукупність усіх продавців якого–небудь продукту або виробників, що пропонують будь–який продукт або групу продуктів, які повністю замінюють один одного.

Галузь господарства – сукупність підприємств і організацій, об'єднаних спільністю функцій, які вони виконують у системі територіального поділу праці.

Галузь промисловості – сукупність підприємств (об'єднань), яка характеризується: єдністю економічного призначення виробленої продукції, однорідністю переробленої сировини та основних матеріалів, спільністю технологічного процесу й виробничо–технічної бази, професійним складом кадрів і специфічними умовами праці.

Гарант (поручитель) – держава в особі її уповноважених органів, фізична або юридична особа, яка надає гарантії і несе повну фінансову або матеріальну відповідальність за взятими на себе зобов'язаннями у разі настання гарантійного випадку. Г. відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

Генеральна ліцензія (див. *Ліцензія генеральна*).

Гіперінфляція – інфляція, за якої річний приріст цін вимірюється тисячами відсотків.

Гірничохімічна промисловість – галузь хімічної промисловості, що спеціалізується на видобутку різноманітної природної сировини для інших галузей хімічної промисловості і перш за все для основної хімії.

Глинозем – збагачена алюмінієва руда.

Глобалістика – самостійна галузь знань про найзагальніші, планетарні проблеми сучасного та майбутнього розвитку людської цивілізації.

Горизонтальна ділянка кривої сукупної пропозиції – ділянка на короткостроковій кривій сукупної пропозиції, яка за умов зростання сукупного попиту відображає незмінність цін і зростання лише реального ВВП.

Горизонтальна інтеграція (див. *Інтеграція горизонтальна*).

Горизонтальний аналіз (див. *Аналіз горизонтальний*).

Господарство Робінзона – термін, введений у науковий обіг К. Менгером, який використовується для аналізу економічних відносин і показників на рівні окремого суб'єкта (індивіда), що господарює, тобто на мікрорівні, з урахуванням феномену власності й зумовленого відносною рідкісністю благ.

Господарська діяльність – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, які мають цінову визначеність. Податкове законодавство трактує господарську діяльність як будь-яку діяльність особи, спрямовану на одержання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою.

Господарська одиниця – стаціонарний або пересувний об'єкт, у т.ч. транспортний засіб, де реалізуються товари чи надаються послуги та здійснюються розрахункові операції.

Господарська операція – дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства.

Господарський механізм – система основних форм, методів і важелів використання економічних законів.

Госсен (Gossen) Герман Генріх (1810–1853) – відомий німецький економіст, основоположник теорії граничної корисності, представник математичної школи.

Готівка (готівкові кошти) – 1) грошові знаки (банкноти, монети); 2) готівкова валюта України і готівкова іноземна валюта у вигляді банкнот і монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної держави, банкноти та монети, вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу (крім монет, що належать до банківських металів), і дорожні чеки.

Готівкові розрахунки – платежі готівкою підприємств та фізичних осіб за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Готова продукція – товари, що зберігаються на підприємствах, які їх виробляють і використовують для постачання іншим інституційним одиницям і які не призначені для подальшої переробки на даному підприємстві.

Гра – взаємовідносини економічних суб'єктів у ситуаціях з наперед встановленими правилами, коли необхідно приймати відповідальні рішення.

Гранична корисність (див. *Корисність гранична*).

Гранична норма заміщення – величина, що показує, від якої кількості одного блага (вона розміщена по осі Y) згоден відмовитися споживач, щоб збільшити кількість іншого блага (по осі X) на одиницю за незмінної корисності від набору благ.

Гранична норма технологічного взаємозаміщення (MRTS) – величина, що показує, від якої кількості одного ресурсу треба відмовитись для того, щоб для даного технічно ефективного обсягу випуску використати додаткову одиницю іншого ресурсу.

Гранична продуктивність – приріст корисності, який забезпечується завдяки використанню додаткової одиниці блага.

капіталу – приріст продукту, який забезпечується завдяки використанню додаткової одиниці капіталу.

праці – приріст продукту, який забезпечується завдяки використанню додаткової одиниці праці.

Гранична схильність до заощаджень – коефіцієнт, який характеризує відношення між зміною заощаджень і зміною післяподаткового доходу.

Гранична схильність до імпорту – коефіцієнт, який характеризує відношення між зміною імпорту і зміною доходу.

Гранична схильність до споживання – величина додаткового споживання, що його спричиняє одна додаткова гривня доходу.

Граничний коефіцієнт податків – коефіцієнт, який показує, на скільки одиниць змінюються чисті податки в разі зміни доходу на одиницю.

Граничний продукт – приріст загального обсягу випуску продукції, здобутий завдяки збільшенню використання змінного фактора виробництва на одну додаткову одиницю за незмінності величини всіх інших факторів виробництва.

Граничний продукт фактора виробництва – додатковий продукт або обсяг продукції, отриманий унаслідок збільшення витрат цього фактора на одну додаткову одиницю за сталої величини інших факторів виробництва.

Граничні витрати виробництва (див. *Витрати виробництва граничні*).

Граничні витрати факторні – додаткові витрати на придбання додаткової одиниці фактора.

Гривня – грошова одиниця України (національна валюта), єдиний законний платіжний засіб в Україні, що приймається усіма

фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України для проведення переказів.

Гроші – загальний еквівалент, який виділився з ряду товарів у процесі розвитку мінової форми вартості.

депозитні – грошові кошти, які залучаються банківською системою з метою їх використання для здійснення активних операцій.

електронні – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента.

кредитні – гроші, які становлять боргові зобов'язання суб'єктів економіки і завдяки цьому виконують роль знаків вартості в обігу.

металеві – гроші, матеріальне тіло яких виготовлено з певного металу, а загальним еквівалентом вони стають завдяки великим витратам виробництва на видобуток цього металу.

неповноцінні – гроші, витрати на виготовлення яких є значно меншими, ніж той номінальний знак вартості, який на них позначений.

паперові – гроші, виготовлені з паперу, які являють собою лише знаки вартості, і які заміщують в обігу певну кількість повноцінних грошей і випускаються в обіг державою з примусовим курсом.

повноцінні – гроші, які є загальним еквівалентом завдяки витратам виробництва на виготовлення їх матеріалу на рівні номінального знака вартості, який на них позначений.

Грошова база – гроші високої ефективності, за зміни яких мультиплікативно змінюється грошова маса.

Грошова маса – кількість номінальних грошей в обігу.

Грошова реформа – повна або часткова перебудова наявної в країні грошової системи з метою стабілізації грошового обігу.

Грошове правило – монетариський принцип здійснення грошово-кредитної політики шляхом стабільного і помірнього зростання грошової маси наперед визначеним темпом упродовж року, з можливістю становлення граничних темпів зростання окремих грошових агрегатів щоквартально (щомісячно). Передбачає законодавче регулювання грошової маси державою (центральним банком) з метою щорічного збільшення кількості грошей в обігу на 3-5%.

Грошовий агрегат – сукупність грошових активів, які різняться між собою рівнем ліквідності. Відповідно до методологічних правил Національного банку України виділяють 4 грошові агрегати (M_0 , M_1 , M_2 , M_3).

Грошовий мультиплікатор – коефіцієнт, який відображає, на скільки одиниць змінюється грошова маса за зміни грошової бази на одиницю.

Грошовий обіг – процес руху грошей, що обслуговує реалізацію суспільного продукту.

Грошовий потік – сукупність розподілених у часі надходжень і видатків грошових коштів та їх еквівалентів, генерованих підприємством у процесі господарської діяльності.

валовий – уся сукупність надходжень або видатків грошових коштів за аналізований період у розрізі його окремих інтервалів.

негативний (від'ємний) – сукупність виплат грошових коштів підприємством у процесі здійснення всіх видів його діяльності.

позитивний – сукупність надходжень грошових коштів на підприємство від усіх видів господарських операцій.

чистий – результат зіставлення обсягів позитивного і негативного грошових потоків за певний часовий період.

Грошовий ринок (див. *Ринок грошовий*).

Грошовий сурогат – будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей.

Грошові активи (див. *Активи грошові*).

Грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Грошово-кредитна безпека (див. *Безпека грошово-кредитна*).

Грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на регулювання економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення стабільності грошової одиниці України, забезпечення зайнятості населення та вирівнювання платіжного балансу.

Група Світового банку – спеціалізована ланка ООН, що об'єднує Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародну фінансову корпорацію, Багатосторонню агенцію гарантування

інвестицій. Її мета: підвищення рівня життя у країнах, що розвиваються, шляхом виділення їм фінансових ресурсів, наданих індустріальними державами. Штаб-квартира Г. С. б. розміщена у Вашингтоні.

Група тридцяти [G30] – неурядова міжнародна група експертів із питань міжнародних фінансів зі штаб-квартирою у Вашингтоні. Створена 1978 р. Об'єднує наукові і фінансові установи, а також провідних фахівців у галузі економічних досліджень. Діяльність організації скерована на роз'яснення процесів, що відбуваються у світовій економіці та на міжнародних фінансових ринках, для учасників цих ринків, а також надання допомоги при розробці міжнародними організаціями проектів рішень у цих сферах.

Групування – процес утворення однорідних груп на основі розподілу сукупності на окремі частини або об'єднання досліджуваних одиниць у частковій сукупності за суттєвими для них ознаками.

аналітичні – групування, які використовуються для дослідження взаємозв'язку між явищами та їх різноманітними ознаками. При побудові аналітичних групувань важливо правильно визначити факторні і результативні ознаки.

комбіновані – групування, які будуються за двома і більше ознаками у взаємозв'язку (комбінації) таким чином, що групи, утворені за однією ознакою, поділяються на підгрупи за іншою ознакою і т. п.

Гудвіл – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату придбання. Гудвіл звичайно розглядається як сукупна оцінка потенційними покупцями визначальних особливостей підприємства (фірми), які приносять фірмі прибуток понад того, який одержує аналогічна фірма, що не має вказаних властивостей, за рівними умовами.

Густота (щільність) населення – співвідношення між населенням і площею території, яку воно займає.

Д

Дані – відомості про стан об'єкта (підприємства, машини, людини, економіки, землі та ін.), представлені у вигляді змістовної сукупності знаків. Вони однаковою мірою фіксують стан великих

систем та їх елементарних часток. Дані можуть бути представлені у різних формах: числові, описові, схематичні, рисовані, накреслені.

Двостороння монополія (див. *Монополія двостороння*).

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

безнадійна – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

довгострокова – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

поточна – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

сумнівна – дебіторська заборгованість, яка не погашена в строки, встановлені договорами, і не забезпечена необхідними гарантіями.

Добре (Debre) Жерар (нар. 1921) – французький і американський економіст і математик, професор Берклей-університету, лауреат Нобелівської премії (1983) «За нові аналітичні методи в економічній теорії, а також за ґрунтовне нове формулювання загальної теорії рівноваги».

Девальвація – зниження курсу національної чи міжнародної (регіональної) валютно-грошової одиниці щодо валют інших країн, міжнародних валютно-грошових одиниць.

Девізи – платіжні засоби (частіше в іноземній валюті) – чеки, акредитиви, векселі, іноземні банкноти, за допомогою яких здійснюються міжнародні розрахунки.

Дезінвестиції – повернення (вивільнення) заморожених у конкретних майнових об'єктах фінансових засобів. Дезінвестиції можуть здійснюватися шляхом реалізації чи ліквідації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів.

Декларація – документ, у якому платник відображає відомості про обсяги об'єкта оподаткування та інші дані, необхідні для визначення суми податку.

митна – заява, що містить відомості про товари та інші предмети і транспортні засоби, та мету їх переміщення через митний кордон України або про зміну митного режиму щодо цих товарів, а також інформацію, необхідну для здійснення митного контролю, митного оформлення, митної статистики, нарахування митних платежів.

податкова – документ, що подається платником податків до податкового органу у строки, встановлені законодавством, на підставі якого здійснюється нарахування та/або сплата податку, збору (обов'язкового платежу).

Декларування – заявлення за встановленою формою (письмовою, усною) мети переміщення через митний кордон України предметів і точних даних про кількісні, якісні та вартісні характеристики таких предметів, а також будь-яких відомостей, необхідних для митного контролю та митного оформлення.

Делегування – процес передачі менеджерами владних повноважень і відповідальності співробітникам, що займають позиції на нижчих рівнях ієрархії.

Делістинг – процедура виключення цінних паперів з реєстру організатора торгівлі, якщо вони не відповідають правилам організатора торгівлі, з наступним припиненням їх обігу на організаторі торгівлі або переведенням в категорію цінних паперів, допущених до обігу без включення до реєстру організатора торгівлі;

Дельфі метод – спосіб експертного прогнозування, який ґрунтується на зведенні, систематизації та оцінюванні думок групи експертів, на основі їх письмового опитування на предмет оцінки майбутніх кількісних та якісних показників розвитку підприємства. До основних характеристик методу належать: використання формально ідентичних анкет для опитування; анонімність опитування; визначення середньостатистичної відповіді опитуваної групи експертів; інформування учасників про результати опитування та середньостатистичну відповідь; повторне опитування.

Демілітаризація економіки – роззброєння і ліквідація оборонних галузей виробництва.

Демоніполізація – усунення державної або іншої монополії, що диктує свої умови ринку.

Демпінг – ввезення на митну територію країни імпорту товару за ціною, нижчою від порівнянної ціни на подібний товар у країні

експорту, що заподіює збитки національному товаровиробнику подібного товару.

Деномінація акцій – зменшення номінальної вартості акцій акціонерного товариства, яке здійснюється з метою приведення у відповідність номінальної вартості випущених у обіг акцій з величиною статутного капіталу у разі його зменшення. Деномінація може здійснюватися шляхом подрібнення акцій або їх консолідації.

Депозит (див. *Вклад*).

Депозитарій – юридична особа, яка створюється у формі відкритого акціонерного товариства, учасниками якого є не менше ніж десять зберігачів, і яка здійснює виключно депозитарну діяльність. При цьому частка одного учасника в статутному фонді депозитарію не може перевищувати двадцяти п'яти відсотків цього фонду.

Депозитарна діяльність – надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їх випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках (включаючи кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів) та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів.

Депозитарна розписка – документ, який випускається іноземною депозитарною установою згідно із законодавством відповідної держави на акції товариства.

Депозитарні активи (див. *Активи депозитарні*).

Депозитний відсоток (див. *Відсоток депозитний*).

Депозитний мультиплікатор – коефіцієнт, який відображає, на скільки одиниць змінюється грошова маса за початкової зміни депозитних грошей на одиницю.

Депозитний сертифікат (див. *Сертифікат ощадний (депозитний)*).

Депозитні гроші (див. *Гроші депозитні*).

Депонент – юридична або фізична особа, яка користується послугами зберігача на підставі договору про відкриття рахунку в цінних паперах.

Депонована заробітна плата (див. *Заробітна плата депонована*).

Депресія – фаза економічного циклу, яка виникає після закінчення фази спаду і створює передумови для поживавлення виробництва.

Деревообробна промисловість – здійснює переробку деревини й виготовляє з неї широкий асортимент матеріалів, напівфабрикатів і готових виробів для населення й народного господарства.

Державна власність (див. *Власність державна*).

Державна допомога – грошова допомога, що виплачується фізичним особам за рахунок коштів бюджету або державних цільових фондів.

Державна інноваційна політика – сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Державна позика (див. *Позика державна*).

Державна цільова програма – комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно–територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням.

Державне замовлення – замовлення державними органами виготовлення продукції (товарів), проведення робіт за рахунок коштів бюджету.

Державне мито (див. *Мито державне*).

Державне регулювання економіки – система типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюють правомочні державні установи і суспільні організації з метою стабілізації і пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що змінюються.

Державне споживання – частина валового внутрішнього продукту, що витрачається на утримання державного апарату, здійснення державних функцій, зокрема це витрати на оплату державних замовлень і державних закупівель.

Державний борг (див. *Борг державний*).

Державний кредит (див. *Кредит державний*).

Державний сектор – сукупність форм присутності та участі держави у виробництві, розподілі, обміні та споживанні.

Державні закупівлі – урядові видатки на купівлю товарів і послуг колективного споживання та державне інвестування економіки.

Державні інвестиції (див. *Інвестиції державні*).

Державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.

Державні соціальні стандарти мінімальні – гарантований державою рівень послуг на душу населення в межах усїєї території країни, який надається місцевими органами і фінансується за рахунок місцевих бюджетів; показник, який використовується для розрахунку показника мінімального місцевого бюджету. Використовується в практиці бюджетного планування зарубіжних країн.

Державні цільові фонди – фонди, що створені відповідно до законів України і формуються за рахунок визначених законами України податків і зборів (обов'язкових платежів) юридичних осіб незалежно від форм власності та фізичних осіб.

Державні цінні папери (див. *Цінні папери державні*).

Дериватив – стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому. До деривативів належать: форвардний контракт, ф'ючерсний контракт та опціон.

Детермінанти попиту – чинники впливу на обсяг збуту продукції.

Детермінована ситуація – ситуація, що характеризується наявністю щодо повної інформації про стан організації.

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами. Є два показники, що визначають рівень дефіциту бюджету: співвідношення частки видатків, які не забезпечуються доходами, й усіх видатків у процентах та співвідношення частки видатків, які не забезпечуються доходами, й обсягів валового національного продукту (ВНП) у процентах.

прихований – несвоечасне або неповне фінансування галузей бюджетної сфери. Виникає в умовах боротьби за скорочення видатків з метою зменшення відкритого дефіциту бюджету.

структурний – показник, який показує, якою б могла бути різниця між чистими податками і державними закупівлями, коли б економіка перебувала в умовах повної зайнятості і виробляла ВВП на потенційному рівні.

фактичний – дефіцит фактичного бюджету, виникає він у разі, коли фактично отримані державою чисті податки менші за державні закупівлі.

циклічний – показник, який показує різницю між фактичним і структурним дефіцитами.

Дефіцитне фінансування – забезпечення видатків бюджету за рахунок державних позик та емісії грошей в умовах дефіциту бюджету.

Дефлювання – перетворення номінальних показників у реальні для років, які мали більш високі ціни порівняно з базовим роком.

Дефлятор – коефіцієнт, що дає змогу порівняти економічні показники, розраховані у поточних цінах, у базові (незмінні) ціни.

Дефлятор ВВП – коефіцієнт, що дає змогу визначити реальний ВВП, нівелюючи рівень інфляції. Обчислюється дефлятор ВВП як відношення різниці між поточними та базисними цінами до базисних цін.

Дефляція – процес вилучення з обігу частини надлишкової грошової маси, випущеної у період інфляції, що має своїм наслідком зниження загального рівня цін.

Дефолт – 1) стан в кредитних відносинах, що настає, коли позичальник не виплачує свої борги або платежі; 2) неспроможність емітента облігацій виплатити власникам облігацій у строк, установлений умовами розміщення, відсотковий дохід за облігаціями та/або погасити частину чи повну номінальну вартість облігації.

Децентралізована форма управління нормуванням – одна з форм управління нормуванням, яка передбачає наявність кількох автономних центрів виробничих підрозділів, що мають замкнутий цикл і виробляють готову продукцію. Найпоширеніша на великих добре структурованих підприємствах (об'єднаннях, комбінатах).

Джевонс (Jevons) Вільям Стенлі (1835-1882) – відомий англійський економіст, статистик і філософ, засновник математичної школи політичної економії, один з основоположників суб'єктивної теорії корисності.

Джерела небезпек – обставини і чинники, які за певних умов самі по собі або в різній комбінації здатні формувати деструктивний вплив на економічну систему.

Джерело податку – дохід суб'єкта (заробітна плата, відсоток, рента), з якого виплачується податок.

Диверсифікація – 1) одночасний розвиток багатьох не пов'язаних один з одним видів виробництва, розширення асортименту виробів; 2) вид стратегії маркетингу, спрямованої на розгалуження сфер діяльності фірми на ринках нових продуктів, виробництво яких не пов'язано з основним виробництвом фірми; 3) один із способів зниження ризиків, який полягає в розподілі ризиків шляхом розширення об'єктів капіталовкладень, асортименту товарів і послуг, фінансових інструментів тощо.

Дивіденд – частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється серед акціонерів пропорційно їх вкладеному капіталу; дохід, що виплачується на акцію.

Дивідендна політика – набір цілей і завдань, які ставить перед собою керівництво підприємства щодо виплати дивідендів, а також сукупність методів і засобів їх досягнення.

Дилер – 1) фізична або юридична особа, яка закуповує оптом продукцію компанії, а продає її в роздріб або дрібним оптом; 2) на біржі, дилер – фізична або юридична особа, член фондової біржі, який веде біржові операції від свого імені і за свій рахунок.

Дилерська діяльність – укладення професійним учасником фондового ринку (дилером) договорів з купівлі–продажу цінних паперів від свого імені та за власний кошт шляхом публічного оголошення цін купівлі або продажу визначених цінних паперів із зобов'язанням придбати або продати ці цінні папери за оголошеними цінами. Основним доходом дилерів є позитивна різниця між цінами продажу та купівлі цінних паперів.

Дилерський договір – договір купівлі–продажу (міни) цінних паперів, що укладається торговцем від свого імені та за свій рахунок.

Дилінг – операції з купівлі–продажу, які банк здійснює від власного імені, але за дорученням та за кошти клієнтів. Таким чином формально ці операції відображаються в балансі банку, хоча реально вся вигода та ризик від таких операцій належать клієнтам банку.

Динамічна модель – математична модель, що описує розвиток процесу в часі.

Директивне планування (див. *Планування директивне*).

Дисконт – різниця між номінальною вартістю цінних паперів і ціною їх придбання, якщо ціна придбання без урахування нарахованих до дати придбання доходів за цінним папером нижча номінальної вартості.

Дисконтна ставка – ставка процента, за якою майбутня вартість грошей приводиться до поточної їх вартості.

Дисконтування – процес визначення теперішньої вартості потоку готівки шляхом коригування майбутніх грошових надходжень за допомогою коефіцієнта дисконтування.

Дискримінантний аналіз (див. *Аналіз дискримінантний*).

Дискримінаційна монополія (див. *Монополія дискримінаційна*).

Диспетчерське регулювання – процес, який забезпечує оперативне регулювання процесу виробництва шляхом систематичного обліку та контролю за виконанням змінно–добових завдань, поточної підготовки виробництва, оперативного усунення недоліків і відхилень, що виникають.

Дистриб'ютор – фізична або юридична особа, яка здійснює реалізацію продукції і виступають як торгівці за договором на основі угоди про право на продаж в окремому регіоні.

Диференціація продукту – ступінь взаємозамінності товарів, що конкурують, що виникає завдяки їх особливим властивостям і дає змогу покупцеві віддати перевагу одному з товарів певного виду; істотна відмітна ознака в товарі (або послугі) може бути для покупця як реальною, так і уявною.

Дифузія нововведення – процес поширення нововведення для використання у нових місцях, сферах чи умовах.

Діагностика – етап процесу ухвалення рішення, на якому менеджери аналізують основні причинно–наслідкові зв'язки конкретної ситуації.

Діагностичний аналіз (див. *Аналіз діагностичний*).

Діаграма Еджворта – модель, яка дає змогу унаочнити зміни розміщення обмежених ресурсів між двома товарами (при виробництві) або між двома благами (при споживанні) і досягнення ефективного розподілу цих ресурсів.

Дійсні потреби (див. *Потреби дійсні*).

Ділова активність – складна інтегрована за багатьма показниками характеристика бізнес-середовища підприємства, яка визначає його стан на ринку, забезпеченість та ефективність використання всіх видів ресурсів та результати господарювання.

Ділова репутація – сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні й управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону.

Ділова розвідка – збір і аналіз відомостей про партнерів і конкурентів.

Ділова стратегія (бізнес-стратегія) – сукупність дій і підходів, спрямованих на забезпечення ефективної діяльності в одній конкретній сфері бізнесу.

Діяльність підприємницька (комерційна), або підприємництво – така господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку. Суб'єктами цієї діяльності виступають юридичні і фізичні особи.

Добровільне безробіття (див. *Безробіття добровільне*).

Довгострокові інвестиції (див. *Інвестиції довгострокові*).

Довідкова ціна (див. *Ціна довідкова*).

Довірче товариство (див. *Товариство довірче*).

Додана вартість (див. *Вартість додана*).

Додана вартість валова (див. *Валова додана вартість*).

Додаткова заробітна плата (див. *Заробітна плата додаткова*).

Додаткова маржа – грошова сума, яка має бути нарахована на кліринговий рахунок учасника біржової торгівлі як додаткове гарантійне забезпечення у разі зміни величини початкової маржі за ф'ючерсними контрактами.

Додатковий капітал (див. *Капітал додатковий*).

Додаткові грошові потоки – грошові потоки, що стосуються інвестиційного проекту.

Документ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Документальна перевірка – перевірка правильності розрахунків платників із бюджетом, що проводиться безпосередньо в платника на підставі даних бухгалтерського та податкового обліку й первинних документів. Д. п. буває плановою та зустрічною.

Домашня промисловість – виробництво в селянському господарстві готових продуктів для особистого та виробничого споживання.

Домогосподарство (домашнє господарство) – сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних

стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків, або перебувати і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи.

Допоміжне виробництво (див. *Виробництво допоміжне*).

Допуск цінних паперів до торгівлі – сукупність процедур щодо включення цінних паперів до біржового реєстру за категорією лістингових або позалістингових цінних паперів.

Доречність інформації – здатність інформації впливати на прийняття рішень користувачів, допомагаючи їм оцінювати отримані результати та прогнозувати майбутні події. Інформація вважається доречною, якщо вона своєчасна, суттєва і має цінність для складання прогнозів та оцінки результатів на базі звітних показників минулих років і поточного періоду.

Дорогоцінні метали – золото, срібло, платина і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, осмій, рутеній) у будь-якому вигляді та стані (сировина, сплави, напівфабрикати, промислові продукти, хімічні сполуки, вироби, відходи, брухт тощо).

Досвідний спосіб – визначення норми на основі суб'єктивної оцінки нормувальника (майстра, технолога).

Досвідно-статистичні норми – норми, установлені за допомогою сумарних методів нормування, на підставі досвіду нормувальника, технолога, майстра або на основі статистичної інформації про трудомісткість подібних робіт.

Досконала конкуренція (див. *Конкуренція досконала (вільна, чиста або повна)*).

Достовірність або надійність інформації – висока якість, об'єктивне відображення господарської діяльності, відсутність суттєвих помилок або пристрасних оцінок. Для цього інформація має бути правдивою, в ній повинен переважати економічний зміст над юридичною формою, вона має забезпечувати можливість перевірки і нейтральність.

Достовірність бухгалтерського обліку та звітності – повнота і правильність відображення в первинних бухгалтерських документах відомостей щодо господарських процесів та результатів діяльності юридичної особи, відповідність цих документів дійсності за усіма реквізитами (за терміном та місцем здійснення операції, натуральними та ціновими показниками, підписами осіб, тощо).

Доступність і зрозумілість інформації – доступність інформації для сприйняття різними групами користувачів, аналітиків, однозначність, чіткість, без зайвої деталізації.

Дотація – державна допомога суб'єктам господарювання на відшкодування збитків чи інших цілей, доплата.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – кошти за продану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги), які надійшли на рахунок підприємства в банку чи до його каси.

емісійний – сума перевищення доходів, отриманих державою від емісійних операцій, над витратами по забезпеченню цих операцій. Використовується безпосередньо для покриття бюджетного дефіциту або опосередковано через кредитування держави.

іноземний – дохід, відмінний від доходу з джерелом його походження з території України.

капітальний – дохід, що виникає в результаті індексації основних фондів і дорівнює різниці між балансовою вартістю відповідної групи основних фондів (нематеріальних активів), визначеною на початок звітного року із застосуванням коефіцієнта індексації, і балансовою вартістю такої групи основних фондів (нематеріальних активів) до такої індексації. Означений дохід належить до складу валових доходів платника податку кожного звітного кварталу поточного року в сумі, що дорівнює чверті відсотка річної норми амортизації відповідної групи основних фондів (нематеріальних активів) від суми капітального доходу такої групи.

національний (НД) – за сучасною методологією, це чистий внутрішній продукт, зменшений на величину непрямих податків на бізнес.

особистий – загальний дохід, фактично одержаний сімейними господарствами, включаючи трансфертні платежі.

пасивний – дохід, отриманий у вигляді процентів, дивідендів, роялті, страхових виплат і відшкодувань, а також орендних (лізингових) платежів за договорами оперативної оренди.

від власності – економічна вигода, що одержана власником невироблених активів – матеріальних (землі тощо) і нематеріальних (майнових прав), а також фінансових активів

(акцій, депозитів, позик тощо) внаслідок передачі їх для використання іншій інституційній одиниці.

Доходи бюджету – усі надходження відповідного бюджету на безповоротній основі у вигляді податкових і неподаткових платежів, доходів від операцій з капіталом, офіційних трансфертів і доходів державних цільових фондів, включених до бюджету, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Доходи від індивідуальної трудової власності – доходи, що їх отримують громадяни від самостійної трудової діяльності (за надання послуг чи реалізацію товарів, що вироблені індивідуально).

Доходи від операцій з капіталом – доходи бюджету у вигляді надходжень від продажу основного капіталу, державних запасів товарів, землі та нематеріальних активів.

Доходи сімейні – матеріальна основа відтворення сім'ї, сукупність грошових надходжень, що їх отримує сім'я від використання ресурсів, які перебувають в її розпорядженні.

Дочірнє підприємство – підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства.

Дочірнє злиття – угода, за умовами якої покупець створює спеціальну дочірню компанію, яка потім зливається з компанією, що купується.

Дюополія – ситуація на ринку, коли пропозиція представлена лише двома постачальниками.

Дюрація – показник, який характеризує середньозважений період, протягом якого інвестор може амортизувати собівартість інвестиції, тобто отримати початкову суму фінансових вкладень. Дюрація є найважливішим інструментом оцінювання ризику зміни процентних ставок за інвестиціями з фіксованою ставкою процента та його нейтралізації.

Е

Еджуорт (Edgeworth) Френсіс Ісідоро (1845-1926) – ірландський економіст, статистик і математик, який зробив значний внесок у розвиток маржиналістської революції, у формування нової ситуації, пов'язаної з іменами А. Маршалла, Ф. Уїкстїда, Дж. Б. Кларка, К. Вікселля, Ф. Візератаїн.

Еквайринг платіжних карток – діяльність банківської установи з виконання розрахунків з підприємствами торгівлі (послуг) за операціями, здійсненими із застосуванням платіжних карток та здійснення операцій з видачі готівкових коштів держателям платіжних карток–клієнтам інших банківських установ.

Еквіваленти грошових коштів – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Екзогамія – властивий первіснообщинному ладові звичай, який забороняв шлюби в межах певної суспільної групи.

Екзогенні змінні – зовнішні для моделі чинники, які визначаються до початку її побудови.

Екобанкінг – приватне екологічне фінансування, здійснюване банківськими установами та спеціалізованими фінансовими інститутами з метою надання коштів для підтримки екологічно орієнтованих інвестицій.

Еко-ефективність (ефективність рівною мірою екологічна і економічна) – відносна комплексна величина, що відображає співвідношення двох абсолютних змінних: екологічної та фінансової результативності, що визначається як відношення економічної вартості певного продукту до шкоди, завданої довкіллю в процесі виробництва цього продукту. Наприклад, споживання енергії на одиницю продукції або обсяг прибутку на тонну викинутого в атмосферу вуглекислого газу.

Екологізація – поширення екологічних принципів і підходів на природничі та гуманітарні науки, на виробничі процеси та соціальні явища. У сфері матеріального виробництва екологізація включає в себе: максимальну ефективність управління природокористуванням; відтворення ресурсів та їх охорону від виснаження; найбільш доцільні способи використання ресурсів.

Екологізація споживання – зміна переваг споживачів на користь екологічно чистих товарів та послуг, які не завдають шкоди довкіллю.

Екологізація технологій – розробка, вибір, впровадження та раціональне використання у виробництві технологій, що відповідають сучасним вимогам збереження якості довкілля.

Екологічна безпека підприємства (див. *Безпека екологічна підприємства*).

Екологічна економіка (див. *Економіка екологічна*).

Екологічна експертиза (див. *Експертиза екологічна*).

Екологічна індустрія – обладнання, технології природоохоронного або природноресурсного призначення та супутні маркетингові й інжинірингові роботи, послуги екологічного спрямування.

Екологічна модернізація виробництва – розробка і впровадження комплексу управлінських, технологічних, інвестиційних та господарських заходів, які поліпшують екологічні характеристики структурних елементів виробничої системи.

Екологічний аудит (див. *Аудит екологічний*).

Екологічний капітал (див. *Капітал екологічний*).

Екологічний податок (див. *Податок екологічний*).

Екологічні інвестиції (див. *Інвестиції екологічні*).

Економіка – система суспільного відтворення, що історично склалася у межах окремої країни, являє собою сукупність взаємопов'язаних ланок та упорядкованих зв'язків, які забезпечують її стійкість і цілісність.

екологічна – міжпредметна галузь економічних знань, яка на перетині класичної, неокласичної та ресурсної економіки, підприємництва, економіки природокористування, екології, соціології, розглядає систему економічних відносин як невід'ємну складову єдиного еколоґо–соціально–економічного комплексу, сталий розвиток якого є основною метою Е.е.

закрита – економіка країни, в якій відсутні експорт та імпорт товарів і послуг.

змішана – економічна система, в якій співіснує приватна й державна власність і яка спирається на ринковий механізм і державне регулювання.

кoeволюційна – вивчення взаємного пристосування економіки та довкілля. Економічна активність зумовлює зміни довкілля, а зміни довкілля, у свою чергу, спричиняють додаткові зміни в економіці, продовжуючи процес кoeволюції.

командно–адміністративна (планова) – економічна система, в якій матеріальні ресурси перебувають у державній власності, а основним регулятором економіки є директивний план.

національна – соціально–економічна система, об'єднана спільною територією, державним устроєм, правовими

інститутами, єдиним ринком, культурою і мовою, національною ідеєю.

перехідна – стан економіки, за якого вона переходить від попереднього до нового стану внаслідок здійснення кардинальних реформ економічної системи.

природокористування – наука, що вивчає економічними методами процеси і результати взаємодії суспільства та природного середовища, досліджує комплекс взаємопов'язаних проблем обґрунтування раціонального природокористування.

ринкова – економічна система, в якій матеріальні ресурси перебувають у приватній власності, а основним регулятором економіки є ринковий механізм.

тіньова – приховані господарськими й інституціональними одиницями види діяльності, що офіційно не обліковуються державними органами.

Економіко – термін, введений у науковий обіг А. Маршаллом у праці «Принципи економіки» (1890); найменування економічної науки, що, за словами П. Самуельсона, "має на увазі економію або максимізацію" і присвячена «проблемі оптимального обсягу, за якого прибуток досягне максимуму».

Економіко-географічний простір – сукупність просторових відношень об'єкту до інших існуючих чи прогнозованих, але суттєвих для даного об'єкту.

Економіко-географічний район – територіальне цілісна частина н/г, якій властиві характерні ознаки: спеціалізація, комплексність, можливість управління.

Економіко-математична модель – математична модель зв'язку економічних характеристик і параметрів системи.

Економіко-математичні методи – аналітичні способи розрахунку або моделювання економічних процесів і явищ.

Економічна безпека (див. *Безпека економічна*).

Економічна діяльність – процес виробництва продукції (товарів та послуг), який здійснюється з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо. Економічна діяльність характеризується витратами на виробництво, процесом виробництва та випуском продукції.

Економічна експертиза (див. *Експертиза економічна*).

Економічна ефективність інноваційного проекту – величина, що визначається розміром доходів чи прибутку, отриманих за рахунок реалізації інновації протягом життєвого циклу проекту.

Економічна інтеграція (див. *Інтеграція економічна*).

Економічна категорія – наукове поняття, яке характеризує окремі сторони економічного явища.

Економічна криза (див. *Криза економічна*).

Економічна культура – спосіб взаємодії економічної свідомості і економічного мислення, що регулює участь індивідів і соціальних груп у економічній діяльності та ступінь їх самореалізації в тих чи інших типах економічної поведінки.

Економічна модель –аналог будь-якого економічного процесу, явища.

Економічна політика держави – система практичних заходів у сфері управління економікою країни щодо надання економічним процесам спрямованості відповідно до цілей, завдань та інтересів країни.

Економічна рента – плата за ресурс, пропозиція якого жорстко обмежена.

Економічна розвідка – сукупність узгоджених дій із збору, інтерпретації, поширення і захисту інформації, що корисна для недержавних суб'єктів економіки, добувається легально і за найкращих умов щодо якості, термінів і витрат.

Економічна система державного соціалізму – економічний лад, який характеризується державною власністю практично на всі речові ресурси і ухвалою економічних рішень через центральне економічне планування.

Економічна стратегія – обраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення масштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту.

Економічна тактика – сукупність найближчих цілей, завдань, засобів і способів їх досягнення для реалізації стратегічного курсу економічної політики в конкретних умовах, що складаються в поточному періоді розвитку народного господарства.

Економічна формація – спосіб виробництва як єдність і взаємодія продуктивних сил і певного типу суспільно–виробничих відносин.

Економічне благо (див. *Благо економічне*).

Економічне зростання – збільшення валового внутрішнього продукту (ВВП), тобто суми вартості вироблених в економіці товарів і послуг за певний період.

Економічне співробітництво – група країн, які об'єдналися для досягнення спільної мети у справі регулювання міжнародної торгівлі. Прикладом може слугувати Європейське економічне співтовариство (СЕС).

Економічний (зовнішній) знос – знос, зумовлений впливом соціально–економічних, екологічних та інших факторів на об'єкт оцінки.

Економічний аналіз (див. *Аналіз економічний*)

Економічний елемент витрат – сукупність економічно однорідних витрат у вартісному вимірнику щодо їх видів, яка відображає, що витрачено на калькуляційну одиницю.

Економічний ефект функціонування служби безпеки підприємства – розмір попередженого збитку в результаті її діяльності, спрямованої на подолання негативного впливу на підприємство внутрішніх і зовнішніх загроз.

Економічний закон – суттєві, стійкі і необхідні причинно–наслідкові зв'язки і взаємозалежності певного економічного процесу.

Економічний зміст власності – глибинна сутність відносин власності, що характеризує відособлене присвоєння результатів економічної діяльності людей.

Економічний інтерес (див. *Інтерес економічний*).

Економічний лібералізм (див. *Лібералізм економічний*).

Економічний неоконсерватизм (див. *Неоконсерватизм економічний*).

Економічний простір – економічно насичена територія, що вміщує багато об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, господарсько опановані і рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі тощо.

Економічний район – географічно цілісна територіальна частина народного господарства країни, яка має свою виробничу спеціалізацію, міцні внутрішні економічні зв'язки і нерозривно

пов'язана іншими частинами суспільним територіальним поділом праці.

Економічний розвиток (див. *Розвиток економічний*).

Економічний цикл (див. *Цикл економічний*).

Економічні відносини – матеріально–опосередковані відносини між різними суб'єктами економічної діяльності (індивідами і соціальними групами) з приводу виробництва, розподілу і споживання обмежених матеріальних і нематеріальних ресурсів та економічних благ.

Економічні відносини міжнародні (див. *Міжнародні економічні відносини*).

Економічні потреби – ставлення людей до економічних умов, їхньої життєдіяльності, котрі дають їм задоволення, насолоду або втіху і які спонукають людей до діяльності, щоб мати і володіти такими умовами.

Економічні функції держави – форми її економічної діяльності і політичних заходів, які так чи інакше чинять вплив на фундаментальні економічні процеси суспільства.

Економічність аналізу – вимога, що впливає з однойменного принципу економічності або ефективності. Зміст її полягає в бережному витрачанні ресурсів, сприянні економії витрат при проведенні аналізу. Здійснення аналітичного дослідження доцільне лише тоді, коли економічний ефект від цього буде значно більшим ніж затрати.

Економічно активне (трудоактивне) населення – загальна чисельність населення, старшого від певного віку (16 або 18 років), яке працює або прагне працювати за винагороду.

Економічно неактивне населення – за міжнародними нормами, належать усі ті, хто, незалежно від віку, не входить до описаної вище категорії робочої сили.

Експертиза – розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань

екологічна – експертиза, яка провадиться з метою визначення впливу проекту на екосистему, а також оцінки наслідків негативного впливу проекту на повітряний та водний басейни; встановлення екологічного ризику, пов'язаного з реалізацією проекту.

економічна – експертиза, покликана оцінити проект з погляду національних інтересів, суспільства в цілому, зокрема з

позицій, чи доцільне залучення проектом національних ресурсів, чи існують адекватні стимули для різних учасників проекту, що дає змогу проекту сприяти національному розвитку.

інституційна – оцінка адміністративно–управлінських аспектів здійснення проекту. Проводиться з метою встановлення можливості реалізації проекту в заданому політичному, економічному та правовому середовищі, а також для визначення організаційних умов, які дають змогу успішно досягти поставлених проектних цілей.

інформаційна – перевірка достовірності інформації, зокрема шляхом зіставлення отриманих результатів (на всіх стадіях розробки) з інформаційними даними.

комерційна – оцінка прийнятності, доступності і цінової привабливості ресурсів, що залучаються до проекту, ринкових тенденцій і перспектив продукції, яка виробляється, а також цінової політики на товар, що випускається.

проекту – оцінка проекту зацікавленими або незалежними організаціями за формальними і неформальними критеріями.

соціальна – експертиза, за допомогою якої можна визначити масштаби впливу проекту на соціальне середовище, вигоди, які отримують мешканці від реалізації проекту, а також можливий негативний вплив на населення зони, в якій планується впровадження проекту.

технічна – визначення переваг технічних пропозицій, їх адекватності можливостям місцевих умов і витрат.

фінансова – експертиза, яка передбачає оцінку фінансової спроможності об'єкта, що реалізує проект, обґрунтованість фінансових прогнозів, здатність своєчасного забезпечення покриття платежів з позик, фінансові результати проекту для інвесторів, замовників і підприємства, які реалізують проект.

Експлікація графіка – словесне пояснення його конкретного змісту, яке зазвичай включає: заголовок з необхідними додатковими поясненнями; точне пояснення сутності, що умовно надається в цьому графіку його графічним знакам (геометричним, образотворчим, фоновим, суто умовним); інші пояснення, примітки тощо.

Експлуатаційна фаза – остання фаза життєвого циклу проекту. Основними стадіями експлуатаційної фази є: здавання в

експлуатацію, заміна та оновлення, розширення та інновації, заключна оцінка проекту.

Експорт (експорт товарів) – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (зокрема з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів.

Експорт капіталу – вивіз капіталу за кордон, що здійснюється у грошовій або товарній формі з метою отримання прибутку, зміцнення економічних та політичних позицій.

Експортна ліцензія (див. *Ліцензія експортна (імпортна)*).

Експортна субсидія – субсидія, що надається підприємствам за рахунок державного бюджету з метою стимулювання експорту.

Експортна ціна (див. *Ціна експортна*).

Експрес-аналіз – спеціальний вид аналізу який використовується для швидкого оцінювання фінансового стану підприємства за основними розрахунковими показниками на основі їх порівняння з базовими (еталонними).

Екстраполяція – визначення майбутніх, очікуваних значень величин, показників на основі наявних даних про тенденції їх змін в минулі періоди.

ЕКЮ – регіональна міжнародна валютна одиниця країн – учасників Європейської валютної системи, упроваджена з метою сприяння європейській інтеграції у валютній сфері, протидії впливові долара США, насамперед у взаємних розрахунках, забезпечення передумов формування єдиного валютного ринку ЄС. Після введення в обіг євро вийшла з обігу.

Еластичність попиту – реакція попиту на зміну ціни.

Еластичність пропозиції – реакція пропозиції на зміну ціни.

Еластичність пропозиції цінова – зв'язок між зміною ціни товару та обсягом його пропозиції; визначається співвідношенням процентної зміни обсягу пропозиції та процентної зміни ціни товару.

Електроенергетика – галузь промисловості, що охоплює виробництво електроенергії, її транспортування, електромережі, котельні та інші об'єкти.

Електронний чек (див. *Чек електронний*).

Електронні гроші (див. *Гроші електронні*).

Елементні нормативи – різновид нормативів, які визначають тривалість трудової операції що виконується, на основі визначення тривалості окремих трудових прийомів.

Елементні норми – норми, що встановлюються на окремі елементи трудового процесу (дії, прийоми).

Ембарго – заборона на приймання до перевезення будь-якої категорії вантажу за відповідним маршрутом (сектором маршруту, територією або пунктами стикування), яка встановлена відповідною країною (міжнародною організацією) на визначений період часу.

Емісійний дохід (див. *Дохід емісійний*).

Емісійний прибуток (див. *Прибуток емісійний*).

Емісійні цінні папери (див. *Цінні папери емісійні*).

Емісія – установлена законодавством послідовність дій емітента щодо випуску та розміщення емісійних цінних паперів.

Емітент – юридична особа, Автономна Республіка Крим або міські ради, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади, яка від свого імені розміщує емісійні цінні папери та бере на себе зобов'язання щодо них перед їх власниками.

Ендогенні змінні – внутрішні чинники моделі, які визначаються в процесі її побудови.

Еродований ґрунт – (гірські породи), який зазнав руйнівної дії води та вітру.

Етапи спостереження – окремі організаційно необхідні підходи здійснення методики проведення вивчення затрат робочого часу (підготовка, спостереження, обробка даних, аналіз отриманих результатів).

Етапи створення нормативних матеріалів – окремі частини процесу розробки нормативів, які здійснюються у визначеній послідовності й обов'язково в повному обсязі.

Ефект багатства – ціновий чинник сукупного попиту, який опосередковує вплив цін на сукупний попит через зміну реальної вартості фінансових активів з фіксованим номінальним доходом.

Ефект Веблена – характеристика ситуації, за якої зниження ціни на товар сприймається покупцем як погіршення його якості або втрата ним «актуальності» чи «престижності» серед населення, і тоді товар перестає користуватися купівельним попитом, в протилежному разі, навпаки, обсяг покупок зі зростанням ціни може збільшитися.

Ефект віддачі від масштабу виробництва зростаючий (див. *Зростаючий ефект віддачі від масштабу виробництва*).

Ефект відсоткової ставки – ціновий чинник сукупного попиту, який опосередковує вплив цін на сукупний попит через зміну відсоткової ставки.

Ефект доходу – зміна обсягу споживання блага, що є результатом зміни реального доходу, яка сталася внаслідок зміни ціни на це благо. Ефект доходу виявляється у зменшенні бажання працювати і підвищенні цінності вільного часу для працівника за досягнення певного рівня доходу, незважаючи на підвищення ставки заробітної плати.

Ефект заміни – зміна обсягу споживання блага, що є результатом відносного подорожчання (здешевлення) цього блага відносно інших благ.

Ефект заміщення дозвілля працею виявляється у скороченні вільного часу і зростанні заробітної плати за підвищення ставки заробітної плати.

Ефект зворотного зв'язку – зміни часткової рівноваги на даному ринку внаслідок змін, що відбулися на суміжних ринках під впливом первинних змін на даному ринку.

Ефект Кейнса – зміна попиту на товари внаслідок збільшення або зменшення загального рівня цін.

Ефект масштабу – економія витрат виробництва, зумовлена зростанням масштабів виробництва на підприємстві, яке розширюється.

Ефект фінансового левериджу – рівень додаткового прибутку на власний капітал за різних варіантів структури капіталу. Характеризує приріст прибутковості власного капіталу і показує, на скільки відсотків збільшилася прибутковість власного капіталу завдяки залученню позикових коштів в обіг підприємства.

Ефект ціни – зміна маржинального доходу від реалізації товару внаслідок зміни його ціни.

Ефект чистого експорту – ціновий чинник сукупного попиту, що опосередковує вплив цін на сукупний попит через зміну чистого експорту.

Ефективна ставка відсотка – ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (або зобов'язання) та вартості її погашення.

Ефективний попит – термін Дж. М. Кейнса, що характеризує потенційно можливий і стимульований державою попит на інвестиції та засоби виробництва.

Ефективність економічна – співвідношення одержаних результатів і витрат живої і уречевленої праці.

Ефективність інновацій – конкретна здатність інновацій зберігати певну кількість трудових, матеріальних і фінансових ресурсів з розрахунку на одиницю створюваних продуктів, технічних систем, структур.

Ефективність функціонування служби безпеки – економічна категорія, яка розкриває взаємозв'язок між отриманими результатами (ефектом) і понесеними витратами в результаті виявлення, попередження, зменшення (локалізації) та усунення негативного впливу загроз на діяльність підприємства.

Ефективність хеджування – ступінь, до якого зміни справедливої вартості або грошових потоків від об'єкта хеджування, що їх можна віднести до хеджування ризику, згортаються внаслідок змін справедливої вартості або грошових потоків інструменту хеджування.

Є

Євро (€, Euro) – офіційна валюта держав, які входять до Єврозони. В готівковому обігу з 1 січня 2002 року.

Єдиний державний реєстр підприємств і організацій України (ЄДРПОУ) – автоматизована система збирання, накопичення й опрацювання даних про всіх юридичних осіб, відокремлені підрозділи юридичних осіб, що перебувають на території України, а також відокремлені підрозділи юридичних осіб України, що розміщуються за межами України.

Єдиний казначейський рахунок – система бюджетних рахунків органів Державного казначейства, відкритих в установах банків за відповідним балансовим рахунком, на які зараховуються податки, збори та інші обов'язкові платежі Державного бюджету та надходження з інших джерел, встановлених законодавством України, і з яких органами Державного казначейства здійснюються платежі безпосередньо на користь суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи та/або надали послуги розпорядникам бюджетних коштів.

Єдиний майновий комплекс – підприємство, до складу якого, як єдиного майнового комплексу, входять всі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом.

Єдиний митний тариф України – систематизований звід ставок мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України, вивозяться за межі цієї території або переміщуються транзитом. Ставки Є. м. т. єдині для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, організації господарської діяльності і територіального розташування, за винятком випадків, передбачених законами України та її міжнародними договорами.

Єдині нормативи – різновид укрупнених нормативів, за допомогою яких визначаються норми часу на комплекси робіт, що мають чітко визначений регламент. Загальна тривалість усіх категорій дорівнює тривалості робочого дня.

Ємність ринку – можливий об'єм реалізації на ньому товару протягом певного часу.

Ж

Життєвий цикл інновації – період від зародження ідеї, створення новинки та її практичного використання до моменту зняття з виробництва.

Життєвий цикл проекту – період часу від задуму проекту до його закінчення, який може характеризуватися моментом здійснення перших витрат за проектом (поява проекту) і отриманням останньої вигоди (ліквідація проекту).

З

Заборгованість – підтверджена учасниками розрахунків на розрахункову дату сума коштів, яка підлягає сплаті за товари, роботи (послуги), спожиті у процесі виробництва, передачі (транспортування) та (або) постачання, відповідно до укладених договорів або з інших підстав, у т. ч. суми, пені, штрафних та фінансових санкцій, але не сплачена.

Заборгованість дебіторська (див. *Дебіторська заборгованість*).

Заборгованість за відсотками – сума нарахованих прострочених відсотків за основним боргом.

Заборгованість кредиторська (див. *Кредиторська заборгованість*).

Завдання економічного аналізу – оцінка фактичного стану господарювання; виявлення факторів, які спричинили відхилення фактичних показників від планових; визначення кількісного та якісного впливів різних факторів на результати господарювання; визначення резервів поліпшення наявного стану; розробка, обґрунтування шляхів і заходів подальшого використання виявлених резервів та контроль за їх виконанням.

Загальна рівновага – стійкий стан конкурентної економіки, за якого споживач максимізує значення функції корисності, а конкуруючі виробники максимізують одержуваний прибуток за цінами, що забезпечують рівність попиту та пропозиції.

Загальна формула капіталу – формула обґрунтована К. Марксом, яка показує приріст капіталу $G-T-G'$

Загальний грошовий потік – фактичні чисті грошові кошти, що надходять у фірму чи витрачаються нею протягом певного періоду.

Загальний економічний закон відповідності – відповідність усіх структурних елементів економічних відносин за своїми якісними параметрами рівню розвитку і характеру продуктивних сил.

Загальний закон вартості: якщо чинники виробництва використовуються оптимально щодо платоспроможних потреб суспільства, забезпечують обсяг випуску товарів на межі виробничих можливостей країни, то вартість кінцевого продукту буде найнижчою з усіх можливих варіантів організації виробничого процесу.

Загальний закон грошового обігу повноцінних грошей – кількість грошей, потрібних для виконання функцій засобу обігу, має дорівнювати сумі цін реалізованих товарів, поділений на число оборотів однойменних грошових одиниць.

Загальний потенціал цілісного об'єкта – його властивості, які складають для суб'єкта оцінки (власника або зовнішнього оцінювача) бажаний кінцевий результат, що відображає мету створення підприємства чи загрозу, яку потрібно нейтралізувати.

Загальні організаційно-економічні відносини – сукупність форм і методів господарювання, що характерні для всіх галузей народного господарства, тобто для економіки в цілому.

Загальновиробничі витрати (див. *Витрати загальновиробничі*).

Загальнодержавні податки (див. *Податки загальнодержавні*).

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати ними працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом.

Загальнопромислові нормативи – нормативи, які дають змогу встановити різні види норм (часу, обслуговування, чисельності) при виконанні однакових трудових процесів на підприємствах різних галузей промисловості.

Загрози – такі зміни у зовнішнього або внутрішнього середовища підприємства, які призводять до небажаних змін предмета безпеки.

внутрішні – загрози, які пов'язані з господарською діяльністю підприємства і тими процесами, що супроводжують виробництво й реалізацію продукції, управління виробництвом.

економічній безпеці – сукупність наявних та потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в економічній сфері.

зовнішні – загрози, які виникають у зв'язку з несприятливими змінами чинників зовнішнього середовища функціонування суб'єктів господарювання.

об'єктивні – загрози, які виникають без участі конкретного підприємства або його окремих працівників і не залежить від ухвалення рішень, дій і волі менеджерів (стан кон'юнктури ринку, дії конкурентів і кримінальних структур, війни, надзвичайні лиха, негативний вплив органів державної влади тощо).

потенційні – загрози, які являють собою зародження небезпеки, формування передумов, можливість нанесення шкоди.

реальні – остаточно сформоване явище, коли для завдання шкоди не вистачає одного або кількох чинників або умов.

Зайнятість – діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм дохід у грошовій чи іншій формі.

неповна – зайнятість в умовах перевищення величини фактичного безробіття порівняно з природним безробіттям.

неповна вимушена – зайнятість працівників, які в поточному році перебували в адміністративних відпустках без збереження заробітної плати або працювали в режимі неповного дня (тижня).

повна – використання всіх придатних для цього ресурсів; характеризується достатністю робочих місць для тих, хто потребує оплачуваної роботи, воліє і здатен працювати.

Закон Вальраса – закон, згідно з яким сукупна сума попиту в економіці дорівнює сукупній сумі пропозиції.

Закон Грешема – закон грошового обігу, сутність якого полягає в тому, що гірші гроші з часом витісняють з обігу якісніші за їх однакової, встановленої державою номінальної вартості, а цінніші гроші спрямовуються на заощадження.

Закон зростання потреб – невтомне бажання людей мати дедалі більше матеріальних благ і послуг, які надають їм насолоду, тобто задовольняють їхні зростаючі потреби.

Закон Кейнса – закон, згідно з яким люди схильні, як правило, збільшувати споживання зі зростанням доходів, але не настільки, як зростає дохід.

Закон Кларка – оцінка концепції Дж. Б. Кларка про розподіл доходів на базі принципів граничного аналізу цін факторів виробництва; відповідно до цього закону стимул збільшення фактора виробництва вичерпується в міру того, як ціна цього фактора починає перевищувати можливі доходи підприємця.

Закон Оукена – закон, згідно з яким щорічний приріст реального ВВП приблизно на 2,7 відсотків утримує кількість безробітних на постійному рівні. Кожні додаткові 2 відсотки приросту реального ВВП зменшує чисельність безробітних на 1 відсоток.

Закон Парето – закон, який виражає внутрішньо необхідні, сталі й суттєві зв'язки між величиною доходу і кількістю осіб, що отримують його, за яких (зв'язків) розподіл доходів вище певної величини зберігає значну стабільність.

Закон пропозиції – закон, який стверджує, що існує пряма залежність між ціною та обсягом товару, котрий пропонується на продаж (за інших рівних умов).

Закон Сея – концепція Ж.Б. Сея про безперешкодну і повну реалізацію суспільного продукту, тобто без кризове економічне зростання; відповідно до цього закону при досягненні і дотриманні суспільством принципів *laissez faire* виробництво (пропозиція) породжуватиме адекватне споживання (попит), тобто виробництво товарів і послуг обов'язково породжує доходи, на які ці товари і послуги вільно реалізуються завдяки гнучкому та вільному ціноутворенню на ринку.

Закон спадної віддачі (продуктивності) змінного фактора виробництва: залучення до процесу виробництва дедалі більшої додаткової кількості змінного ресурсу призводить зрештою до того, що віддача кожної наступної одиниці змінного ресурсу буде менша за віддачу попередньої одиниці цього ресурсу.

Закон спадної граничної корисності блага – корисність кожної наступної одиниці блага, що споживається в даний момент, менша за корисність попередньої одиниці.

Закон спадної корисності – зменшення граничної корисності в міру споживання людиною кожної додаткової одиниці певного продукту.

Закон спадної продуктивності виробничого ресурсу – закон, за яким граничний продукт кожної одиниці чинника виробництва зменшується, якщо величина цього чинника збільшується, а інші чинники залишаються сталими.

Закон Тугана-Барановського – закон, який виражає внутрішню необхідні, сталі й суттєві зв'язки між виробництвом і споживанням, за яких (зв'язків) процес виробництва детермінує процес споживання через механізм нагромадження капіталу та його інвестування в нові технології та виробництво.

Закони Госсена – головні теоретичні принципи маржиналізму; розрізняють два «закони Госсена»: перший – зі зростанням наявності певного блага його гранична корисність зменшується; другий – оптимальна структура споживання (попиту) досягається за рівності граничних корисностей усіх споживаних благ.

Закони грошового обігу – закони, що визначають кількість грошей, яка необхідна для нормального функціонування суспільного виробництва при різних умовах.

Закономірності розміщення продуктивних сил – об'єктивні, внутрішньо необхідні, суттєві і сталі зв'язки між усіма елементами їх просторової організації.

Закрита валютна позиція (див. *Валютна позиція закрита*).

Закрита економіка (див. *Економіка закрита*).

Закупівельна ціна (див. *Ціна закупівельна*).

Залишковий строк економічного життя земельних поліпшень – строк від дати оцінки до закінчення строку економічного життя земельних поліпшень.

Залишок бюджетних коштів – обсяг коштів на рахунках відповідного бюджету та розпорядників коштів відповідного бюджету на кінець дня.

Залишок Солоу – внесок сукупної продуктивності факторів у зростання продукту, який обчислюється за залишковим принципом.

Залучений капітал (див. *Капітал залучений*).

Залучені кошти – кошти, прямо або опосередковано отримані на зворотній основі від фізичних осіб та/або юридичних осіб, отримані залишки фінансових активів, які виникли в результаті здійснення звичайної господарської діяльності в інтересах цих осіб.

Заміщуючі проекти (див. *Проекти заміщуючі*).

Замовлення державне (див. *Державне замовлення*).

Замовник проекту – головна особа, яка зацікавлена у здійсненні проекту та досягненні його мети і буде користуватися його результатами.

Заощадження – частина доходу домогосподарства, що не сплачується у вигляді податку та не витрачається на купівлю товарів особистого споживання.

Запаси – активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

виробничий максимальний – запас, який складається з транспортного, підготовчого, технологічного, поточного та страхового запасів.

виробничий мінімальний – запас, який складається з транспортного, підготовчого, технологічного та страхового запасів.

виробничий середній – запас, який складається з транспортного, підготовчого, технологічного, середнього поточного та страхового запасів.

надійності – показник, який визначає, на скільки процентів можна зменшити ціну продукції проекту без збитків для останнього.

підготовчий – запас, створений на час приймання, перевірки якості і складування сировини й матеріалів.

поточний – запас, створений для забезпечення безперервного процесу виробництва матеріальними ресурсами між двома черговими поставками; визначається:

страховий – мінімальний запас на випадок непередбачених перебоїв у постачанні.

технологічний – запас, створений на час підготовки сировини і матеріалів до виробничого споживання;

транспортний – запас, створений на час перебування товарно-матеріальних цінностей в дорозі від постачальника до споживача.

фінансової міцності – величина, на яку фактичний проектний обсяг перевищує критичний (беззбитковий) обсяг реалізації продукції.

Запозичення – 1) операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, в результаті яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами; 2) позики, векселі, облигації, а також інші види короткострокових і довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки.

Заробітна плата – винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації і максимальним розміром не обмежується.

депонована – готівкові кошти, що одержані підприємствами (підприємствами) для виплат, пов'язаних з оплатою праці, та не виплачені в установленний строк окремим фізичним особам.

додаткова – винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці.

Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

мінімальна – законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може проводитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг роботи).

номінальна – сума грошей, яку одержує працівник за годину, день, тиждень, місяць.

реальна – кількість товарів і послуг, яку працівник може придбати на свою номінальну заробітну плату.

Засоби виробництва – створені людиною в процесі виробництва засоби праці та предмети праці. Інша назва – капітал, капітальні блага.

Застава – засіб забезпечення виконання зобов'язання, своєрідна майнова гарантія його виконання в обумовленому обсязі й у визначені умовами договору застави терміни. Для оформлення застави складається документ, в якому фіксуються: вид зобов'язання (грошовий, майновий, іпотечний та ін.), його величина, терміни та порядок одержання. Заставне зобов'язання видається кредиторіві з метою підтвердження його права на отримання належної суми коштів у разі невиконання погоджених умов.

Застава податкова (див. *Податкова застава*).

Заставна – борговий цінний папір, який засвідчує безумовне право його власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням, за умови, що воно підлягає виконанню в грошовій формі, а в разі невиконання основного зобов'язання – право звернути стягнення на предмет іпотеки.

Заставодавець – юридична чи фізична особа–власник, або особа, якій власником надано право на заставу, передає майно, право на вимогу, цінні папери для забезпечення повернення позики.

Заставодержатель – фізична або юридична особа, на ім'я якої оформлена застава.

Захищені статті бюджету – статті видатків бюджету, які не підлягають секвестру видатків у разі невиконання дохідної частини бюджету.

Збалансованість розвитку – досягнення кількісної і якісної відповідності між основними елементами, що входять до складу певної системи.

Збиток – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати.

Збій – порушення запланованого перебігу подій локального рівня, який усувається на основі самоорганізаційних процесів або підпадає під стандартні процедури координації та коригування.

Зведений індекс (складний, аналітичний, агрегатний) – виражає співвідношення складних соціально–економічних явищ, які складаються або з безпосередньо несумірних елементів, або окремих частин цих явищ. У першому випадку ми отримуємо загальний індекс, а в другому – груповий (субіндекс). У зведених індексах досліджувана ознака береться не ізольовано, а у зв'язку з іншими ознаками. Зведений, або агрегатний, індекс завжди складається з двох компонент: ознака, яка індексується, тобто динаміка якої вивчається; сумірник, який називається вагою. За допомогою ознак–ваг вимірюється динаміка складного економічного явища, окремі елементи якого несумірні.

Звичайна діяльність – будь–яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують, або виникають у результаті здійснення такої діяльності. У комерційних підприємствах звичайною діяльністю вважається виробництво та реалізація продукції, необоротних та оборотних активів, надання послуг, виконання робіт, а в некомерційних (неприбуткових) – надання благодійної допомоги, інформаційних, освітніх, культурних, наукових послуг тощо.

Зворотний лізинг (див. *Лізинг зворотний*).

Зелена картка – назва однойменної системи міжнародних договорів і страхового свідчення про страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, які виїжджають у країни – члени цієї системи. Дістала назву від кольору і форми полісу. Заснована в 1949 році. Нині членами Міжнародної системи З.к. є понад 40 країн Європи, Азії і Африки. У червні 1997 року до складу членів системи З. к. прийнято Україну.

Земельна власність (див. *Власність земельна*).

Земельна рента – 1) плата за використання землі та інших природних ресурсів, пропозиція яких жорстко обмежена; 2) доход від власності, який одержують землевласники від орендаря за право тимчасового користування землею і розташованими на ній водоймищами.

Земельне поліпшення – результати будь–яких заходів, що призводять до зміни якісних характеристик земельної ділянки та її вартості. До земельних поліпшень належать матеріальні об'єкти, розташовані у межах земельної ділянки, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення, а також результати господарської діяльності або проведення певного виду робіт (зміна рельєфу, поліпшення ґрунтів, розміщення посівів, багаторічних насаджень, інженерної інфраструктури тощо).

Земельний кадастр – сукупність відомостей про природний, господарський та правовий стан земель. Включає дані щодо реєстрації землекористувань, обліку родючості та якості земель, бонітування ґрунтів та економічної оцінки землі.

Земельний фонд – усі землі незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму.

Земельні відносини – відносини, які складаються між суб'єктами підприємницької діяльності з приводу використання землі як основного засобу виробництва.

Земельні ресурси (див. *Ресурси земельні*).

Землеволодіння – часткове привласнення конкретної ділянки землі окремою особою, групою осіб або державою.

Землекористування – фактичне використання даної ділянки землі окремою особою, кооперативом, громадською організацією, державою відповідно до найдоцільнішого використання її корисних властивостей.

Зіставність і стабільність інформації – запорука проведення ефективного економічного аналізу і прийняття обґрунтованих рішень. Зіставність означає можливість порівняння даних за об'єктами, різними джерелами даних, обсягом, у часі (за декількома періодами) і у просторі (з іншими підприємствами, регіонами, країнами).

Злиття – об'єднання підприємств (шляхом створення нової юридичної особи або приєднання підприємств до головного підприємства), в результаті якого власники (акціонери) підприємств, що об'єднуються, здійснюватимуть контроль над усіма чистими активами об'єднаних підприємств з метою досягнення подальшого спільного розподілу ризиків та вигід від об'єднання. При цьому жодна зі сторін не може бути визначена як покупець.

Зменшення корисності – втрата економічної вигоди в сумі перевищення залишкової вартості активу над сумою очікуваного відшкодування.

Змінні витрати (див. *Витрати змінні*).

Змінні дані – величини, які у процесі вивчення набирають різних значень. Вони не мають однієї й тієї самої чисельної визначеності, але кожна з них характеризує певний бік процесу чи явища: випуск продукції по цехах чи підприємству в цілому на конкретну дату, надходження сировини і матеріалів від постачальників на склад підприємства, відправка готової продукції споживачам тощо. Змінні дані використовуються для оперативного планування та управління.

Змішана економіка (див. *Економіка змішана*).

Змішана форма управління нормуванням – одна з форм управління нормуванням, яка передбачає, з одного боку, наявність єдиного організаційно–методичного центру з питань нормування (елемент централізованої форми), а з іншого боку, у великих підрозділах (цехах, філіях) створюються бюро організації та нормування праці.

Змова – явна, таємна чи мовчазна домовленість між підприємствами в галузі з метою встановлення фіксованих цін та обсягів випуску.

Знижка – зменшення ціни товару чи послуги, яке надається покупцям (споживачам).

«сконто» – знижка при готівковому розрахунку. У тих випадках, коли у довідковій ціні передбачено короткотерміновий кредит, а покупець згоден розрахуватися за товар готівкою, йому може бути надана така знижка.

з платежів – зменшення страхового внеску (на певну суму чи процент суми) на підставі пільг або умов, що обумовлені в договорі страхування.

Знос основних засобів – сума амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання.

моральний – передчасна втрата основними фондами їх вартості або зменшення її.

фізичний – втрата основними фондами своїх споживчих властивостей, внаслідок чого вони перестають задовольняти вимоги, що до них ставляться.

функціональний – знос, зумовлений частковою або повною втратою первісних функціональних (споживчих)

характеристик об'єкта оцінки. За межами оціночної діяльності існують більш обґрунтовані класифікації зносу.

Зобов'язання – 1) заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди; 2) відносини, через які одна особа зобов'язана вчинити на користь іншої особи певну дію або утриматися від певної дії, а ця інша особа має право вимагати від першої виконання її обов'язку.

довгострокові – всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.

казначейське (див. *Казначейське зобов'язання України*).

непередбачене – 1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або 2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки малоімовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.

податкове (див. *Податкове зобов'язання*).

поточне – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Зовнішнє середовище – сукупність господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституційних структур та інших зовнішніх відносно підприємства умов і чинників, що діють у глобальному оточенні.

Зовнішні ефекти – ефекти виробництва чи споживання блага, вплив яких на третіх осіб, які не є ані покупцями, ані продавцями, ніяк не відображено в ціні цього блага.

Зовнішні загрози (див. *Загрози зовнішні*).

Зовнішній аналіз (див. *Аналіз зовнішній*).

Зовнішньоекономічна безпека (див. *Безпека зовнішньоекономічна*).

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів

господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами;

Зовнішньоекономічний договір (контракт) – матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення дії їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності;

Зовнішньоторговельна політика – діяльність держави, спрямована на стимулювання або обмеження експорту та імпорту товарів.

Зовнішньоторговельний оборот – загальна сума експорту та імпорту товарів і послуг за певний період часу.

Зовнішня міграція (див. *Міграція зовнішня*).

Золоте правило балансу – принцип фінансування підприємств, який вимагає не лише паралельності строків фінансування й інвестування, а й дотримання певних співвідношень між окремими статтями пасивів і активів.

Золоте правило нагромадження – норма заощаджень, за якої стійкий рівень капіталоозброєності забезпечує максимум споживання.

Золоте правило фінансування – називають також золотим банківським правилом або правилом узгодженості строків. Дане правило вимагає, щоб строки, на які мобілізуються фінансові ресурси, збігалися зі строками, на які вони вкладаються в реальні чи фінансові інвестиції. Це означає, що фінансовий капітал повинен бути мобілізований на строк, не менший від того, на який даний капітал заморожується в активах підприємства, тобто в об'єкти основних та оборотних засобів. Дотримання вимог золотого правила фінансування забезпечує підприємству стабільну ліквідність і платоспроможність.

Золотий запас – централізований резерв золота у розпорядженні фінансових органів країни або міжнародних фінансових організацій. Зберігається як страховий фонд для отримання, в разі потреби, міжнародних платіжних засобів – іноземної валюти. Це здійснюється через продаж металу на ринках золота, аукціонах, фінансовим органам інших країн; або передачею золота як застави при отриманні кредитів від іноземних країн і міжнародних організацій з метою оплати імпорту або погашення зовнішніх зобов'язань надзвичайного характеру.

Золотий пул – спеціальна міждержавна організація (1961 – березень 1968), створена США та сімома західноєвропейськими країнами для здійснення спільних операцій на Лондонському ринку золота з метою стабілізації ринкової ціни золота на рівні його офіційної ціни.

Золотий сертифікат – свідоцтво про депонування золота в банку, яке підлягає обов'язковому обміну на позначену в ньому кількість золота або грошовий еквівалент золота за ринковою ціною.

Золотовалютний резерв – резерви України, відображені у балансі Національного банку України, що включають в себе активи, визнані світовим співтовариством як міжнародні і призначені для міжнародних розрахунків. Термін «золотовалютні резерви» означає запаси резервних активів, які можуть використовуватися для здійснення міжнародних розрахунків країни, виплат за борговими зобов'язаннями як перед урядовими установами, так і через комерційними та фінансовими структурами інших держав і міжнародних фінансових організацій.

Зона безпечності – гранична величина можливого зниження обсягу продажу без ризику понести збитки.

Зростаючий ефект віддачі від масштабу виробництва – такий ефект масштабу, за яким обсяг випуску збільшується у більшій пропорції, ніж зростає обсяг ресурсів.

I

Ідентифікація – стадія життєвого циклу, на якій здійснюється вибір цілей проекту, визначаються завдання проекту, які забезпечать виконання найважливіших планів.

Ідентифіковані активи та зобов'язання – придбані активи та зобов'язання, які на дату придбання відповідають критеріям визнання статей балансу.

Ієрархія – 1) поділ на вищі і нижчі посади, чини; 2) розташування частин, елементів цілого в порядку від вищого до нижчого.

Ізокванта – графічне зображення виробничої функції за допомогою лінії, на якій можуть бути показані різні поєднання витрат, факторів виробництва.

Ізокоста – лінія, кожна точка якої відображає однакову суму витрат за різних варіантів поєднання двох ресурсів у виробничому процесі.

Імідж – образ, репутація, думка широкої громадськості, споживачів і клієнтів про престиж підприємства, його товари і послуги.

Імперія – 1) монархічна, здебільшого велика держава, на чолі якої стоїть імператор; 2) у минулому – держава, яка мала колоніальні володіння, а також держава, до складу якої входили території, позбавлені економічної та політичної самостійності й управління яких здійснювалось з єдиного центру, наприклад, Російська І.; 3) перен.: велика монополія, яка здійснює контроль над цілою галуззю промисловості, наприклад, нафтова І.

Імпорт – ввіз із-за кордону товарів, послуг, технологій, капіталу, цінних паперів для реалізації і застосування на внутрішньому ринку.

Імпорт капіталу (див. *Експорт (імпорт) капіталу*).

Імпортер – суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює ввезення на митну територію України товарів.

Імпортна ліцензія (див. *Ліцензія експортна (імпортна)*).

Імпортний паритет – порівнянні місцеві ціни, сплачені за імпорتنі товари.

Інвентаризація – складання опису майна (інвентаря) підприємства, установи; періодична перевірка наявності цінностей, що перебувають на балансі підприємства, стану їх зберігання, правильності ведення складського господарства та реальності даних обліку. І. є важливим засобом контролю за зберіганням майна, дотриманням фінансово-платіжної дисципліни.

Інвестиційна безпека (див. *Безпека інвестиційна*).

Інвестиційна вартість – вартість, визначена з урахуванням конкретних умов, вимог та мети інвестування в об'єкт оцінки. За МСО Інвестиційна вартість – здатність інвестицій приносити дохід або віддачу, що є характеристикою інвестиційного проекту, й розраховується відповідними методами співставлення очікуваних втрат та результатів.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Інвестиційна політика – частина загальної фінансової стратегії підприємства, яка полягає у виборі реалізації найвигідніших шляхів

розширення та поповнення його активів з метою забезпечення основних напрямів його економічного розвитку.

Інвестиційна політика інституційного інвестора – система заходів, планування, програм, спрямованих на формування та здійснення управління інвестиційним портфелем інституційних інвесторів, відповідно до основних напрямів інвестиційної діяльності інституційних інвесторів, визначених інвестиційною декларацією.

Інвестиційна стратегія – формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності й вибір найбільш ефективних шляхів їхнього досягнення.

Інвестиційна субсидія – субсидія, що надається центральними органами місцевого самоврядування і спрямовується до бюджету розвитку. Як поняття використовується в практиці бюджетного регулювання зарубіжних країн.

Інвестиційна фаза – друга фаза життєвого циклу проекту, на якій виконуються такі роботи: встановлення правових, фінансових, організаційних умов для здійснення проекту; придбання і передача технології, а також основні проектні роботи; придбання землі; будівельні роботи й встановлення обладнання; передвиробничий маркетинг, а також забезпечення постачання та формування адміністрації фірми; набір і навчання персоналу; здавання в експлуатацію й запуск підприємства.

Інвестиційний клімат – рівень досягнення потенційних можливостей вітчизняних та іноземних юридичних і фізичних осіб здійснювати інвестиції у формі коштів, цільових банківських вкладів, паїв, акцій та інших цінних паперів, рухомого та нерухомого майна, майнових прав, ноу-хау, досвіду та інших інтелектуальних цінностей, права користування землею та іншими природними ресурсами.

Інвестиційний менеджмент – процес управління всіма аспектами інвестиційної діяльності підприємства.

Інвестиційний податковий кредит – відстрочка плати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк з метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм.

Інвестиційний портфель – цілеспрямовано сформована сукупність об'єктів фінансового інвестування, що призначена для реалізації інвестиційної політики підприємства в майбутньому періоді.

Інвестиційний проект – інвестиційна акція, що передбачає вкладання певної кількості ресурсів (інтелектуальних, фінансових, матеріальних, людських) для одержання запланованого результату та досягнення певних цілей в обумовлені строки.

Інвестиційний сертифікат – цінний папір, який розміщується інвестиційним фондом, інвестиційною компанією, компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, взаємному фонді інвестиційної компанії та пайовому інвестиційному фонді.

Інвестиційний фонд – юридична особа, заснована у формі закритого акціонерного товариства, що здійснює виключно діяльність у галузі спільного інвестування.

Інвестиційні монети – монети, виготовлені з дорогоцінних металів (золота, срібла, платини) найвищих проб, які випускаються незалежно від пам'ятної (ювілейної) тематики і призначені для вкладання коштів споживачами в дорогоцінні метали як засобу накопичення. Тиражі інвестиційних монет не обмежуються, а номінал є значно нижчим (умовним) від вартості дорогоцінного металу, який міститься в цих монетах, що виключає можливість їх використання для розрахунків як засобу платежу.

Інвестиційні ресурси (див. *Ресурси інвестиційні*).

Інвестиційні субсидії – капітальні трансферти у грошовій або натуральній формі, які надаються органами державного управління іншим секторам або нерезидентним одиницям для фінансування витрат на придбання ними основного капіталу.

Інвестиції – всі види майнових й інтелектуальних цінностей, щокладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

автономні – інвестиції, що не залежать від відсоткової ставки.

в НДР – інвестиції, що забезпечують і супроводжують проект; включають необхідні для проведення передпроектних досліджень матеріальні засоби (устаткування, стенди,

комп'ютери і прилади) та оборотні кошти (для забезпечення поточної діяльності НДІ чи вузу).

державні – вкладення за рахунок коштів бюджету чи цільових фондів в інвестиційні проекти чи соціально–економічні програми.

до асоційованих осіб – акції інших суб'єктів господарської діяльності, що належать банківській установі, у разі, якщо їй належить 20 відсотків та більше від загальної суми статутного фонду (капіталу) цього суб'єкта.

довгострокові – вкладання капіталу на період більше одного року.

екологічні – інвестиції природоохоронного або природо-ресурсного призначення з еколого–економічним ефектом.

заплановані – інвестиції, що їх підприємства планують вкладати у виробництво згідно зі своїм платоспроможним попитом.

інноваційні – одна із форм реального інвестування, яка здійснюється з метою впровадження технологічних інновацій у діяльність підприємства.

іноземні – всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності з метою отримання прибутку (доходу) або досягнення соціального ефекту.

інтелектуальні – господарська операція, що передбачає придбання ліцензій, «ноу–хау», патентів, підготовку і перепідготовку кадрів тощо.

капітальні – інвестиції, що спрямовуються у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання, створення необоротних активів (включаючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для здійснення монтажу), а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва.

короткострокові – вкладання капіталу на період не більше одного року (короткострокові депозитні вклади тощо).

незаплановані – інвестиції, що їх підприємства змушені вкладати в товарні запаси в умовах економічної нерівноваги.

непрямі – інвестування, опосередковане іншими особами, інвестиційними або фінансовими посередниками.

портфельні – капіталовкладення в підприємства інших країн, які приносять інвесторові відповідний дохід, але не дають права контролю над підприємствами.

прямі – інвестиції, що безпосередньо використовуються для реалізації інноваційного проекту.

реальні – вкладання коштів у реальні активи як матеріальні, так і нематеріальні (виробництво, реконструкція, будівництво, модернізація діючих потужностей, переоснащення виробництва).

супутні – вкладення в об'єкти, пов'язані територіально і функціонально з інноваційним об'єктом, які необхідні для його нормальної експлуатації (під'їзні колії, лінії електропередачі, каналізація і т. п.), а також вкладення невиробничого характеру (охорона навколишнього середовища, соціальна інфраструктура).

фінансові – 1) активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигід для інвестора, 2) вкладення капіталу в різні фінансові інструменти, головним чином у цінні папери. За строками інвестиції поділяють на короткострокові фінансові вкладення (строком до одного року) і довгострокові (строком понад один рік). Для зниження рівня ризику фінансові інвестиції здійснюються в різні фінансові інструменти, сукупність яких формує інвестиційний портфель.

чисті – валові інвестиції за мінусом амортизації.

Інвестор – держава в особі її уповноважених органів, фізична або юридична особа, що здійснює вкладення власних, позикових або залучених коштів у формі інвестицій.

Інвестування – дія, спрямована на створення майбутніх чистих прибутків (соціальних ефектів).

Індекс – відносний показник зростання або зниження агрегованих економічних параметрів.

базисний – індекс, розрахований щодо базисного періоду. Використовуються в аналізі динаміки суспільних, економічних явищ і процесів.

дохідності інвестицій – відносний показник, що характеризує ефективність інвестицій. Він визначається відношенням суми грошового потоку, приведеної до теперішньої вартості, до загальної суми інвестованих коштів.

змінного складу – співвідношення середніх рівнів досліджуваного явища. Якщо індекс постійного (фіксованого) складу показує середню зміну лише однієї індексованої величини, то індекс змінного складу характеризує загальну зміну середньої як в результаті зміни індивідуальних значень величини, яка індексується, так і в результаті зміни структури сукупності (ваг).

індивідуальний (простий, частковий) – результат порівняння двох показників, які належать однорідному об'єкту (наприклад, цін якогось товару, обсягів його реалізації тощо).

концентрації доходів (див. *Коефіцієнт Джині*).

ланцюговий – індекс, розрахований щодо попереднього періоду.

Ласпейреса (агрегатний індекс цін) – індекс, який характеризує зміну цін за два періоди, що порівнюються, за умови, що структура виробленого ВВП залишається незмінною.

Лернера – індекс, який характеризує ступінь монополізації економіки.

постійного (фіксованого) складу – індекс, в чисельнику і знаменнику якого ваги беруться (фіксуються) на рівні однакового періоду.

прибутковості – відношення суми наведених ефектів (різниця вигід і поточних витрат) до величини інвестицій.

розвитку людського потенціалу – показник, що відображає рівень досягнень у галузі розвитку людини. Складається з трьох компонентів: очікуваної тривалості життя при народженні, рівня освіти та рівня доходу, що вимірюється ООН за величиною валового продукту на душу населення. Значення ІРЛП змінюється в діапазоні від 0 до 1 і стосовно будь-якої країни показує пройдений нею шлях у напрямі наближення до максимально можливого значення – «1», що дозволяє вести зіставлення з показниками інших країн.

сезонності – відсоткове відношення одноіменний місячних або кварталних фактичних рівнів динамічних рядів до їх середнього рівня.

споживчих цін – показник, що характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. І. с. ц. є показником зміни

вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді порівняно з базисним.

структурних зрушень – показник, який характеризує зміну у відсотках середнього значення показника під впливом одного фактора – змін у структурі сукупності.

цін – відносний показник, виражений у коефіцієнтах або відсотках, що характеризує зміну цін у часі (індекс динаміки) або у просторі (територіальний індекс).

Індексація вартості основних засобів – щорічна переоцінка основних засобів з метою доведення їх первісної вартості до поточної ринкової вартості.

Індексація доходів населення – одна з форм повного або часткового відшкодування населенню грошових втрат, спричинених зростанням цін; перерахування посадових окладів і тарифних ставок, пенсій, стипендій, інших фіксованих доходів населення за індексом роздрібних цін (відносним показником їх зміни).

Індексний метод – метод статистичного дослідження, що дозволяє за допомогою індексів порівнювати складні соціально–економічні явища шляхом приведення аналізованих величин до деякого загального єдності.

Індивідуальна власність – особиста власність, власність трудового господарства, власність селянського і особистого підсобного господарства.

Індивідуальна ліцензія (див. *Ліцензія разова (індивідуальна)*).

Індивідуальний моральний знос – втрата споживчої вартості об'єкта для його власника в результаті невідповідності можливостей конкретної машини вимогам робочого місця, яка вимірюється сумою витрат на приведення їх у відповідність шляхом модернізації об'єкта або зміни умов експлуатації.

Індивідуальний податковий номер – номер, який є єдиним для всього інформаційного простору України і зберігається за платником податку на додану вартість до моменту анулювання реєстрації платника податку на додану вартість.

Індикативна ціна (див. *Ціна індикативна*).

Індикативне планування (див. *Планування індикативне*).

Індикатори економічної безпеки – спеціально підібрані відповідно до обраних критеріїв ключові показники для проведення діагностики рівня економічної безпеки бізнесу.

Індикатори сталого розвитку – показники, що дають можливість робити висновки про стан або зміну економічної, соціальної чи екологічної змінної. Виводяться з первинних даних, які зазвичай не можна використовувати для інтерпретації змін. Включають в себе індикатори соціальних, економічних, екологічних та інституціональних аспектів сталого розвитку.

Індикаторний підхід до діагностики економічної безпеки бізнесу – підхід, суть якого полягає в тому, що стан економічної безпеки визначається за системою індикаторів, що відображають ступінь дотримання порогових (нормативних) значень показників діяльності підприємства в різних функціональних сферах.

Індиферентна ціна (див. *Ціна індиферентна*).

Індосамент – а) напис, що засвідчує передання страхового полісу або коносаменту особі, до якої перейшли права на майно; б) документ, що додається до полісу в разі зміни умов договору. І. може бути іменним (на конкретну особу) або бланковим (на пред'явника).

Індосант – фізична або юридична особа, яка є власником ордерного цінного паперу і вчиняє індосамент.

Індосат – векселедержатель, який одержав вексель за індосаментом.

Індукція – метод наукового дослідження, який дає змогу виявити загальні положення і принципи на основі подробиць і окремих фактів.

Інжиніринг – комплекс інженерно-консультаційних робіт і послуг, в які входять послуги з підготовки і забезпечення процесу виробництва і реалізації продукції, обслуговування будівництва й експлуатації промислових, інфраструктурних, сільськогосподарських та інших об'єктів. Сукупність інжинірингових робіт можна поділити на дві групи: 1) роботи, пов'язані з підготовкою виробничого процесу; 2) роботи із забезпечення нормального процесу виробництва та реалізації продукції.

Ініціатор проекту – автор ідеї проекту, його попереднього обґрунтування та пропозицій щодо його здійснення.

Інкасація – збирання готівки в касах підприємств, організацій та установ і здавання її до кас кредитних установ.

Інкасо – банківська розрахункова операція, упродовж якої банк за дорученням свого клієнта (експортера) отримує на підставі розрахункових документів гроші, що мають бути сплачені йому платником (імпортером) за відвантажені на адресу імпортера товари

(послуги), та зараховує їх на рахунок клієнта-експортера у себе в банку.

Інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг.

Інноваційна інфраструктура (див. *Інфраструктура інноваційна*).

Інноваційна політика державна – сукупність форм і методів впливу держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Інноваційна програма – програма інноваційної діяльності, спрямована на досягнення цілей розвитку, яка передбачає участь у її реалізації різних юридичних і фізичних осіб (в т. ч. іноземних), а також держави і міжнародних організацій.

Інноваційна стратегія – стратегія, націлена на передбачення глобальних змін в економічній ситуації і пошукові масштабних рішень, спрямованих на зміцнення ринкових позицій і стабільний розвиток підприємства.

«за нагодою» (стратегія «ніші») – стратегія, що передбачає пошук інформації щодо можливостей, які відкриваються перед підприємством у нових обставинах, знаходженні особливих ніш на існуючих ринках товарів та послуг, що мають споживача з нетиповим, але значущим різновидом потреб.

залежна – стратегія, яка передбачає укладання угода підрядні роботи з великими компаніями і здійснення технологічних змін залежно від їх інноваційної політики.

захисту – стратегія, спрямована на утримання здобутих конкурентних позицій підприємства на вже існуючих ринках.

імітаційна – випуск популярних продуктів чи послуг, виведених на ринок іншими підприємствами, через придбання у них ліцензії або піратське копіювання з подальшим вдосконаленням.

наступу – стратегія, пов'язана з прагненням підприємств досягти технічного та ринкового лідерства шляхом створення та впровадження нових продуктів.

Інноваційне підприємство (див. *Підприємство інноваційне*).

Інноваційний лаг – період між появою новації і її впровадженням.

Інноваційний потенціал (див. *Потенціал інноваційний*).

Інноваційний проект – комплекс взаємопов'язаних заходів, розроблених з метою створення, виробництва та просування на ринок нових високотехнологічних продуктів за умов встановлених ресурсних обмежень.

промисловий – проект, спрямований на випуск та продаж нових продуктів і пов'язаний, як правило, з будівництвом споруд, удосконаленням технологій, розширенням наявності на ринку і т. п.

Інноваційний процес – процес перетворення наукового знання в інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг дій, що охоплює всі стадії створення новинки і її практичного використання.

Інноваційний тип розвитку – спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному «перегрупуванні» сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку даної системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг.

Інноваційний товар (товар–новація) – продукт науково–технічної та інноваційної діяльності, що пропонує новий засіб чи спосіб (технологію) виробництва товарів і послуг і відкриває для споживача нові сфери задоволення своїх потреб.

Інновації ринкові – інновації, що відкривають нові сфери застосування продукту або дають змогу реалізувати продукт чи послугу на нових ринках.

Інновація – нове досягнення у галузі технології або управління, призначене для використання в інвестиційній або фінансовій діяльності підприємства.

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках

або вносяться до банківських та інших кредитно–фінансових установ за межами України.

Іноземний дохід (див. *Дохід іноземний*).

Іноземні інвестиції (див. *Інвестиції іноземні*).

Інсайдер – 1) особа (юридична або фізична), яка має доступ до конфіденційної інформації про справи банку завдяки своєму службовому становищу, участі у капіталі банку, родинним зв'язкам і має можливість використовувати своє становище у власних інтересах; 2) особа, яка володіє інсайдерською інформацією у зв'язку з тим, що вона є: власником голосуючих акцій емітента або часток (паїв) у статутному капіталі емітента, посадовою особою емітента, особами, які мають доступ до інсайдерської інформації у зв'язку з виконанням трудових (службових) обов'язків або договірних зобов'язань незалежно від відносин з емітентом.

Інсайдерська інформація – будь-яка неоприлюднена інформація про емітента, його цінні папери або правочини щодо них, оприлюднення якої може значно вплинути на вартість цінних паперів

Інститут спільного інвестування – фінансова установа, яка обслуговує сферу спільного інвестування шляхом забезпечення гарантій прав власності на цінні папери та захист прав учасників фондового ринку.

відкритого типу – інститут спільного інвестування, що бере на себе зобов'язання здійснювати у будь-який час на вимогу інвесторів викуп власних цінних паперів.

закритого типу – інститут спільного інвестування, що не бере на себе зобов'язань щодо викупу власних цінних паперів.

інтервального типу – інститут спільного інвестування, що бере на себе зобов'язання здійснювати на вимогу інвесторів викуп власних цінних паперів, протягом обумовленого у проспекті емісії строку, але не рідше одного разу на рік.

Інститути – формальні та неформальні норми і правила поведінки, що дають змогу економічним агентам координувати свої дії; обмеження, встановлені людьми для того, щоб структурувати свою діяльність.

Інституційна експертиза (див. *Експертиза інституційна*).

Інституційний сектор економіки – сукупність інституційних одиниць, які мають схожі інтереси, функції та джерела фінансування, що обумовлює їхню подібну економічну поведінку.

Інституціоналізм – один із сучасних напрямів економічної думки, який сформувався в 20-30-х рр. ХХ ст. як альтернатива неокласичному напрямку економічної думки; головною особливістю його є дослідження сукупності соціально-економічних факторів (інститутів), розглянутих у взаємозв'язку і взаємозумовленості в історичному контексті, а також ідея соціального контролю суспільства над економікою.

Інституціональна структура національної економіки – певний впорядкований набір інститутів, що формують матриці економічної поведінки та встановлюють певні обмеження для господарюючих суб'єктів, які формуються в межах певної системи координації господарської діяльності.

Інструмент власного капіталу – контракт, який підтверджує право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов'язаннями.

Інструмент фінансовий (див. *Фінансовий інструмент*).

Інструмент хеджування – похідний фінансовий інструмент, фінансовий актив або фінансове зобов'язання, справедлива вартість яких і грошові потоки від яких, як очікується, компенсуватимуть зміни справедливої вартості або потоку грошових коштів об'єкта хеджування.

Інструментальне господарство – сукупність внутрішньовиробничих підприємств, які займаються придбанням, проектуванням, виготовлення і ремонтом технологічної оснащення, її обліком, зберіганням.

Інструменти (засоби) державного регулювання інноваційної діяльності – акти нормативно-правового чи директивного характеру, які регулюють окремі аспекти інноваційної діяльності.

Інтеграція – економічна процес зближення і поступового об'єднання певних економічних утворень.

агропромислова – процес зближення і поєднання галузей сільського господарства і промисловості що забезпечує органічний синтез цих найважливіших сфер матеріального виробництва, їхню гармонійну соціально-економічну єдність.

вертикальна – організація співпраці юридично та економічно самостійних підприємств і організацій, які в процесі відтворення на основі поділу праці здійснюють різні стадії виробничого циклу з одержання кінцевого продукту.

внутрішньогосподарська – поєднання процесів власного виробництва сировини і власної її промислової переробки в рамках одного сільськогосподарського підприємства.

горизонтальна – форма організації співробітництва юридично та економічно самостійних підприємств та організацій однієї галузі. Зв'язки інтеграції – стосунки, в які вступають партнери по інтеграційному процесу з метою вирішення спільних завдань.

економічна – широке міждержавне об'єднання, яке діє відповідно до спеціальних угод і має певну організаційну структуру (включаючи спільні керівні та інші установи).

конгломератна – розвиток інтеграційного процесу за участю підприємств та організацій, які не мають прямого відношення до АПК.

координаційна – розвиток міжгалузевих зв'язків у сфері менеджменту та регулювання міжгалузевих відносин.

міжгалузєва – розвиток інтеграційного процесу між різними галузями.

міжгосподарська – розвиток інтеграційних зв'язків між підприємствами однієї галузі.

Інтегрована господарська система – єдиний регіональний економічний простір, що формується на основі тісних економічних взаємозв'язків між усіма елементами господарського комплексу.

Інтелектуальна безпека (див. *Безпека інтелектуальна*).

Інтелектуальна власність – сукупність авторських та інших прав на продукти інтелектуальної діяльності, що охороняються законодавчими актами держави,

Інтелектуальний продукт – результат творчих зусиль окремої особистості або наукового колективу.

Інтенсивний тип розвитку – спосіб економічного зростання, що передбачає використання передових науково-технічних досягнень для підвищення продуктивності та результативності соціально-економічно: системи.

Інтенсифікація сільського господарства – збільшення виробництва продукції шляхом продуктивного використання вже оброблюваних земель, та інших ресурсів завдяки застосуванню нової техніки і технології, сучасних форм організації праці і виробництва.

Інтерес економічний – реальний, зумовлений економічними відносинами та принципом економічної вигоди мотив і стимул соціальних дій людей щодо задоволення потреб.

Інтернаціоналізація виробництва – економічна форми розвитку міжнародного поділу праці та міжнародного усупільнення виробництва. Вона передбачає розвиток таких організаційно–економічних форм, які пов'язують виробництво одних країн зі споживанням його результатів в інших.

Інтернаціоналізація господарського життя – процес посилення взаємозв'язку і взаємозалежності між суб'єктами міжнародних економічних відносин та національними господарствами, або економіками різних країн.

Інтерполяція – сукупність дій, пов'язаних зі знаходженням відсутнього показника у середині ряду.

Інтерпретація результатів – тлумачення, пояснення рішення економічної (аналітичної) завдання.

Інфлювання – перетворення номінальних показників у реальні для років, які мали нижчі ціни порівняно з базовим роком.

Інфляційна премія – додатковий дохід, що виплачується інвестору з метою відшкодування його втрат від знецінення грошей унаслідок впливу інфляції.

Інфляційний податок – прибуток від друкування грошей. Уряд може отримувати значні кошти шляхом такого друкування, тобто розширення грошової бази.

Інфляційний розрив – величина, на яку фактичні сукупні видатки мають початково зменшитися, щоб усунути інфляційний надлишок ВВП на умовах збереження повної зайнятості.

Інфляція – збільшення кількості емітованих грошей, що має наслідком зростання цін, виражених у даній грошовій одиниці.

галопуюча – приріст цін, який вимірюється десятками або сотнями відсотків за рік.

неочікувана – інфляція, яка є результатом непередбачених змін в економіці.

очікувана – інфляція, яка є наслідком прогнозованих тенденцій в економіці та заходів, запланованих державою.

помірна (повзуча) – приріст цін, який становить не більш як 10 % за рік.

попиту – інфляція, що зумовлюється зростанням сукупного попиту.

Інформаційна безпека (див. *Безпека інформаційна*).

Інформаційна експертиза (див. *Експертиза інформаційна*).

Інформаційне забезпечення аналізу – визначення інформаційної бази аналізу та перевірка правильності даних.

Інформаційне забезпечення економічного аналізу – створення бази даних, комплексу інформаційних засобів, необхідних для дослідження господарської діяльності та вирішення завдань управління.

Інформаційне моделювання – розробка конструктивних, параметричних, методологічних моделей можливого вирішення проблем на основі інформаційних даних, прогнозування науково–технічної ситуації, формування еталонного уявлення про об'єкти, які розробляються, тощо.

Інформаційний підхід до дослідження економічної безпеки бізнесу – підхід, суть якого полягає в тому, що економічна безпека бізнесу розглядається в контексті захисту комерційно важливої інформації і визначається, виходячи з передумови, що ступінь надійності системи зберігання інформації залежить від найслабшої її ланки (персоналу підприємства).

Інформаційний потенціал (див. *Потенціал інформаційний*).

Інформаційні технології – сукупність методів, виробничих процесів і програмно–технічних засобів, які забезпечують збирання, зберігання, опрацювання, передання й використання інформації, або, інакше кажучи, це підсилювачі інтелектуальних можливостей людей і машин.

Інформація – 1) документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються в суспільстві, призначені для передачі в процесі комунікації; 2) зміст повідомлення; абстрактне поняття, що свідчить про застосування інформаційного підходу (теорії інформації або комунікації) для аналізу того чи іншого явища об'єктивної реальності. І. є складовою національної економіки.

вихідна – інформація, яка надходить від об'єкта управління (вивільнення працівників, використання бюджетних коштів, звітні дані).

відкрита – інформація, доступна для користування всім, виходячи з ціни, зрозумілості і простоти у викладенні. Ця інформація систематично публікується в офіційних друкованих виданнях (бюлетенях, збірниках), поширюється засобами

масової комунікації, безпосередньо надається заінтересованим громадянам, державним органам та юридичним особам.

надлишкова – інформація, представлена в більшому обсязі, ніж це потрібно, тобто в такій надмірній кількості, яка виходить за межі необхідного.

недостатня – невелика за обсягом, неповна інформація, яка не задовольняє потребу в ній.

Інфраструктура – поєднання діючих споруд, будівель, мереж та систем що безпосередньо не приймають участь, але забезпечують процес виробництва, матеріальних благ (виробнича) та життєдіяльність населення (соціальна).

виробнича – сукупність галузей, тобто організаційно-відокремлених об'єктів, які забезпечують нормальний хід суспільного виробництва через надання послуг з обміну результатами діяльності між підприємствами матеріального виробництва.

Інноваційна – сукупність підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги із забезпечення інноваційної діяльності (консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні або тренінгові тощо).

ринку – система державних, приватних і громадських інститутів (організацій і установ), технічних засобів, що обслуговують інтереси суб'єктів ринкових відносин, забезпечують їх ефективну взаємодію.

соціальна – сукупність матеріальних елементів, які створюють умови для раціональної організації основних видів діяльності людини – виробничої, культурної і сімейно-побутової. Включає заклади освіти і виховання, культури, фізкультури і спорту, охорони здоров'я тощо.

Іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника.

Іпотекодавець – особа, яка передає в іпотеку нерухоме майно для забезпечення виконання власного зобов'язання або зобов'язання

іншої особи перед іпотекодержателем. Іпотекодавцем може бути боржник або майновий поручитель.

Іпотечне покриття – іпотечні активи, а також інші активи, які забезпечують виконання зобов'язань емітента за іпотечними облігаціями.

Іпотечний кредит – особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.

Іпотечний кредитор – фінансова установа, яка відповідно до законодавства має право надавати кредити (позики), виконання зобов'язань боржників за якими забезпечене іпотекою, та/або яка набула право вимоги за забезпеченими іпотекою кредитами (позиками) від інших осіб.

Іпотечний сертифікат – особливий вид цінного паперу, забезпечений іпотечними активами або іпотеками (вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника).

Іпотечні цінні папери (див. *Цінні папери іпотечні*).

Істотна участь – 1) пряме або опосередковане, самостійне або спільне з іншими особами володіння десятьма і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи; 2) незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

К

Кадрова безпека (див. *Безпека кадрова*).

Казначейське зобов'язання України – державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

Календарне планування (див. *Планування календарне*).

Калькуляція собівартості – обчислення в грошовій формі витрат на виробництво та реалізацію одиниці продукції (робіт, послуг).

Камеральна перевірка – попередня перевірка правильності розрахунків платників з бюджетом, яка проводиться в податковому органі на підставі поданих декларацій, розрахунків, звітів.

Капітал – авансовані підприємцями у виробництво товарів засоби виробництва, грошові ресурси, засоби на оплату найманої праці, які в процесі своєї продуктивної взаємодії забезпечують зростання вартості та збагачення підприємств.

венчурний (ризиковий) – спосіб інвестування коштів великих компаній, банків, страхових, пенсійних та інших фондів в акції малих інноваційних підприємств, що мають значний потенціал зростання і реалізують інноваційні проекти з високим рівнем ризику.

вкладений – 1) кошти, вкладені в активи підприємства в обмін на акції, що складають частину власного капіталу акціонерного товариства; 2) кошти, вкладені засновниками (учасниками) в активи підприємства.

власний – 1) підсумок першого розділу пасиву балансу. Він показує частку активів (майна) підприємства, яка фінансується за рахунок внесків держателів корпоративних прав і власних коштів суб'єкта господарювання. Основними його складовими є статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал та прибуток, 2) частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

додатковий – капітал, отриманий внаслідок додаткової емісії акцій чи їх продажу за ціною, вищою від номінальної. Інший додатковий капітал – капітал, отриманий від дооцінки необоротних активів; вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткових надходжень капіталу.

екологічний – сукупність компонентів природного середовища, що можуть бути використані суспільством.

залучений – кошти, які залучаються для фінансування розвитку підприємства на поворотній основі. Основними видами залученого капіталу виступають: банківський кредит, фінансовий лізинг, емісія облігацій та ін.

людський (див. *Людський капітал*).

неоплачений – сума заборгованості власників за внесками до статутного капіталу.

оборотний – частина продуктивного капіталу, яка переносить вартість на наново створений продукт повністю і повертається до виробника в грошовій формі наприкінці кожного кругообігу капіталу; грошові кошти і мобільні активи, що перетворюються на грошові кошти протягом одного виробничого циклу, які забезпечують неперервність процесу виробництва й обігу та отримання прибутку від звичайної діяльності.

основний – частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий продукт частинами (у міру зношування).

пайовий – сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для здійснення його господарсько-фінансової діяльності.

під ризиком – метод кількісної оцінки ризику, який полягає у обчисленні величини економічного капіталу, яка постійно перебуває під ризиком і відтак може бути втрачена навіть під час звичайної діяльності. Математично капітал під ризиком визначається як добуток величини позиції, що наражає банк на ризик; волатильності об'єкта, який утворює позицію; фактора довірчого інтервалу; тривалості позиції.

підписний – величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

підприємства – 1) засвідчені в пасивній стороні балансу вимоги на майно, яке відображено в активах; демонструє джерела фінансування придбання активів підприємства; 2) загальна вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, авансованих у формування активів підприємства. Залежно від належності залучених коштів виділяють власний і залучений капітали.

позичковий – грошовий капітал, який надається в позику господарському суб'єкту на певний час, на умовах повернення, за плату у вигляді відсотка.

приписний – сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації.

резервний – 1) сума резервів, сформованих за рахунок чистого прибутку підприємства в розмірах, установлених засновницькими документами підприємства та нормативними актами; 2) частина капіталу підприємства, призначена для покриття можливих у майбутньому непередбачених збитків, втрат.

ризиковий – особливий вид вкладування капіталу в об'єкти інвестування з високим рівнем ризику (венчурні підприємства, компанії) у розрахунку на швидке одержання високої норми доходу.

робочий – різниця між оборотними активами підприємства та його поточними зобов'язаннями; показує частину оборотних активів, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Використовується для оцінювання рівня ліквідності підприємства. Для більшої об'єктивності при розрахунку р. к. до складу оборотних активів доцільно включати не всю дебіторську заборгованість, а лише чисту реалізаційну вартість поточної дебіторської заборгованості.

сукупний – авансований у господарську діяльність капітал власний, позичений і залучений у сукупності. Величина капіталу сукупного на дату складання балансу дорівнює валюті балансу (підсумку пасиву балансу).

торговий – капітал, який забезпечує рух продукту від виробника до споживача.

Капіталізація – 1) похідний показник від поточної ринкової вартості цінних паперів емітента, випущених в обіг. Він розраховується як поточна ринкова вартість цінних паперів помножена на кількість цінних паперів, випущених у публічний обіг; 2) визначення вартості об'єкта оцінки на підставі очікуваного доходу від його використання. Капіталізація може здійснюватися із застосуванням ставки капіталізації (пряма капіталізація) або ставки дисконту (непряма капіталізація чи дисконтування).

Капіталізація сільського господарства – процес трансформації доходів чи прибутку в капіталовкладення та інвестиції.

Капіталізм – спосіб господарювання, за якого щоб організувати виробництво матеріальних благ, власник засобів виробництва повинен купити робочу силу (фізичні і розумові здібності особи), тобто здійснюється купівля–продаж робочої сили, стрімко розвиваються ринкові відносини, бартер замінюється на товарно–грошовий обмін.

Капіталоозброєність – вартість капіталу, що припадає на одного працюючого.

Капітальне будівництво – галузь народного господарства, яка здійснює будівництво нових об'єктів виробничого і невиробничого призначення, а також реконструкцію, технічне переозброєння і розширення діючих.

Капітальний дохід (див. *Дохід капітальний*).

Капітальний ремонт – ремонтні роботи основних засобів та нематеріальних активів, в результаті чого збільшується строк їх служби або поліпшуються якісні характеристики (потужність, продуктивність та інше).

Капітальні інвестиції (див. *Інвестиції капітальні*).

Карта ізоквант – низка ізоквант, що характеризують максимально можливий випуск продукції за будь-якого набору виробничих факторів.

Картель – 1) угода між конкуруючими продавцями з метою підняття ціни і обмеження обсягу пропонування; 2) форма змови між великими підприємствами про умови продажу, строки платежу, сфери збуту, квоти у виробництві, встановлення цін і розподіл прибутків між окремими підприємствами.

Каса – 1) готівка, що є в розпорядженні підприємства; 2) рахунок бухгалтерського обліку, в якому відображено надходження та видавання готівки; 3) спеціально обладнане приміщення для приймання, зберігання, видавання грошей та інших цінностей; 4) структурний підрозділ підприємства, організації чи установи, що виконує касові операції.

КАСКО – страховий термін, що застосовується як загальна назва страхування засобів транспорту (суден, літаків, вертольотів, автомобілів тощо). Страхування К. передбачає страхування тільки самого транспортного засобу і не включає в себе страхування пов'язаних з цим майнових інтересів (фрахт, відповідальність перед третіми особами у зв'язку із зіткненням і т.п.)

Касова готівка – гроші готівкою, що знаходяться у касах, банкоматах та обмінних пунктах банків, філій, безбалансових установ.

Касова дисципліна – установлений порядок ведення підприємствами операцій з готівкою.

Касова книга – документ установленної форми, що застосовується для здійснення первинного обліку готівки в касі.

Касове обслуговування – надання послуг з приймання, видачі та обміну готівки.

Касовий ордер – первинний документ (прибутковий або видатковий касовий ордер), що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси.

Касові операції – операції, що пов'язані з прийманням і видачею готівки шляхом проведення розрахунків через касу підприємства, установи.

Каста – 1) в Індії та деяких інших східних країнах відокремлена верства населення, для якої характерні певний правовий статус, спільність релігії, а також спільне етнічне коріння; 2) перен.: відокремлена суспільна група, яка пильнує свої власні інтереси.

Катастрофа – процес, при якому взаємовплив зовнішніх і внутрішніх чинників призводить до втрати керованості й організації, не дозволяє вийти з кризи та веде до руйнування системи.

Категорії робочого часу – усі без винятку види затрат робочого часу, що входять до складу змінного фонду робочого дня (ПЗ, ОП, ОБС, РН, ПН, ПР). Вони охоплюють як нормований, так і ненормований час, час виконання виробничого завдання, інші роботи, а також перерви у праці, внутрішньозмінні простої з різних причин.

Категорія робочого часу – затрати робочого часу, що мають певні, чітко визначені відмінності від інших витрат за цільовою ознакою.

Квота – визначені державою ліміти обсягів (інколи у вартісному виразі) імпорту якого–небудь виду продукції за певний період.

антидемпінгова – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

глобальна – квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

групова – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується.

експортна (імпортна) – граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України

(імпортувати на територію України) протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях

індивідуальна – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись.

компенсаційна – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

спеціальна – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

у страхуванні – 1) частка участі страховика в загальній страховій сумі в разі страхування об'єкта на умовах співстрахування; 2) частка кожного з учасників у договорі перестраховування.

Кейнсіанство – економічне вчення про необхідність і значущість державного регулювання економіки за допомогою широкого використання державою фіскальної, грошово–кредитної політики та інших активних заходів впливу на ринковий механізм.

Кейнсіанська модель сукупної пропозиції – модель, згідно з якою між ціною і сукупною пропозицією існує пряма залежність, оскільки зарплата не є гнучкою в короткостроковому періоді.

Кейнсіанська теорія – напрям макроекономічної теорії, ключова ідея якої полягає в тому, що ринок не здатний у короткостроковому періоді швидко відновлювати повну зайнятість і тому виникає необхідність державного впливу на сукупний попит.

Кембриджська школа – один із напрямів західної теорії, що виник наприкінці XIX ст. Його засновник – А. Маршалл, у 1885–1908 рр. Він очолював кафедру політичної економії у Кембриджському університеті. Його послідовники А. Пігута Д. Робертсон.

Кене (Quesney) Франсуа (1694-1774) – французький економіст, фундатор і лідер течії фізіократизму.

Керівник проекту – юридична особа, якій замовник та інвестор делегують повноваження щодо управління проектом: планування, контроль та координацію дій учасників проекту.

Кількісна теорія грошей (див. *Теорія грошей кількісна*).

Кінцева продукція (див. *Продукція кінцева*).

Київський протокол – міжнародна угода про обмеження викидів в атмосферу парникових газів. Головна мета угоди: стабілізувати рівень концентрації парникових газів в атмосфері на рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему планети.

Київські механізми – економічні механізми, які діють на ринковій основі та надають можливість країнам – учасникам Київського протоколу виконати свої зобов'язання щодо зменшення кількості викидів парникових газів. Вони включають торгівлю квотами, механізми чистого розвитку та проекти спільного існування.

Класифікатор – документ, в якому відповідно до прийнятих ознак класифікації та методів кодування об'єкти класифікації розподілені на угруповання і цим угрупованням та об'єктам класифікації надано коди.

Класифікація – розподілення множини об'єктів на підмножини на підставі їх схожості чи несхожості.

Класифікація затрат робочого часу – групування окремих категорій затрат робочого часу за їхніми характерними ознаками з метою отримання об'єктивної оцінки використання робочого часу.

Класична модель сукупної пропозиції – модель, згідно з якою сукупна пропозиція не залежить від цін, оскільки зарплата і ціни є достатньо гнучкими.

Класична політична економія – напрям економічної думки (кінець XVII – друга половина XIX ст.), представники якого розвінчали протекціоністські ідеї меркантилізму і заклали наукову базу методологічних і теоретичних досліджень ринкових економічних відносин; головною особливістю напряму є пропаганда ідей «чистої» економічної теорії та доцільності повного «laissez faire», тобто абсолютного невтручання держави в ділове життя і механізм саморегульованої економіки.

Кластер технологій – сукупність базисних нововведень, що визначають технологічний устрій економіки протягом тривалого часу.

Кластери (земельні) – земельні ділянки, які у ході створення земельного кадастру відповідають певним головним характеристикам, обмежена кількість яких забезпечує мінімальне перекручення впливу їх взаємного розташування.

Кластерний аналіз – метод багатовимірного статистичного дослідження, в яке входить збір даних, що містять інформацію про вибіркові об'єкти, та упорядкування їх в порівняно однорідні, схожі між собою групи. Мета аналізу полягає в пошуку наявних структур, що виражається в утворенні груп схожих між собою об'єктів – кластерів.

Кліринг – система безготівкових розрахунків за товари, послуги, різні види цінних паперів, що базується на заліку взаємних вимог і зобов'язань.

Клірингова вимога – документ на переказ, сформований кліринговою установою за результатами клірингу, на підставі якого, шляхом списання (зарахування) коштів на рахунки членів платіжної системи, відкритих у розрахунковому банку цієї платіжної системи, проводяться взаєморозрахунки між ними.

Ковзна ціна (див. *Ціна ковзна*).

Коефіцієнт абсолютної ліквідності – коефіцієнт, що визначає відношення грошових коштів та цінних паперів до поточних зобов'язань та показує яку частину поточних зобов'язань підприємство може погасити негайно.

Коефіцієнт автономії (див. *Коефіцієнт незалежності (автономії, концентрації власного капіталу)*).

Коефіцієнт варіації – коефіцієнт, що використовується для визначення ступеня коливань ознаки та ступеня однорідності сукупності загалом. Найчастіше використовують у статистичній практиці лінійний, квадратичний та осциляційний коефіцієнти варіації.

Коефіцієнт вибуття основних засобів – коефіцієнт, що характеризує Інтенсивність вибуття основних засобів, тобто рівень вибуття тих основних засобів, які або морально застаріли, або зношені і не придатні для подальшого використання.

Коефіцієнт вивільнення активів з обороту – коефіцієнт, що визначає відношення вивільнених активів з обороту до середньої величини оборотних активів та показує частку вивільнених з обороту (залучених в оборот) активів в середній вартості оборотних активів.

Коефіцієнт вигід/витрат – відношення дисконтованих вигід до дисконтованих витрат.

Коефіцієнт використання матеріалів – коефіцієнт, що характеризує відношення чистої ваги виробу до витрат сировини або матеріалів. К. в. м. може бути плановим і фактичним.

Коефіцієнт вилучення готової продукції з одиниці переробленої сировини – коефіцієнт, що характеризує вміст у вихідній сировині корисних компонентів, що вилучаються.

Коефіцієнт вирівнювання – коефіцієнт, що застосовується при розра-хунку обсягу дотації вирівнювання та коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, з метою зміцнення дохідної бази бюджетів місцевого самоврядування.

Коефіцієнт відношення чистого робочого капіталу до загальних активів – коефіцієнт, що визначає відношення власних оборотних коштів до загальних активів та показує частку власних оборотних коштів, що міститься в активах підприємства.

Коефіцієнт відходів – коефіцієнт, що характеризує відношення величини відходів до величини загальних витрат матеріалу.

Коефіцієнт власних інвестицій – коефіцієнт, що визначає відношення власних засобів до необоротних активів.

Коефіцієнт гальмування – знижувальний показник, який стимулює придбання нового товару на основі зменшення ціни одиниці корисної властивості (якості) продукції.

Коефіцієнт Джині (індекс концентрації доходів) – характеризує ступінь відхилення фактичного розподілу грошових доходів населення від лінії їх рівномірного розподілу. Величина коефіцієнта може варіювати від 0 до 1, при цьому, чим вище значення показника, тим більш нерівномірно розподілені доходи в суспільстві.

Коефіцієнт економічного зростання – коефіцієнт, що визначає і показує темп збільшення власного капіталу за рахунок чистого прибутку підприємства.

Коефіцієнт еластичності – коефіцієнт, що характеризує на скільки зміниться результативна ознака при зміні факторної на 1 відсоток.

Коефіцієнт еластичності попиту за доходом – коефіцієнт, що відображає на скільки відсотків зміниться обсяг попиту на товар за зміни доходу споживача на 1 відсоток.

Коефіцієнт еластичності попиту за ціною – коефіцієнт, що відображає на скільки відсотків зміниться обсяг попиту при зміні ціни товару на 1 відсоток:

Коефіцієнт еластичності пропозиції за ціною – коефіцієнт, що відображає на скільки відсотків зміниться обсяг пропозиції товару за зміни ціни на 1 відсоток.

Коефіцієнт ефективності хеджування – частка від ділення відповідно зміни справедливої вартості або грошових потоків об'єкта хеджування на зміну справедливої вартості або грошового потоку від інструмента хеджування.

Коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами – коефіцієнт, що визначає частку оборотних коштів у величині запасів та показує, наскільки запаси, що мають найменшу ліквідність у складі оборотних активів, забезпечені довгостроковими стабільними джерелами фінансування.

Коефіцієнт забезпечення оборотних фондів власними джерелами фінансування – коефіцієнт, що визначає частку власних коштів у величині оборотних активів та показує наявність власних коштів підприємства, необхідних для його фінансової стабільності.

Коефіцієнт завантаження оборотних коштів – коефіцієнт, що показує скільки оборотних коштів підприємства припадає на одну гривню реалізованої продукції.

Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності (коефіцієнт покриття) – коефіцієнт, що визначає відношення оборотних активів до поточних зобов'язань та показує скільки одиниць найліквідніших активів припадає на одиницю термінових боргів.

Коефіцієнт загальної платоспроможності – коефіцієнт, що визначає здатність підприємства покрити всі свої зобов'язання (коротко– і довгострокові) всіма його активами та показує наявність у підприємства реального власного капіталу.

Коефіцієнт закріплення оборотних активів – коефіцієнт, що визначає і показує кількість оборотів, потрібних для окупності коштів, вкладених у виробництво.

Коефіцієнт захищеного періоду – коефіцієнт, що визначає і показує, скільки днів підприємство зможе існувати при форс-мажорних обставинах, коли грошові потоки зменшуються

Коефіцієнт зносу основних засобів – коефіцієнт, що визначає і показує рівень фізичного і морального зносу основних засобів.

Коефіцієнт конкордації – показник, що визначає тісноту зв'язку між довільним числом ранжируваних ознак.

Коефіцієнт концентрації власного капіталу (див. *Коефіцієнт незалежності (автономії, концентрації власного капіталу)*).

Коефіцієнт кореляції – число, укладене між -1 і $+1$, яке вимірює силу лінійного зв'язку двох випадкових змінних.

Коефіцієнт коригування – відношення індексу інфляції на дату балансу (кінець звітного року) та індексу інфляції на дату визнання (переоцінки) відповідної статті звітності.

Коефіцієнт котирування акції – коефіцієнт, що визначає і показує відхилення ринкової ціни акції від номінальної (облікової).

Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів – коефіцієнт, що визначає відношення власних оборотних коштів до власного капіталу та показує частку власних оборотних коштів, яка міститься у власному капіталі.

Коефіцієнт мобільності активів – коефіцієнт, що визначає скільки обігових коштів припадає на одиницю не обігових та показує потенційну можливість перетворення активів на ліквідні кошти.

Коефіцієнт незалежності (автономії, концентрації власного капіталу) – коефіцієнт, що характеризує можливість підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власного капіталу; відношення власного капіталу до всіх джерел засобів підприємства.

Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості – коефіцієнт, що визначає відношення виручки підприємства до середньої величини дебіторської заборгованості підприємства за період та показує, у скільки разів виручка перевищує середню дебіторську заборгованість.

Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості – коефіцієнт, що визначає відношення собівартості підприємства до середньої величини кредиторської заборгованості підприємства за період та показує, у скільки разів собівартість перевищує середню кредиторську заборгованість.

Коефіцієнт оборотності запасів – коефіцієнт, що визначає відношення собівартості реалізованої продукції до середньої величини запасів у періоді та показує кількість оборотів коштів, інвестованих у запаси.

Коефіцієнт оборотності оборотних активів – коефіцієнт, що визначає частку виручки в оборотних активах та показує кількість оборотів оборотних активів за період.

Коефіцієнт оборотності основних засобів – коефіцієнт, що визначає відношення чистої виручки від реалізації до балансової вартості основних засобів та показує, наскільки інвестиції, вкладені у засоби виробництва, приносять дохід підприємству.

Коефіцієнт обслуговування боргу – коефіцієнт, що визначає відношення вільних грошових коштів до витрат на обслуговування боргу за відповідний період.

Коефіцієнт оновлення основних засобів – коефіцієнт, що характеризує інтенсивність введення в дію нових основних засобів.

Коефіцієнт оновлення продукції – показник, що відображає частку нової продукції у загальному обсязі продажу продукції підприємства.

Коефіцієнт оновлення техніки – показник, що відображає частку вартості нової техніки у загальному обсязі вартості технічних засобів.

Коефіцієнт перехресної еластичності – коефіцієнт, що відображає на скільки відсотків зміниться обсяг попиту на один товар за зміни ціни іншого товару на 1 відсоток.

Коефіцієнт плинності – коефіцієнт, що застосовується для оцінки розмірів плинності по підприємству, організації загалом і по окремих його (її) підрозділах. Він розраховується як відношення чисельності звільнених працівників за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни або з інших причин, не пов'язаних з виробництвом до середньоспискової чисельності працівників.

Коефіцієнт покриття (див. *Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності (коефіцієнт покриття)*).

Коефіцієнт поточної ліквідності (див. *Коефіцієнт загальної (поточної) ліквідності (коефіцієнт покриття)*).

Коефіцієнт реальної вартості майна – коефіцієнт, що визначає рівень виробничого потенціалу підприємства та показує, яку частку у вартості майна становлять засоби виробництва.

Коефіцієнт регресії – коефіцієнт, що показує, наскільки в середньому змінюється значення результативної ознаки при зміні факторного на одиницю власного виміру.

Коефіцієнт регресії – коефіцієнт, що характеризує на скільки зміниться результативна ознака при зміні факторної на одиницю.

Коефіцієнт реінвестування – коефіцієнт, що визначає капіталізовану частку чистого прибутку підприємства та показує,

скільки чистого прибутку спрямовано на збільшення власного капіталу підприємства.

Коефіцієнт сортності – відношення вартості продукції всіх гатунків до можливої вартості продукції за ціною I гатунку.

Коефіцієнт спискового складу – коефіцієнт, що обчислюється як відношення явочної чисельності робітників до спискової їх чисельності.

Коефіцієнт сукупного маржинального прибутку – коефіцієнт, що визначає відношення величини маржинального прибутку до обороту від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Коефіцієнт сумнівної дебіторської заборгованості – коефіцієнт, що визначає відношення сумнівної дебіторської заборгованості до середньої величини дебіторської заборгованості підприємства та показує, яку частку становить прострочена дебіторська заборгованість у загальній сумі дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт трансформації – коефіцієнт, що визначає частку чистої виручки в активах підприємства та показує, скільки отримано чистої виручки від реалізації продукції на одиницю коштів інвестованих в активи.

Коефіцієнт фізичного зносу основних засобів – коефіцієнт, що розраховується як відношення суми зносу основних засобів до балансової вартості основних засобів.

Коефіцієнт фінансового ризику – коефіцієнт, що визначає частку позикового капіталу у власних коштах та характеризує залежність підприємства від зобов'язань.

Коефіцієнт фінансової залежності – коефіцієнт, що характеризує ступінь залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування та показує, на скільки активи підприємства фінансуються за рахунок позикових коштів.

Коефіцієнт фінансової стійкості – коефіцієнт, що визначає відношення власних засобів та довгострокових зобов'язань до суми джерел засобів підприємства та показує, яку частку становлять стабільні джерела фінансування у загальній сумі джерел засобів підприємництва

Коефіцієнт швидкої ліквідності – коефіцієнт, що визначає відношення суми ліквідних коштів, короткострокових фінансових вкладень та дебіторської заборгованості до поточних зобов'язань та показує частку поточних зобов'язань, яка може бути погашена ліквідними коштами та очікуваними надходженнями від дебіторів

Коефіцієнти кореляції Спірмена і Кендалла – коефіцієнти тісноти зв'язку між двома кількісними або якісними ознаками після попереднього ранжирування їх за зростанням або спаданням.

Коефіцієнти оцінювання обігу активів – система показників виробничо–комерційної активності підприємства, яка характеризує, наскільки швидко активи обертаються під час його господарської діяльності.

Коефіцієнти оцінювання платоспроможності підприємства – система показників, які характеризують спроможність підприємства своєчасно розрахуватися по своїх фінансових зобов'язаннях залежно від стану ліквідності його активів.

Коефіцієнти оцінювання рентабельності (прибутковості) – система показників, що характеризують спроможність підприємства акумулювати необхідний прибуток у процесі своєї господарської діяльності та визначають загальну ефективність використання активів і вкладень капіталу.

Колективна (бригадна) система оплати праці (див. *Система оплати праці колективна (бригадна)*).

Колонізація – 1) заселення територій усередині країни, які до цього були малозаселені (внутрішня К.); 2) побудова поселень (колоній) за межами своєї етнічної території (зовнішня К.); 3) загарбання якої–небудь країни або її частини; 4) засоби, що перетворюють країни чи їх частини на колонії.

Колонія – країна або край, що втратили самостійність і перебувають під пануванням чужоземної держави (метрополії), наприклад, К. Британської імперії.

Команда проекту – специфічна організаційна структура, очолювана керівником проекту, що створюється на період здійснення проекту.

Командитне товариство (див. *Товариство командитне*).

Командно–адміністративна (планова) економіка (див. *Економіка командно–адміністративна (планова)*).

Комбіноване мито (див. *Мито комбіноване*).

Комерсанти – юридичні особи, фізичні особи–суб'єкти підприємницької діяльності та постійне представництво юридичної особи–нерезидента, які здійснюють свою діяльність у сфері продажу товарів та надання послуг.

Комерційна експертиза (див. *Експертиза комерційна*).

Комерційна таємниця – відомості, пов’язані з виробництвом, технологією, управлінням фінансовою та іншою діяльністю суб’єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб’єкта господарювання.

Комерційне посередництво (агентська діяльність) – підприємницька діяльність, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб’єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб’єкта, якого він представляє.

Комерційне шпигунство – умисні дії, спрямовані на отримання відомостей, що становлять комерційну таємницю, з метою розголошення або іншого використання цих відомостей (ст. 231 ККУ).

Комерційний кредит (див. *Кредит комерційний*).

Коммонс (Commons) Джон Роджер (1862-1945) – американський економіст, представник інституціоналізму.

Комп’ютерні програми – програми, що задають алгоритм розв’язання певної задачі і використовуються в роботі з комп’ютерами.

Компанія лізингова (див. *Лізингова компанія*).

Компаундування (складне нарахування) – операція, за якою можна визначити величину остаточної майбутньої вартості за допомогою складних процентів.

Компенсаційна квота (див. *Квота компенсаційна*).

Компенсаційна ліцензія (див. *Ліцензія компенсаційна*).

Компенсаційна стратегія безпеки бізнесу – стратегія, яка спрямована на відшкодування (відновлення, компенсацію) нанесеного збитку.

Компенсаційне мито (див. *Мито компенсаційне*).

Комплекний аналіз (див. *Аналіз комплекний*).

Комплексний план аналітичної роботи – план, що забезпечує різнобічне взаємопов’язане вивчення господарських явищ і процесів.

Комплексні (нероздільні) витрати (див. *Витрати комплексні (нероздільні)*).

Комутанти – підприємства, що використовують інновації, створені іншими.

Комутація – у Середньовіччі в Західній Європі це заміна панщини і натурального оброку грошовою рентою, що відбувалася як наслідок розвитку товарно–грошових відносин.

Конвергенція – зближення економічної політики країн, зменшення розриву в показниках економічного розвитку між національними державами, вирівнювання соціально–економічного розвитку країн у межах інтеграційного об'єднання.

Конверсія – 1) обмін, перетворення, перерахунок; К. валюти – обмін однієї валюти на іншу за чинним курсом; 2) перепрофільювання промисловості з випуску військової продукції на виробництво товарів широкого вжитку або навпаки; 3) заміна полісу з одного виду страхування життя на інший.

Конверсія боргу – зміна початкових умов державної позики, зокрема зміна строків позики, часу виплати, способу погашення позики, а найчастіше – зміна величини позикового відсотка (зміна дохідності позик).

Конвертованість валюти – здатність резидентів і нерезидентів вільно, без усіляких обмежень, обмінювати національну валюту на іноземну і використовувати іноземну валюту в угодах з реальними і фінансовими активами.

Конгломератна інтеграція (див. *Інтеграція конгломератна*).

Конкурентна перевага – ті характеристики, що створюють певну перевагу над конкурентами для організації, що виробляє та реалізує даний продукт.

Конкурентна розвідка – постійний процес збору, нагромадження, структурування, аналізу даних про внутрішнє й зовнішнє середовище компанії й надання вищим менеджерам компанії приймати своєчасні оптимальні рішення щодо управління ризиками, впровадження змін у компанії й відповідних заходів, спрямованих на задоволення майбутніх запитів споживачів і підтримку прибутковості.

Конкурентний ринок (див. *Ринок конкурентний*).

Конкурентні переваги – характеристики підприємства, його продукції чи послуг, які забезпечують йому певні переваги над конкурентами.

Конкурентоздатність – відповідність вимогам ринку. Концепція цілісна, логічна науково обґрунтована система поглядів щодо природи певних явищ чи процесів.

Конкурентоспроможність новації – переважання техніко–експлуатаційних та економічних параметрів новації порівняно з продуктами–аналогами на даному сегменті ринку.

Конкуренція – економічне змагання за досягнення кращих результатів у будь-якій сфері діяльності, боротьба товаровиробників за найвигодніші умови господарювання, одержання максимального прибутку.

досконала (вільна, чиста або повна) – ринкова ситуація, за якої продавці й покупці однорідної продукції не можуть впливати на рівень ціни на ринку.

монополістична – вид конкуренції у галузі без суттєвих бар'єрів для вступу до неї, з великою кількістю продавців, кожен з яких продає диференційований товар.

недобросовісна – порушення правил і норм конкуренції, будь-які дії суб'єктів господарювання (кола осіб), які спрямовані на отримання переваг при здійсненні підприємницької діяльності, що суперечить законам України, принципам ділової поведінки, вимогам до добропорядності і можуть заподіяти матеріальну шкоду чи шкоду діловій репутації конкурента.

недосконала – ринкова ситуація, коли підприємство, або їх об'єднання, виробляє і постачає таку частку продукту, що може вирішальним чином впливати на формування ціни. Недосконалою конкуренцією є чиста монополія, олігополія, монополістична конкуренція.

Консервація основних засобів – комплекс заходів, спрямованих на довгострокове (але не більш як три роки) зберігання основних засобів у разі часткового або повного припинення виробничої та іншої господарської діяльності з можливістю подальшого відновлення їх функціонування.

Консолідація акцій – зменшення загальної кількості акцій відповідно до заданого коефіцієнта деномінації (повинен бути менше одиниці) водночас із пропорційним збільшенням номінальної вартості всіх випущених акціонерним товариством акцій. Операція консолідації не призводить до зміни сумарної номінальної вартості акцій.

Консолідація боргу – зміна умов позики щодо часу її чинності (тривалості) з можливою зміною позикового відсотка, зокрема перетворення короткострокових державних позик у довгострокові або об'єднання кількох державних позик попередніх років в одну позику.

Консолідація цінних паперів – збільшення номінальної вартості цінних паперів певного випуску з одночасним зменшенням їх кількості без зміни обсягу випуску.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). К. використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом.

Консорціум банківський (див. *Банківський консорціум*).

Контрактна система оплати праці (див. *Система оплати праці контрактна*).

Контрактор проекту – особа, що за угодою із замовником бере на себе відповідальність за виконання певних робіт за проектом.

Контрафакція – неправомочне використання відомих на ринку товарних фірмових знаків. Збут виробів під чужими фірмовими знаками вводить в оману покупців, зачіпає фінансові інтереси справжнього власника фірмового знаку, впливає на ЕБП.

Контролінг – спеціальна, саморегульована система методів та інструментів, спрямована на функціональну підтримку менеджменту підприємства, що включає інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль та внутрішній консалтинг.

Контрольна знижка – зменшення вартості об'єкта оцінки через відсутність права контролю або їх меншого обсягу порівняно з вартістю об'єктів, які характеризуються правами контролю в більшому обсязі.

Контрольна надбавка – збільшення вартості об'єкта оцінки через наявність більших прав контролю порівняно з вартістю об'єктів, які характеризуються правами контролю в меншому обсязі.

Контрольний пакет акцій – кількість корпоративних прав, яка забезпечує їх власнику право здійснювати фактичний контроль над діяльністю підприємства. При високій концентрації статутного капіталу контрольний пакет становить не менше 50% загальної його суми плюс одна акція. За широкої диверсифікації контрольний пакет може дорівнювати 20–30% номінальної вартості всіх корпоративних прав.

Контрольно-пропускний режим – комплекс організаційно-правових обмежень і правил, що встановлюють порядок пропуску

через контрольні–пропускні пункти в окремі будівлі (приміщення) працівників об'єкта, відвідувачів, транспорту і матеріальних засобів.

Конфіскація – будь–які заходи, що призводять до позбавлення власності.

Концентрація виробництва – зосередження дедалі більшої кількості виробничих ресурсів і випуску продукції на великих підприємствах.

Концентрація капіталу – збільшення розмірів капіталу за рахунок капіталізації (реінвестиції) прибутку.

Концепція економічної безпеки бізнесу – система поглядів, ідей, цільових настанов, пронизаних єдиним визначальним задумом, провідною думкою щодо постановки і розв'язання проблем забезпечення безпеки бізнесу.

Концепція новатора Й. Шумпетера – одна з найпоширеніших у західній економічній науці теорій підприємництва, згідно з якою підприємець як новатор є головною рушійною силою розвитку ринкової капіталістичної системи господарювання завдяки таким своїм якостям, як ініціативність, авторитетність, готовність до ризику та ін.

Концепція проектного аналізу – набір методичних принципів, які визначають послідовність збору та способів аналізу даних, методів визначення інвестиційних пріоритетів, способів обліку широкого кола аспектів до прийняття рішень про доцільність та засоби реалізації проектів.

Концерн – статутне об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств, які перебувають під єдиним контролем.

Концесія – 1) договір про експлуатацію громадянами або юридичними особами промислових підприємств чи земельних ділянок з правом видобутку корисних копалин, будівництва різноманітних споруд; надається державою; 2) підприємство, організоване на підставі такого договору.

Кон'юнктура – сукупність ознак, що характеризують поточний стан економіки в певний період.

Кооператив – юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності й обслуговування переважно членів кооперативу.

Кооперування – система міжгалузевих, внутрігалузевих, міжрайонних, внутрірайонних економічних зв'язків.

Координаційна інтеграція (див. *Інтеграція координаційна*).

Кореляційний зв'язок – зміна середнього значення результативної ознаки, яке обумовлюється зміною факторних ознак.

Кореспондентський договір – угода між двома або кількома кредитними установами щодо здійснення платежів і розрахунків однією з них за дорученням і за рахунок іншої.

Кореспондентський рахунок – рахунок, на якому відображаються розрахунки, здійснені однією кредитною установою за дорученням і за рахунок іншої кредитної установи на підставі укладеного кореспондентського договору.

Корисні копалини – мінеральні утворення в земній корі з певним хімічним складом та фізичними властивостями, які безпосередньо використовуються в господарській діяльності.

Корисні моделі – нові за виглядом, формою, розміщенням частин або побудовою технічні конструкції (моделі).

Корисність – здатність матеріального блага чи послуги задовольняти ту чи іншу потребу людини.

гранична – додаткова корисність, або задоволення, одержуване людиною від споживання ще однієї одиниці конкретного блага.

гранична доходу – середня гранична корисність на гривню всіх товарів за стану рівноваги для споживача.

Користувачі фінансової звітності – фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Короткострокові інвестиції (див. *Інвестиції короткострокові*).

Корпоративна частка – частка (пай, акції) господарського товариства, що утворене на основі цілісного майнового комплексу.

Корпоративне управління – система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством.

Корпоративні права – сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів

акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законодавством чи статутними документами.

Корпорація – договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників. Корпорацію як вид об'єднання не слід плутати з корпоративною формою організації бізнесу. Наприклад, у США та Західній Європі під корпораціями здебільшого розуміють підприємства, засновані на частковій участі та з обмеженою відповідальністю, наприклад, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю.

Корпорація банківська (див. *Банківська корпорація*).

Котирувальний лист – документ фондової біржі, який містить інформацію щодо ринкових характеристик цінних паперів, які внесені до біржового реєстру.

Котирування – встановлення курсів іноземних валют у відповідності з практикою, що склалася, і законодавчими нормами. У світовій практиці існують два методи котирування: пряме котирування, коли одиниця іноземної валюти прирівнюється до певної кількості одиниць національної валюти, та непряме котирування, коли одиниця національної валюти прирівнюється до певної кількості одиниць іноземної валюти.

зворотне – котирування, за якого курс іноземної валюти подано як кількість одиниць іноземної валюти, яка припадає на одиницю національної валюти, наприклад $1 \text{ UAH} = 0,2 \text{ USD}$.

повне – включає курс (ціну) покупця та курс (ціну) продавця, згідно з яким той, хто здійснює котирування, купить або продасть іноземну валюту, цінні папери або товар.

пряме – курс одиниці іноземної валюти, виражений у національній валюті.

тверде – котирування, що зобов'язує того, хто його здійснює, виконувати угоду відповідно до нього.

Коуз (Coase) Роналд Гаррі (нар. 1910) – видатний англо-американський економіст, спеціаліст з питань власності, моделювання фінансових посередників. Лауреат Нобелівської премії з економіки (1991) за «відкриття і роз'яснення значення вартості укладання угод та майнових прав для інституціональної структури економіки та її функціонування».

Кошти обігові – грошові кошти, авансовані у виробничі фонди та фонди обігу, які постійно перебувають у кругообігу з метою безперервного забезпечення процесу виробництва та реалізації продукції.

Кошти оборотні – грошові ресурси, вкладені в оборотні виробничі фонди і фонди обігу. До них відносяться власні оборотні кошти, короткострокові кредити банку та залучені кошти інших кредиторів.

Кошторис – фінансовий документ, в якому в плановому порядку визначаються обсяги коштів на фінансування певних об'єктів, програм і заходів із визначенням їх цільового призначення та розподілом за окремими періодами фінансування.

Кошторис бюджетної установи – основний плановий документ, який надає повноваження бюджетній установі щодо отримання доходів і здійснення видатків, визначає обсяг і спрямування коштів на виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення цілей, визначених на рік відповідно до бюджетних призначень.

Кошторисне фінансування – виділення державою бюджетних коштів відповідно до затверджених бюджетів і бюджетних розписів суб'єктам господарювання (бюджетним установам) на цілі, передбачені їхніми основними фінансовими планами – кошторисами.

Кредит – 1) позичка в грошовій або товарній формі на умовах повернення, що надається банком або юридичною особою, кредитором іншій особі – позичальнику; 2) права сторона в рахунках бухгалтерського обліку, яка служить для відображення господарських операцій методом подвійного запису.

безнадійний – прострочений або неповернений кредит, за яким є документальне підтвердження про неможливість стягнення; неповернений кредит, за яким минув термін позовної давності; прострочений кредит, за яким кредитним комітетом прийнято обгрунтоване рішення про визнання кредиту безнадійним; неповернений кредит, крім випадків, коли кредитним комітетом прийнято обгрунтоване рішення про відстрочення визнання кредиту безнадійним.

державний – 1) грошові відносини, що виникають у держави із юридичними та фізичними особами у зв'язку із мобілізацією тимчасово вільних грошових коштів у розпорядження органів державної влади, що призначені для фінансування державних

витрат; 2) форма вторинного перерозподілу валового внутрішнього продукту.

іпотечний (див. *Іпотечний кредит*).

комерційний – форма кредиту, яка характеризує відносини позички між двома суб'єктами господарської діяльності, що виникають у результаті одержаних авансів у рахунок наступних поставок продукції (робіт, послуг) чи одержання товарів з відстрочкою платежів. Кредиторами за цього виду кредитування виступають комерційні партнери підприємства.

ломбардний – короткостроковий кредит під заставу рухомого майна, яке можна легко реалізувати.

міжбанківський – одне з основних джерел формування банківських кредитів. Одержання кредитів в інших банках надає можливість банківським установам поповнювати власні кредитні ресурси. При надлишку ресурсів банк розміщує їх на міжбанківському ринку, при нестачі – купує на ринку. Ринок міжбанківських кредитів є важливою складовою фінансового ринку.

муніципальний – система кредитних відносин, головним позичальником у якій є органи місцевого самоврядування; інститут фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. Муніципальний кредит відокремлений від державного, на відміну від нього має виключно цільовий характер і пов'язаний з реалізацією конкретних соціально-економічних програм.

на відкритому рахунку – комерційний кредит, заборгованість на якому не оформляється векселями, акцептованими траттами та іншими борговими зобов'язаннями позичальника, а зараховується на відкритий рахунок.

«овернайт» – кредит у межах обумовленого ліміту та визначеної процентної ставки, який наданий банку Національним банком за постійно діючою лінією рефінансування строком на один день під забезпечення державних цінних паперів за умови щоквартального укладення договору між банком і Національним банком.

податковий (див. *Податковий кредит*).

податковий інвестиційний (див. *Інвестиційний податковий кредит*).

товарний – кредит у вигляді машин, обладнання, верстатів тощо.

«рамочний» – відкривається банком для оплати позичальником низки товарних поставок у рамках одного великого контракту, що реалізується в межах певного періоду.

фінансовий –кошти, які надаються у позику юридичній або фізичній особі на визначений термін та під визначений відсоток.

Кредитна блокада – відмова якої–небудь держави або міжнародної валютно-кредитної організації надавати кредити країні або групі країн; один із видів економічної блокади.

Кредитна лінія – згода банку (що надається фірмі–позичальнику) здійснювати надання позик у майбутньому в розмірах, що не перевищують обумовлені раніше межі, без проведення спеціальних перемовин.

Кредитна операція – договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

Кредитна спілка – неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Кредитна установа – фінансова установа, яка відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Кредитне покриття – фінансова гарантія забезпечення виконання договірних зобов'язань (авансові платежі, депозити, акредитиви, банківська гарантія тощо).

Кредитний бал – особлива форма кредитного звіту, який відображається у цифровому значенні.

Кредитний рейтинг – показник, що відображає кредитоспроможність держави та окремих компаній, тобто спроможність повертати отримані кредити.

Кредитний ризик (див. *Ризик кредитний*).

Кредитні гроші (див. *Гроші кредитні*).

Кредитор – юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтверджені документами вимоги стосовно грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із

заробітної плати працівникам боржника, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильністю і своєчасністю справляння страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, податків і зборів (обов'язкових платежів).

Кредитор останньої інстанції – це, як правило, Національний банк України, до якого може звернутися банк або інша кредитна установа для отримання рефінансування в разі вичерпання інших можливостей рефінансування. Національний банк України має право, але не зобов'язаний, надавати кредити для рефінансування банку, якщо це не тягне за собою ризиків для банківської системи.

Кредиторська заборгованість – кошти підприємства, організації або установи, які підлягають сплаті відповідним юридичним або фізичним особам.

Кредитоспроможність – наявність передумов для отримання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника визначається показниками, що характеризують його акуратність при розрахунках за раніше отриманими кредитами, його поточне фінансове становище, спроможність у разі необхідності мобілізувати кошти з різних джерел, забезпечення оперативної трансформації активів у ліквідні кошти.

Крива байдужості – лінія на двовимірній площині з безліччю наборів благ, кожна точка якої показує набори двох благ, що мають для споживача однакову корисність.

Крива виробничих можливостей – лінія, що показує всі максимально можливі комбінації виробництва двох товарів за фіксованого використання ресурсів та даного рівня розвитку технології.

Крива Лаффера – крива, що відображає залежність між податковими ставками та податковими надходженнями до бюджету на підставі припущення, що за зниження податкових ставок від надмірного до оптимального рівня забезпечується максимізація податкових надходжень до бюджету.

Крива Лоренця – крива, що характеризує фактичний розподіл доходів між домогосподарствами на основі зв'язку між відсотком сімей у складі населення та їх відсотком у сукупному доході.

Крива пропозиції – графічне відображення залежності між ринковою ціною та обсягом товару, що пропонується на продаж.

Крива сукупного попиту – крива, що відображає обернену залежність між ціною і сукупним попитом і має вигляд від’ємно похилої лінії.

Крива Філіпса – крива, що показує зв’язок між безробіттям та інфляцією.

Криза (спад) – фаза економічного циклу, яка виникає внаслідок спаду сукупного попиту і супроводиться скороченням виробництва.

Криза економічна – одна з глибоких проблем сучасності, яка виявляється в різкому загостренні суперечностей у відносинах між суспільством і природою, порушенні природних процесів через надмірну антропогенну дію, непередбачувані наслідки науково–технічного прогресу, зростання енергоспоживання та спалювання викопного палива, демографічний вибух, збройні конфлікти, техногенні катастрофи тощо.

Криптографічний захист секретної інформації – вид захисту, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо.

Критерій економічної безпеки – характеристика (ознака), на основі якої можна зробити висновок про те, перебуває суб’єкт господарювання (підприємство) в стані економічної безпеки чи ні.

Критерій ефективності – критерій, що дозволяє оцінити ступінь досягнення мети з урахуванням зроблених витрат різних ресурсів.

Критерій оптимальності – ознака, на підставі якого проводиться порівняльна оцінка можливих рішень (альтернатив) і вибір найкращого.

Критерій Парето–оптимальності – інструмент оцінки соціальної організації суспільства, відповідно до якого стан суспільства є оптимальним у випадку, якщо відсутня можливість зміни цього стану, за якого хоча б один його член виграє від цієї зміни, і при цьому ніхто не програє. Тим самим кожен індивід досягає свого особистого оптимуму.

Критерії розміщення продуктивних сил – орієнтири практичної спрямованості, якими керуються при виборі оптимального варіанта їх територіального розташування.

Критична неплатоспроможність (див. *Неплатоспроможність критична*).

Критичний природний капітал – необхідні для життя природні блага, які неможливо замінити штучним шляхом: ландшафти, рідкісні види рослин і тварин, озоновий шар, глобальний клімат та ін. К.п.к. необхідно зберігати за будь-яких варіантів економічного розвитку. Інша частина природного капіталу – відновлювані природні ресурси і частина невідновлюваних кінцевих природних ресурсів – може бути замінена штучним.

Крос-курс – співвідношення між двома валютами, яке встановлюється з їх курсу щодо курсу третьої валюти. Часто виникають ситуації, коли не вигідно або неможливо здійснювати пряму купівлю певної іноземної валюти. Тоді використовують крос-курс.

Кругообіг капіталу – безперервний рух капіталу, в процесі якого він послідовно проходить три стадії, набуваючи на кожній з них певної функціональної форми і повертається до своєї висхідної форми – грошової.

Кузнец (Kuznets) Саймон Сміт (1901-1985) – відомий американський економіст, фахівець з питань національного доходу, проблем циклів і коливань в економіці. Лауреат Нобелівської премії (1971).

Культура – спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм, у духовних і релігійних цінностях, у сукупності відносин людей із засобами виробництва, природою і між собою.

Кумулятивний грошовий потік – чистий грошовий потік протягом тривалого циклу.

Кумулятивний залишок чистого прибутку – розрахована сальдовим методом на звітну дату сума чистого прибутку (з урахуванням обсягу чистого прибутку / збитку попередніх періодів звітного року).

Кумулятивний приріст інфляції – добуток індексів інфляції за період, що складається з трьох останніх років, включаючи звітний.

Купівельна спроможність грошей – певна кількість товарів і послуг, яку можна придбати за одиницю грошей. Цей показник виражає реальну вартість на відміну від номінальної вартості грошей.

Купон – відривна (відрізна) частина цінного паперу, що дає право на одержання у встановлені в ньому терміни доходу (відсотків), дивідендів за ним. Найчастіше купон є атрибутом облігації, яка називається в цьому випадку купонною.

Курс покупця – курс, за яким банк купує валюту.

Курс продавця – курс, за яким банк продає валюту.

Курсова різниця – різниця, яка є наслідком перерахунку однакової кількості одиниць іноземної валюти в національну валюту України при різних валютних курсах.

Л

Ляг – показник, що відображає відставання або випередження у часі одного явища (зокрема економічного) порівняно з іншим, пов'язаним з ними явищем.

Лаж – приплата до встановленого курсу валюти або ціни акції; термін, що застосовується при характеристиці інфляції, виражаючи різницю між цінністю металічної монети і знеціненої при інфляції однойменної паперової купюри.

Ланцюжок цінностей – поняття, введене М. Портером і розглянуте у межах системи вартості. У контексті конкуренції М. Портер визначає вартість як суму, що покупець згідний її сплатити за те, що йому поставляють. Ланцюжок цінностей ілюструє додавання вартості до продукту, починаючи з придбання сировини і завершуючи виробництвом готового виробу. Досліджуючи процес крок за кроком, можна встановити, де фірма конкурентоспроможна, а де – ні.

Латифундія – назва великих земельних володінь, маєтків у деяких країнах.

Лeverидж операційний (див. *Операційний лeverидж*).

Лeverидж фінансовий (див. *Фінансовий лeverидж*).

Лeverидж-лізинг – угода, за якою велика частка (за вартістю) майна, що здається в оренду, береться лізингодавцем у третьої сторони.

Легальна міграція (див. *Міграція легальна*).

Лібералізм економічний (політика *laissez faire*) – політика невтручання держави в економіку; сукупність економічних свобод: вільна конкуренція, вільне підприємництво, вільні ринки, вільні ціни, вільна торгівля тощо.

ЛІБОР (London Inter Offered Rate) – середня ставка відсотка, за якою банки в Лондоні надають позики у євровалютах першокласним банкам шляхом розміщення в них депозитів.

Ліга страхових організацій України – некомерційне об'єднання страховиків з метою обстоювання їхніх інтересів у владних структурах, сприяння розвитку страхового законодавства, підвищення кваліфікації персоналу та інформаційного забезпечення страхових компаній, налагодження контактів з відповідними об'єднаннями (асоціаціями) інших держав.

Лідерство (керівництво) – 1) здатність індивіда до досягнення деяких цілей чи впливу на інших людей; 2) управлінська функція, що передбачає використання впливу менеджера для мотивації працівників на досягнення цілей організації.

Лідерство в цінах – модель ціноутворення, в якій підприємство-лідер встановлює ціну, а інші нею керуються.

Лідерство за витратами – конкурентна стратегія, яка передбачає, що організація активно використовує нові методи підвищення продуктивності, проводить тотальне скорочення витрат і жорстко контролює їх, пропонуючи товар, що не поступається за якістю продукції конкурентів, але за нижчими цінами.

Лізгольдери – земельні орендарі в Англії пізнього середньовіччя. Л. одержували в оренду домен (великий лізгольд) або частину домена (малий лізгольд) на термін, який визначав лорд. З'явилися наприкінці XIII ст., а існували подекуди ще й уXIX ст.

Лізинг – довготермінова оренда машин, обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд тощо на підставі договору між орендодавцем і орендарем, що передбачає можливість їх викупу орендарем.

бартерний – форма лізингу, яка передбачає замість лізингових платежів поставку лізингоодержувачем лізингодавцю будь-яких товарів, що є в лізингоодержувача, за умови згоди лізингодавця прийняти ці товари замість лізингових платежів.

з обслуговуванням – угода, що передбачає виконання лізингодавцем низки додаткових послуг, пов'язаних з утриманням і обслуговуванням майна.

зворотний – господарська операція, яка передбачає продаж основних фондів з одночасним зворотним отриманням таких основних фондів в оперативний або фінансовий лізинг.

міжнародний – лізингова діяльність, в якій беруть участь лізингові компанії та господарюючі суб'єкти будь-яких двох і більше іноземних держав.

оперативний – договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на термін, менший строку, за який амортизується 90% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Після закінчення строку договору оперативного лізингу він може бути продовжений або об'єкт лізингу підлягає поверненню лізингодавцю і може бути повторно переданий у користування іншому лізингоодержувачу за договором лізингу. Форми оперативного лізингу: зворотний лізинг, пайовий лізинг і міжнародний лізинг.

фінансовий – договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на термін, не менший строку, за який амортизується 60% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу, переданий лізингоодержувачу згідно з договором, переходить у власність лізингоодержувача або викуповується ним за залишковою вартістю.

Лізингова (орендна) ставка відсотка – ставка відсотка, за якою теперішня вартість суми мінімальних лізингових (орендних) платежів та негарантованої ліквідаційної вартості дорівнює справедливій вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди) на початок строку лізингу (оренди).

Лізингова компанія – юридична особа, яка передає право володіння і користування неспоживною річчю (предметом лізингу), визначеною індивідуальними ознаками та віднесеною згідно з законодавством до основних фондів, фізичній або юридичній особі (лізингоодержувачу) відповідно до договору лізингу.

Лізинговий платіж – платіжна операція лізингоодержувача (фінансова, майнова або інша) на адресу лізингодавця, що включає в себе вартість амортизації предмета лізингу, плату за залучені кредитні ресурси на реалізацію лізингової угоди, лізингову маржу і ризикову премію та інші платежі відповідно до договору лізингу.

Лізингодавець – юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу.

Лізингоодержувач – фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця.

Ліквідатор – фізична особа, яка відповідно до рішення арбітражного суду здійснює ліквідацію визнаного банкрутом суб'єкта підприємницької діяльності та забезпечує задоволення вимог кредиторів.

Ліквідаційна вартість (див. *Вартість ліквідаційна*).

Ліквідаційна процедура – здійснення щодо визнаного банкрутом підприємства заходів, пов'язаних із задоволенням вимог кредиторів шляхом продажу його майна та ліквідації юридичної особи боржника.

Ліквідаційний баланс (див. *Баланс ліквідаційний*).

Ліквідація – процедура припинення функціонування підприємства як юридичної особи.

Ліквідні активи (див. *Активи ліквідні*).

Ліквідність – здатність матеріальних засобів та інших ресурсів швидко обертатись у гроші; здатність підприємства вчасно сплачувати свої зобов'язання, перетворювати статті активу балансу на гроші.

активів – характеристика окремих видів активів підприємств з огляду на їх здатність до швидкого перетворення у грошову форму без втрати своєї збалансованої вартості з метою забезпечення необхідного рівня платоспроможності підприємства.

балансу – можливість суб'єкта господарювання перетворити свої активи у готівку та погасити зобов'язання, або ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких на грошові кошти відповідає строку погашення платіжних зобов'язань

підприємства – здатність підприємства розраховуватися за своїми фінансовими зобов'язаннями шляхом перетворення активів на гроші.

Ліміт витратний (див. *Витратний ліміт*).

Ліміт каси – гранична сума грошей, що може зберігатись у касі підприємства. Встановлюється банком залежно від конкретних умов діяльності підприємства.

Лімітуванням позик – спосіб встановлення сум граничної заборгованості по позиках конкретному позичальнику, що здійснюється через встановлення лімітів кредитування.

Лінійна зв'язок – статистичний зв'язок між явищами, виражена рівнянням прямої лінії.

Лінійне програмування – область математичного програмування, присвячена теорії і методам вирішення екстремальних завдань, що характеризуються лінійною залежністю між змінними.

Лісове господарство – господарство, що вивчає, веде облік збереження лісів, посилює їх корисні природні властивості, забезпечує розширене відтворення та поліпшення їхньої якості, підвищення продуктивності, сприяє раціональному використанню земельного лісового фонду.

Лісові ресурси (див. *Ресурси лісові*).

Лісовпорядкування – система заходів, що включає інвентаризацію лісового фонду, визначення розміру щорічного користування лісом та його категорій (водоохоронні, захисні, оздоровчі і т.п.), лісовідновлення тощо.

Лісозаготівельна промисловість – сфера економіки, що проводить лісосічні роботи, вивозить і сплавляє деревину та здійснює її первинну обробку. Її продукцією є ділова деревина, дрова (використовують як паливо), а також сировина для лісохімічної промисловості.

Лісопромисловий комплекс (ЛПК) – сукупність підприємств, пов'язаних з вирощуванням і переробкою (до одержання кінцевої продукції) лісової сировини.

Лісохімічна промисловість – включає: пірогенетичне (суха перегонка деревини), каніфольно–терпентинне, смоло-терпентинне, хвойно-ефірне та дьогте-курільне виробництва.

Ліст (List) Фрідріх (1789-1846) – німецький економіст, критик ліберальної доктрини, теоретик протекціонізму.

Лістинг – сукупність процедур з включення цінних паперів до реєстру організатора торгівлі та здійснення контролю за відповідністю цінних паперів і емітента умовам і вимогам, встановленим у правилах організатора торгівлі.

ЛІФО – 1) метод бухгалтерського обліку запасів за ціною партії товарів останнього надходження чи останньої виготовленої партії; 2) метод обчислення відсотків за вкладом, який було внесено кількома

частинами, в разі вилучення вкладником певної частини цього вкладу. Згідно з цим методом вважається, що вкладник вилучає суму коштів, яка надійшла від нього останньою; 3) метод обліку вартості цінних паперів, що реалізуються інвестиційним фондом, згідно з яким їхня облікова вартість вважається такою, що дорівнює обліковій вартості аналогічних цінних паперів, придбаних останніми.

Ліцензійний договір – договір, згідно з яким власник винаходу, промислового зразка, корисної моделі, товарного знака, комерційної таємниці (ліцензіар) передає іншій стороні (ліцензіату) ліцензію на використання в певних межах своїх прав на патенти, ноу-хау, товарні знаки тощо.

Ліцензійний платіж – плата за надання прав на використання об'єкта права інтелектуальної власності, що є предметом ліцензійного договору. До Л. п. належать паушальний платіж, роялті та комбінований платіж.

Ліцензія – один із засобів протекціонізму, який надає право займатися певним видом зовнішньоторговельної діяльності.

антидемпінгова – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який (які) є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів.

банківська (див. *Банківська ліцензія*).

безпатентна – передбачає передавання не захищених патентами технічних досягнень, ноу-хау, виробничого досвіду тощо.

виключна – ліцензія, що передає ліцензіату права виключного користування об'єктом ліцензії за умови збереження за ліцензіаром права користування технічним рішенням у частині, що не надаватиметься ліцензіату; при цьому ліцензіар не має права надавати ліцензії на використання об'єкта промислової власності іншій особі на цій же території в обсязі наданих ліцензіату прав.

генеральна – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по певному товару (товарах) та (або) з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товару (товарах).

добровільна – ліцензія, за якої власник патенту добровільно передає свої майнові права іншій фізичній або юридичній особі на підставі договору, в якому регламентуються обов'язки

кожної сторони, обсяг користування і порядок виплати винагороди.

експортна (імпортна) – належним чином оформлене право на експорт (імпорт) протягом установленого строку певних товарів або валютних коштів з метою інвестицій та кредитування.

компенсаційна – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів.

патентна – передавання захищеного патентом технічного досягнення.

повна – надає ліцензіату всі права на використання та розпорядження технологією з повною відмовою ліцензіара від прав використання та розпорядження.

примусова – дозвіл на використання винаходу, що видається уповноваженою на це урядовою установою за встановленою нею винагородою проти волі патентовласника.

разова (індивідуальна) – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період, не менший ніж той, що є необхідним для здійснення експортної (імпортної) операції.

спеціальна – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який (які) є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів.

Ліцензори – організації, що видають ліцензії на право володіння земельною ділянкою, проведення торгів, виконання певних видів робіт та послуг тощо.

Ллойд – 1) міжнародний страховий ринок, розташований у Лондонському Сіті; 2) корпорація (об'єднання) юридично незалежних страховиків, кожен з яких самостійно приймає на страхування ризику, виходячи зі своїх фінансових можливостей. Кожний член Л. на забезпечення своєї діяльності має внести вагому суму у вигляді депозиту. Члени Л. об'єднані в синдикати, що їх очолюють *андеррайтери*. Останні приймають на страхування ризику від імені членів синдикату. Заснований у 1734 р. Нині є вельми значним страховиком і перестраховиком, особливо морських,

авіаційних, автомобільних нафтогазодобувних ризиків. Багато українських страховиків перестраховують ризики на ринку Ллойда.

Логістика – комплекс заходів з управління матеріально–технічним забезпеченням і товарно–матеріальними запасами на підприємстві, спрямований на оптимізацію руху сировини, матеріалів, продукції на всіх стадіях операційного циклу: транспортування, складування, виробництво, збут.

Ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під певний відсоток та надання супутніх послуг ломбарду.

Ломбардна операція – операція фізичних чи юридичних осіб з отримання коштів від юридичної особи під заставу товарів або валютних цінностей.

Ломбардний кредит (див. *Кредит ломбардний*).

Лот – об'єкт, що виставляється для продажу на аукціоні.

Лотерея – господарська операція, яка передбачає продаж гравцю права на участь у розігруванні призу за випадковою вірогідністю за кошти або в обмін на інші цінності, а також безоплатне отримання такого призу у власність, у разі визнання такого гравця переможцем.

Лукас (Lucas) Роберт (нар. 1937) – відомий американський економіст, лауреат Нобелівської премії (1995), представник неокласичного напрямку в економічній науці, зокрема "нової класики". Його праці пов'язані з проблемою "адаптивних", раціональних очікувань. Формування теорії раціональних очікувань ознаменувало переосмислення суті макроекономічних досліджень, що тривали впродовж 70–х рр. ХХ ст.

Людський капітал – запас у людини здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, що сприяють зростанню продуктивності її праці і впливають на збільшення доходів (заробітків).

Люстрації – у Польщі (XVI-XVIII ст.), у Литві, Білорусі та на Правобережній Україні (XVIII-XIX ст.) – періодичні описи державного майна для обліку його прибутків. Проводили як уряд Речі Посполитої, так і російський уряд.

М

Магазин – об'єкт стаціонарної роздрібно́ї торгівлі, розміщений у відокремленій будівлі або приміщенні, що має торговий зал для покупців з достатньою торговою площею для їх обслуговування та систему спеціальних приміщень (для зберігання товарів, підготовки їх для продажу, підсобних, адміністративних, технічних тощо), оснащених торгово–технологічним устаткуванням, застосовує різні форми продажу товарів у широкому асортименті, надає населенню додаткові послуги, забезпечує високу культуру торгівлі.

Майбутня вартість грошей – сума інвестованих тепер коштів, в яку вони обернуться через певний період часу з урахуванням певної ставки процента.

Майнова шкода (див. *Шкода майнова*).

Майновий сертифікат – іменний документ, який видається споживчим товариством, споживспільною пайовику та засвідчує право на пай (частку) в майні споживчого товариства, підприємства.

Майнові податки (див. *Податки майнові*).

Майорат – 1) у феодалному праві та в праві деяких сучасних країн форма спадкування нерухомого майна (найчастіше земельної власності), за яким воно повністю передається старшому за віком члену сім'ї; 2) маєток, що передається у спадок старшому в сім'ї.

Маклер – працівник фондової біржі, що забезпечує проведення біржових торгів і контроль за виконанням Правил фондової біржі у межах своєї компетенції.

Макроекономіка – 1) економіка як ціле або її найважливіші складові; 2) розділ економічної теорії, що вивчає економіку загалом або її основні складові.

Макроекономічна безпека (див. *Безпека макроекономічна*).

Макроекономічний район – крупний економічний район, що становить собою цілісний територіально–виробничий комплекс і об'єднує певні групи адміністративно–територіальних одиниць.

Макрорайонування – поділ території країни на основні економіко–географічні райони з метою виявлення й розмежування виробничих територіальних комплексів, як дійсних, так і тих, що формуються.

Максимальний виробничий запас (див. *Запас виробничий максимальний*).

Максимізація граничної корисності – таке впорядкування покупцем свого споживання, за якого кожен окремий товар приносить йому однакову граничну корисність на кожну витрачену гривню.

Максимізація прибутку – максимізація різниці між валовим виторгом і валовими витратами ($TR - TC$). Основні методи максимізації прибутку: метод сукупного аналізу – зіставлення сукупних величин; метод граничного аналізу – зіставлення граничних величин.

Малі проекти (див. *Проекти малі*).

Маневреність власного капіталу – показник, що характеризує, яка частка власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладається в обігові кошти, а яка його частка капіталізується.

Манор – феодалний масток у середньовічній Англії.

Маржа – різниця між відповідними доходами та витратами.

Маржа прибутку (див. *Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком* (*маржа прибутку*)).

Маржиналізм (маржинальна економічна теорія) – узагальнення ідей і концепцій, в основу яких покладені дослідження граничних економічних величин як взаємозалежних явищ економічної системи на мікро– і макрорівнях.

Маржинальний аналіз (див. *Аналіз маржинальний*).

Маржинальний дохід на одиницю продукції – різниця між ціною одиниці продукції та середніми змінними витратами.

Маржинальний прибуток (див. *Прибуток маржинальний*).

Маркет-мейкер – член біржі, який згідно з правилами фондової біржі бере на себе зобов'язання щодо підтримання ліквідності ринку цінних паперів, які допущені до торгівлі.

Марківські випадкові процеси – процеси без імовірнісного наслідки, статистичні властивості яких у наступні моменти часу залежать тільки від значень процесів в даний момент і не залежать від їх передісторії.

Маркс (Marx) Карл Генріх (1818-1883) – всесвітньо відомий німецький економіст, основоположник наукового комунізму.

Марракеські домовленості – міжнародні угоди, згідно з якими держави-учасниці визнають, що їх економічні та торговельні відносини повинні сприяти підвищенню рівня життя, досягненню повної зайнятості, постійному зростанню реальних доходів та

ефективного попиту населення, зростання виробництва і торгівлі товарами та послугами при найбільш ефективному використанні світових ресурсів згідно з цілями сталого розвитку. При цьому вони декларують прагнення сприяти захисту і збереженню довкілля з урахуванням потреб та інтересів, пов'язаних з неоднаковим рівнем їх економічного розвитку.

Материнське (холдингове) підприємство – підприємство, яке здійснює контроль дочірніх підприємств.

Матеріаловіддача – обернений до матеріаломісткості показник, що характеризує відношення вартості виготовленої продукції до матеріальних витрат.

Матеріаломісткість – витрати основних видів сировини і матеріалів за абсолютними значеннями на фізичну одиницю виготовленої продукції.

загальна – вартість всіх матеріальних витрат на одиницю виробу або на одну гривню виготовленої продукції.

питома – витрати основних видів сировини і матеріалів на одиницю експлуатаційної характеристики питомої продукції.

Матеріальні активи (див. *Активи матеріальні*).

Матеріально-технічне забезпечення – вид комерційної діяльності щодо забезпечення матеріально-технічними ресурсами процесу виробництва, здійснюваної, як правило, до початку виробництва.

Матриця відповідальності – графічне визначення того, хто що робить по проекту, або закріплення відповідальності членів проектної команди за виконання окремих елементів проекту і відносини із залученими до цього партнерами.

Матрична організація – тип адаптивної структури, в якій члени сформованої групи несуть відповідальність за свою діяльність перед керівником конкретного проекту, де вони працюють постійно.

Матрична структура забезпечення економічної безпеки – структура, яка передбачає розподіл функцій безпеки між наявними структурними підрозділами підприємства.

Машинобудівний комплекс – сукупність галузей промисловості, що виробляють машини й устаткування для потреб народного господарства.

Медіана – значення ознаки, яке припадає на середину впорядкованого ряду та поділяє його на дві рівня за обсягом частини.

Медіанне значення скоригованих цін продажу – середнє значення цін продажу для ранжованого ряду варіантів (без урахування найбільшого та найменшого значень) цін продажу об'єктів, обраних для порівняння.

Межа виробничих можливостей – максимально можливий обсяг виробництва конкретного товару або виду послуг при наявних ресурсах і знаннях, які має у своєму розпорядженні конкретна економіка, і визначених обсягах виробництва інших товарів і послуг.

Межа виробничих можливостей національної економіки – максимальний обсяг продукції, що її може виробити економіка за даного рівня технологічного розвитку та наявних факторів виробництва.

Межа малозабезпеченості – величина сукупного доходу на душу населення, який забезпечує непрацевдатному громадянину споживання товарів і послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

Мезоекономічний район – виділений у межах макрорайону певний підрайон, що охоплює господарські комплекси адміністративно-територіальних одиниць.

Мезорайонування – виділення в межах основних економіко-географічних районів підрайонів, що охоплюють господарські комплекси адміністративно-територіальних одиниць (крім мін. районів)

Мен Т. (1571-1641) – англійський економіст, представник розвиненого меркантилізму. Багатство пов'язував з грошима та вважав за необхідне домагатися їх збільшення шляхом перевищення вивозу товарів над їх ввезенням, надаючи велике значення посередницькій торгівлі. У зв'язку з цим розглядав гроші не тільки як скарб, а й як засіб обігу.

Менгер (Menger) **Карл** (1840-1921) – австрійський економіст, засновник австрійської школи політичної економії, один з основоположників теорії граничної корисності.

Менеджер проекту – менеджер, відповідальний за реалізацію певного робочого завдання, що вимагає участі інших співробітників того ж самого організаційного рівня.

Менеджмент – мистецтво керувати інтелектуальними, фінансовими, сировинними, матеріальними ресурсами з метою найефективнішої виробничої діяльності.

Мережа економічних районів – результат економічного районування у вигляді системи економічних районів (таксонів) різного рангу та типів, яка відображає територіальну організацію народного господарства, що об’єктивно склалася.

Мережевий графік – графічне зображення певного комплексу робіт з урахуванням їх тривалості, взаємозв’язку і технологічної послідовності.

Меркантилізм – напрям економічної думки (XVI-XVIII ст.), представники якого ототожнювали багатство країни з грішми і розглядали їх як найважливіший засіб економічного зростання, а джерело багатства убачали у зовнішній торгівлі, у забезпеченні активного торговельного балансу; головною особливістю напряму є пропаганда ідей протекціоністської економічної політики держави, тобто його участі в керуванні господарською системою.

Мета економічного аналізу – пошук резервів підвищення ефективності суспільного господарства і розробка заходів щодо їх реалізації.

Мета економічної безпеки бізнесу – забезпечення його теперішнього ефективного функціонування і високого потенціалу розвитку в майбутньому.

Мета проекту – бажаний та доведений результат, досягнутий у межах певного строку за заданих умов реалізації проекту.

Металева теорія грошей (див. *Теорія грошей металева*).

Металеві гроші (див. *Гроші металеві*).

Метали банківські (див. *Банківські метали*).

Металургійний комбінат – металургійний завод повного циклу, технологічно пов’язаний з коксохімзаводом.

Метод «видатки-випуск» – метод визначення рівноважного ВВП на умовах тотожності між сукупними видатками і виробленим ВВП.

Метод «вилучення-ін’єкції» – метод визначення рівноважного ВВП на умовах тотожності між вилученнями та ін’єкціями в економічному кругообігу.

Метод «Паттерн» – метод, який полягає в тому, що досліджувана проблема поділяється на ряд проблем, окремих задач та елементів, які вибудовуються в дерево рішень, визначають коефіцієнт важливості кожного елементу, що підлягають експертній оцінці.

Метод MIPS (Material Input Per Service Unit – мільйон інструкцій у секунду) – метод, за допомогою якого можна описати споживання природних ресурсів, зумовлене життєвим циклом виробу. MIPS виражена математичною формулою MI/S , за допомогою якої можна оцінити матеріаломісткість товару (MI) протягом усього його життєвого циклу на одиницю обслуговування або на одиницю корисності (S). Чим менша матеріаломісткість стосовно одиниці наданої послуги, тим ефективніше споживаються природні ресурси. Метод MIPS можна застосовувати для оцінювання екологічної ефективності використання природних ресурсів.

Метод відстаней – метод комплексної оцінки, який полягає в оцінці результатів діяльності порівняно з еталоном, до якого прагне підприємство. Він ґрунтується на визначенні ступеня близькості об'єктів, які вивчаються, до об'єкта, що виступає в ролі еталона. При цьому еталонний об'єкт визначається з однотипних підприємств однієї або різних галузей. Він має умовний характер і відображає максимальні чи середні значення усіх показників. У випадках, коли відхилення у виконанні плану не бажане, за еталон береться підприємство зі 100% –м виконанням плану.

Метод відстороненого оцінювання – полягає у виборі оптимального незалежного рішення із числа висловлених експертами на нараді. Робота наради поділена на дві частини: висунення ідей та їх критичний аналіз.

Метод деталізації – полягає в розчленуванні показників, що характеризують досліджуваний об'єкт, на складові з метою їх ретельного вивчення, аналізу та синтезу. Потреба в цьому методі викликана тим, що загальні показники можуть нівелювати, згладжувати окремі позитивні та негативні відхилення, оскільки вони представлені здебільшого у вигляді сум, добутоків, середніх, відносних величин.

Метод деталізації – полягає в розчленуванні показників, що характеризують досліджуваний об'єкт, на складові з метою їх ретельного вивчення, аналізу та синтезу. Потреба в цьому методі викликана тим, що загальні показники можуть нівелювати, згладжувати окремі позитивні та негативні відхилення, оскільки вони представлені здебільшого у вигляді сум, добутоків, середніх, відносних величин.

Метод експертних оцінок – метод прогнозування, що базується на досягненні спільної згоди групою експертів.

Метод елімінування – метод, який полягає у послідовному визначенні впливу кожного фактора на результативний показник за умови незмінності інших факторів та абстрагування їх взаємного впливу.

Метод ефективної ставки відсотка – метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки й амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Метод інтегральний – метод, який полягає у розкладанні абсолютного відхилення (приросту) результативного показника на окремі показники–фактори з урахуванням взаємозв'язку між ними. Інтегральний метод достатньо точний і придатний для застосування як для мультиплікативних, так і для кратних і комбінованих моделей. Способи розрахунку відповідних показників залежать від типу факторної моделі.

Метод коефіцієнтів – метод, що передбачає визначення загального інтегрального показника у вигляді добутку відповідних часткових коефіцієнтів, які показують відносну зміну досліджуваних показників.

Метод критичного шляху – визначення найбільш тривалої послідовності робіт в мережових графіках від початку проекту до його закінчення з урахуванням їх взаємозв'язку.

Метод логарифмування – застосовується у детермінованому факторному аналізі мультиплікативних моделей типу: $y=abc$. Сутність його полягає у пропорційному розподілі між окремими факторами їх сукупного впливу на результативний показник. Перевагою цього методу є простота в розрахунках, незалежність результатів щодо впливу факторів від порядку їх розміщення в аналітичній моделі, а також вища точність порівняно з іншими методами детермінованого факторного аналізу. При логарифмуванні в розрахунках використовуються не абсолютні, а відносні показники (індекси), що характеризують зміни факторних і результативних ознак.

Метод нормування – чітко визначений у методичному відношенні підхід до встановлення норм праці тим чи іншим способом.

Метод пайової (часткової) участі, участі на паях – метод, який застосовується в детермінованому факторному аналізі для

визначення впливу зміни факторів на динаміку результативного показника здебільшого у комбінованих моделях.

Метод порівняння – найпоширеніший метод економічного аналізу, який полягає у зіставленні явищ, процесів та показників, які їх характеризують для виявлення спільних рис і відмінностей між ними.

Метод сум – полягає у розрахунку загального інтегрального показника як суми його фактичних значень, виражених в абсолютних або відносних величинах. Метод сум використовується тоді, коли має місце односпрямованість досліджуваних показників (стимулятори або дестимулятори).

Метод суми місць – полягає у попередньому розподілі кожного показника досліджуваних об'єктів за місцями серед інших однойменних показників з наступним їх додаванням для визначення кращих об'єктів. Для цього застосовують ранжування визначеної суми місць. Критерій оцінки найкращого об'єкта – мінімальна сума місць, бо чим менша сума місць, тим кращі результати роботи.

Метод угруповань – метод аналізу, що полягає в розчленуванні досліджуваної сукупності явищ на типові групи за деякими істотними для них ознаками.

Метод участі в капіталі – метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Методи аналізу – способи і методи збору та обробки інформації, необхідної для аналізу діяльності підприємства.

Методи вивчення затрат робочого часу – різні організаційно-технологічні підходи до вивчення затрат робочого часу.

Методи державного регулювання інноваційної діяльності – прямі та опосередковані способи впливу органів державного управління на поведінку суб'єктів інноваційної діяльності з метою підвищення їх інтересу до створення, освоєння та поширення інновацій і реалізації на цій основі інноваційної моделі розвитку країни.

Методи евристичні – спеціальні методи аналізу, що базуються на використанні досвіду, інтуїції фахівця та його творчого мислення. Евристичні методи поділяються на експертні та психологічні.

Методи експертних оцінок – спосіб прогнозування та оцінки майбутніх результатів дій на основі передбачень фахівців. При

застосуванні методу експертних оцінок проводиться опитування спеціальної групи експертів (5–7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. До складу експертів слід включати людей з різними типами мислення – образним і словесно–логічним, що сприяє успішному розв'язанню проблеми.

Методи екстраполяції – методи прогнозування фінансових показників, які ґрунтуються на поширенні кількісних (статистичних) висновків щодо існуючих тенденцій, одержаних у результаті вивчення минулих подій, на майбутні (прогнозні) періоди. Основними методами екстраполяції є: методи визначення середніх величин; екстраполяція тренду; експоненціальне згладжування.

Метрополія – 1) у Стародавній Греції це назва міста–держави (поліса) щодо заснованих ним в інших землях поселень; 2) держава, яка володіє колоніями.

Механізм господарський (див. *Господарський механізм*).

Механізм реалізації державної регіональної політики – система конкретних економічних важелів та організаційно–економічних засобів, за допомогою яких здійснюється державний вплив на просторову організацію продуктивних сил, забезпечується соціально–економічний розвиток регіонів, вдосконалюється структура їх господарського комплексу.

Механізм ринковий (див. *Ринковий механізм*).

Механізм управління економічною безпекою бізнесу – сукупність організаційно–економічних, правових і морально–психологічних методів, заходів, сил і засобів, за допомогою яких суб'єкти впливають на об'єкти для досягнення цілей безпеки і розв'язання поставлених перед ними завдань.

Механізм фінансовий (див. *Фінансовий механізм*).

Мирова угода (див. *Угода мирова*).

Митна політика – система принципів та напрямів діяльності держави у сфері забезпечення своїх економічних інтересів та безпеки за допомогою митно–тарифних та нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі.

Митне регулювання – регулювання питань, пов'язаних із встановленням мит та митних зборів, процедурами митного контролю, організацією діяльності органів митного контролю України.

Митний брокер – підприємство, що здійснює декларування товарів, які переміщуються через митний кордон України, має свідоцтво на право здійснення митної брокерської діяльності, видане спеціально вповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі митної справи.

Митний контроль – діяльність митних органів з перевірки дотримання встановлених правил ввезення, вивезення чи транзиту товарів через митний кордон, їх митного оформлення, нарахування та стягнення мита.

Митниця – державна установа, через яку повинні ввозитися або вивозитися всі переміщені через кордон товари і вантажі з метою їх митного контролю та стягнення відповідних мит і зборів.

Мито – непрямий податок, який накладається на товари, що переміщуються через митний кордон, тобто ввіз/вивіз чи транзит і який включається до ціни товарів.

адвалерне – мито, що нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які обкладаються митом.

вивізне – мито, що нараховується на товари та інші предмети при їх вивезенні за межі митної території України.

державне – грошовий збір, що справляється в судових та арбітражних органах, органах державного нотаріату, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Державного патентного відомства України, міських, сільських та селищних Рад народних депутатів та інших органах, передбачених законодавством України, за вчинення ними окремих дій та видачу документів.

комбіноване – мито, що поєднує обидва види митного обкладення (адвалерне та специфічне).

компенсаційне – особливий вид мита, що справляється у разі ввезення на митну територію України товару, що є об'єктом застосування компенсаційних заходів (попередніх або остаточних).

Міграція – переміщення робочої сили (працездатних мігрантів) через кордони тих чи інших територій, країн, населених пунктів зі зміною місця проживання.

внутрішня – зміна місця проживання в межах держави.

зовнішня – переселення, пов'язане з перетином державного кордону.

легальна – переселення на законних підставах; якщо йдеться про міграцію робочої сили, то це проживання в іншій країні за дозволом, який здебільшого обмежений часом або галуззю зайнятості.

незворотна (постійна) – переселення до нового місця проживання без наступного повернення до попереднього місця.

нелегальна – проживання на певній території (переважно в іншій країні) без законних підстав.

Мід (Meade) Джеймс Едуард (1907-1995) – відомий англійський економіст, фахівець з питань міжнародної торгівлі, лауреат Нобелівської премії (1977).

Міжбанківський ринок – частина фінансового ринку, де тимчасово вільні грошові ресурси кредитних установ залучаються і розміщуються банками між собою переважно у формі міжбанківських депозитів на короткі терміни.

Міжбюджетні відносини – відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Міжгалузєва інтеграція (див. *Інтеграція міжгалузєва*).

Міжгалузєвий комплекс – сукупність видів діяльності, здійснюваних у певному місці і об'єднаних у певну групу (підсистему) тісними виробничими комерційними та іншими зв'язками.

Міжгосподарська інтеграція (див. *Інтеграція міжгосподарська*).

Міжнародна кооперація – форма міжнародного поділу праці, яка полягає в розвитку міжнародних виробничих зв'язків, що виникають і здійснюються між міжнародно спеціалізованими суб'єктами з метою поєднання взаємодоповнюючих процесів.

Міжнародна організація – створене на основі міжнародного договору і статуту для виконання певних функцій об'єднання суверенних держав, яке має систему постійно діючих органів, володіє міжнародною правосуб'єктністю і засноване відповідно до міжнародного права.

Міжнародна платіжна система (див. *Платіжна система міжнародна*).

Міжнародна спеціалізація – форма міжнародного поділу праці, за якої зосередження однорідного виробництва у світі відбувається на основі прогресуючої диференціації виробничих процесів між різними країнами та їх суб'єктами.

Міжнародна торгівля (див. *Торгівля міжнародна*).

Міжнародна трудова міграція – форма міжнародних економічних відносин, яка полягає у переливанні трудових ресурсів з одних країн в одні і виражає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства.

Міжнародне науково-технічне співробітництво – форма міжнародних економічних відносин, що становить систему економічних зв'язків у сфері науки, техніки, виробництва.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – міжнародна наднаціональна валютно–кредитна організація, що має статус спеціалізованої представницької установи ООН.

Міжнародний поділ праці – спеціалізація окремих країн на виробництві тієї або іншої продукції чи наданні послуг, якими вони обмінюються.

Міжнародний поділ праці (МПП) – процес відособлення різних видів трудової діяльності на міжнародному рівні, які взаємодіють і взаємодоповнюють один одного, становлячи об'єктивну основу міжнародного обміну товарами, послугами та результатами інших видів діяльності.

Міжнародний рух капіталу (міжнародна міграція капіталу) – переміщення капіталів між країнами в пошуках вигіднішої сфери їх використання.

Міжнародні валютні відносини – форма міжнародних економічних відносин, пов'язаних з функціонуванням грошей як світових.

Міжнародні економічні відносини – система господарських і торгово–економічних відносин між країнами світу, в яку входять обмін товарами, спеціалізація і кооперація виробництва, науково–технічне, промислове співробітництво, спільне підприємство та інші форми.

Міжнародні розрахункові грошові одиниці – штучно створені валютні одиниці, використовувані як умовний масштаб для зіставлення міжнародних вимог і зобов'язань, встановлення валютного паритету та валютного курсу.

Міжнародні фінансові організації (МФО) – організації, засновниками яких є кілька країн–членів МФО, які надають фінансові ресурси країнам – членам МФО на умовах, визначених їх статутними документами, і членом яких є Україна згідно з чинним законодавством.

Міжфіліальні обороти (МФО) – взаємні розрахунки між установами банків, що входять до певної банківської системи, у зв'язку з виконанням доручень за різними банківськими операціями. МФО виникають під час здійснення безготівкових розрахунків між підприємствами та організаціями, які обслуговуються різними філіями одного банку, а також для здійснення внутрішньобанківських операцій тощо

Мікроекономіка – розділ економічної теорії, що вивчає поведінку окремих суб'єктів господарювання (домогосподарство, підприємство, інші учасники ринкових операцій) за умов рідкості (обмеженості) ресурсів та альтернативності напрямів їх використання.

Мікроекономічний район – низові або локальні господарські комплекси у низових адміністративних районах з суто місцевими економічними зв'язками.

Мікроелементні нормативи – нормативи, які дають змогу встановити тривалість трудової операції, що виконується, на основі визначення тривалості окремих трудових рухів.

Мікроелементні норми – відрізки часу, які характеризують тривалість виконання окремих трудових рухів.

Мікрорайонування – виявлення локальних господарських комплексів у низових адміністративних одиницях (економічною основою є місцеві господарські зв'язки, що виникають між сільським господарством і переробною промисловістю, підприємствами з обслуговування).

Мілітаризація – підпорядкування економічного, громадського і політичного життя країни меті та завданням мілітаризму.

Мілль (Mill) Джон (1806-1873) – англійський економіст і філософ, представник класичної школи політичної економії.

Мінеральні ресурси (див. *Ресурси мінеральні*).

Мінімальна бюджетна забезпеченість – мінімально припустима вартість послуг держави у грошовому виразі, наданих органами державної влади або органами місцевого самоврядування в розрахунку на душу населення за кошти відповідних бюджетів.

Мінімальна заробітна плата (див. *Заробітна плата мінімальна*).

Мінімальний виробничий запас (див. *Запас виробничий мінімальний*).

Мінімальний споживчий бюджет – набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному і вартісному вираженні, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально–культурних потреб людини.

Місія – генеральна мета проекту, чітко визначена умова його існування.

Місцева позика (запозичення) (див. *Позика місцева*).

Місцевий борг (див. *Борг місцевий*).

Місцеві нормативи – різновид нормативів, які враховують організаційно–технічні умови виконання робіт на конкретному підприємстві.

Місцеві податки (див. *Податки місцеві*).

Множинна регресія – модель зв'язку трьох і більше ознак.

Мода – найбільш поширене значення ознаки у статистичній сукупності.

Модальне значення скоригованих цін продажу – найбільш поширене значення цін продажу об'єктів, обраних для порівняння.

Модель – уявлення предмета, системи чи ідеї у формі, що відрізняється від форми цілого, тобто самого предмета. Моделі відіграють корисну роль, оскільки спрощують реальність і тим самим полегшують можливість побачити внутрішні відносини.

Модель Альтмана – метод розрахунку інтегрального показника, який базується на побудові дискримінантної функції, що враховує низку показників фінансового стану підприємства та характеризує рівень загрози фінансової кризи, неплатоспроможності і банкрутства суб'єкта господарювання.

Модель оцінювання капітальних активів (див. *SAPM (модель оцінювання капітальних активів)*).

Модель управління запасами – економіко–математична модель, що дозволяє розрахувати раціональну структуру використання ресурсів.

Моделювання – один із методів наукового пізнання, за допомогою якого створюється модель об'єкта дослідження.

Модернізація – сукупність організаційно–технічних заходів із покращення основних параметрів і характеристик агрегатів.

Монета – певна кількість металу визначеної форми, ваги та проби з відповідним державним клеймом.

Монетаризм – економічна теорія, яка ґрунтується на визначальній ролі грошової маси, що перебуває в обігу, у здійсненні політики стабілізації економіки, її функціонування та розвитку.

Монетарні метали – золото і метали іридієво–платинової групи в будь–якому вигляді та стані, за винятком ювелірних, промислових і побутових виробів з цих металів і брухту цих металів.

Монети інвестиційні (див. *Інвестиційні монети*).

Монетний двір – юридична особа, яка здійснює виготовлення (карбування) монет з дорогоцінних металів.

Моніторинг – постійне комплексне спостереження за об'єктами, вимірювання параметрів і безупинний аналіз їх функціонування.

Моніторинг економічної безпеки бізнесу – процес систематичного або безперервного збору інформації про параметри суб'єкта господарювання та його зовнішнього середовища для виявлення тенденцій зміни чинників його економічної безпеки.

Монкретьєн (Montchretien) **Ангуан** (прибл. 1575-1621) – французький економіст, засновник меркантилізму.

Монометалізм – система грошового обігу, що базується на використанні в якості повноцінних грошей лише одного якогось металу (золота чи срібла).

Монополістична конкуренція (див. *Конкуренція монополістична*).

Монополістичний капіталізм – економічний лад із системою великих підприємств, що вступили один з одним у різного роду союзи чи угоди і як монополії займають панівне становище в економіці та на ринках недосконалої конкуренції; стадія у розвитку капіталізму.

Монополія – 1) виключне право на виробництво, торгівлю тощо, що належить одній особі, групі осіб або державі; 2) особливе становище кого–небудь, що надає йому певні переваги порівняно з іншими; 3) велике господарське об'єднання (трест, синдикат, концерн), що зосереджує в своїх руках більшу частину виробництва і збуту якого–небудь товару.

адміністративна монополія, яка виникає в умовах адміністративно-командної системи; базується на державній власності на засоби виробництва, діє в умовах значно

обмеженого ринку; для неї характерним є прямий розподіл ресурсів.

відкрита – монополія, за якої одне підприємство на деякий час стає єдиним виробником продукції, але не має спеціального захисту від конкуренції.

двостороння – ринок, на якому єдиному продавцеві (монополії) протистоїть єдиний покупець (монопсонія).

дискримінаційна – монополія, за якої встановлюються різні ціни на один і той самий товар для різних покупців, причому різниця в цінах не зумовлена різницею у витратах.

закрита – монополія, захищена від конкуренції через юридичні обмеження.

природна – монополія, яка існує в галузях, де економія, зумовлена збільшенням масштабу виробництва, особливо значна.

проста – монополія, за якої встановлюються однакові ціни на один і той самий товар для всіх покупців.

часткова – ринкова ситуація, за якої число продавців настільки незначне, що кожен з них здатен впливати на загальний обсяг пропонування та на ціну.

чиста – монополія, за якої на ринку існує єдиний продавець товару, в якого немає близьких заміників.

Монопольна ціна (див. *Ціна монопольна*).

Монопроект – окремий проект (бувають різних типів, видів і масштабів).

Монопсонія – ситуація, коли на ринку діє маса дрібних продавців і один–єдиний покупець.

Моральна шкода (див. *Шкода моральна*).

Моральний знос основного капіталу (див. *Знос основного капіталу моральний*).

Мораторій – зупинення виконання банком майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосовуваних до прийняття рішення про введення мораторію.

Мотивація – спонукання причина дій і вчинків людини, сили, що збуджують у ній ентузіазм і завзятість у виконанні певних дій.

Мультивалютність – принцип роботи рахунків, за яким операції в іноземній валюті відображаються за тими ж рахунками, що і операції в гривні.

Мультиплікатор – множник; категорія, що використовується в економічній теорії для характеристики та визначення різних взаємозв'язків, де має місце мультиплікаційний ефект. У кейнсіанстві, зокрема, під мультиплікатором розуміється коефіцієнт, що характеризує залежність зміни доходу від зміни інвестицій.

Мультиплікатор бюджетний (див. *Бюджетний мультиплікатор*).

Мультиплікатор видатків – коефіцієнт, що показує співвідношення між зміною реального ВВП і початковою зміною сукупних видатків.

Мультиплікатор витрат – відношення зміни рівноважного ВВП до зміни будь-якого компонента сукупних витрат.

Мультиплікатор грошовий (див. *Грошовий мультиплікатор*).

Мультиплікатор депозитний (див. *Депозитний мультиплікатор*).

Мультиплікатор податків – коефіцієнт, що показує, на скільки одиниць обернено змінюється ВВП за дискреційної зміни чистих податків на одиницю.

Мультипроект – комплексний проект, що складається з ряду монопроектів та потребує багатопроектного управління.

Муніципалізація – примусова безоплатна передача приватного майна місцевим органам влади.

Муніципальне підприємництво (див. *Підприємництво муніципальне*).

Муніципальний кредит (див. *Кредит муніципальний*).

Муніципальні цінні папери (див. *Цінні папери муніципальні*).

Н

Набір благ – у геометричному аналізі поведінки споживача це координати точки на двовимірній площині, де по осях відображено кількість того та іншого з благ, з яких споживач формує свій споживчий кошик.

Навчальна організація – організація, в якій кожен співробітник залучений до вирішення проблем, що виникають; Н. о. спонукує всіх своїх працівників до безупинного вдосконалювання професійної

майстерності та саморозвитку, що базується на нагромадженому досвіді.

Нагляд банківський (див. *Банківський нагляд*).

Наглядова рада акціонерного товариства – орган акціонерного товариства, що здійснює загальне керівництво його діяльністю, контроль за діяльністю виконавчого органу та захист інтересів акціонерів. Членом наглядової ради може бути будь-яка фізична особа, обрана на цю посаду річними загальними зборами власників.

Нагромадження виробниче – розширене та якісне вдосконалення основних фондів сфери матеріального виробництва.

Нагромадження капіталу – процес перетворення (метаморфоза) господарюючим суб'єктом частки отриманого доходу (прибутку) на капітал для подальшого розвитку своєї бізнесової справи.

Нагромадження невиробниче – розширення, реконструкція, оновлення житлового фонду, лікарень, навчальних закладів, об'єктів культури, спорту, науки.

Надзвичайна діяльність – події й операції, відмінні від основної діяльності, які мають не періодичний, а разовий характер, тому не очікується їх повторення в кожному наступному звітному періоді. До такої діяльності належать роботи, пов'язані з ліквідацією наслідків стихійного лиха (повінь, пожежа, заморозки, землетрус), а також техногенних катастроф і аварій (аварія на Чорнобильській АЕС), відшкодуванням збитків і витрат із запобігання таких наслідків.

Надзвичайна подія – подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді.

Надзвичайні проекти (див. *Проекти надзвичайні*).

Надлишкове майно – майно, що не використовується у господарській діяльності підприємства і максимальна цінність якого досягається внаслідок відчуження.

Надлишкове поліпшення нерухомого майна – результати заходів, спрямованих на зміну фізичного (технічного) стану та (або) якісних характеристик земельної ділянки та (або) земельних поліпшень, відокремлення яких не призведе до зміни ринкової вартості земельної ділянки та (або) земельних поліпшень. Вартість надлишкових поліпшень є позитивною різницею між витратами на заміщення (відтворення) та приростом ринкової вартості, що зумовлений такими витратами.

Надлишок нереалізованого потенціалу – властивість носія, яка не може бути використана за існуючих умов виробництва і реалізації продукції.

Надлишок споживача – різниця між максимальною сумою грошей, яку споживач згоден був би сплатити за придбану кількість блага, і сумою грошей, насправді заплаченою за придбані блага.

Надходження до бюджету – доходи бюджету та кошти, залучені в результаті прийняття боргових зобов'язань органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування.

Надходження неподаткові (див. *Податкові ненадходження*).

Надходження податкові (див. *Податкові надходження*).

Найбільш ефективне використання земельної ділянки – фізично можливе та економічно доцільне використання земельної ділянки та (або) земельних поліпшень згідно із законодавством, у результаті якого вартість, що визначається, буде максимальною порівняно з вартістю, яка може бути визначена на підставі аналізу інших можливих варіантів її використання.

Напрями інтенсифікації – механізація, меліорація, нові технології та інші шляхи індустріалізації сільського господарства.

Нарахування на заробітну плату – обов'язкові внески підприємств, організацій та установ до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування тощо. Обчислюють за встановленими ставками у відсотках від загальної суми оплати праці. Не впливають на розмір заробітної платні, оскільки їх здійснюють за рахунок підприємств і включають до витрат виробництва чи обігу.

Народногосподарський комплекс – система виробництва, обміну, розподілу і споживання, що склалась у межах України. Це сукупність декількох галузей, які виробляють взаємозамінну продукцію (паливно-енергетичний) або послідовно переробляють певну вихідну сировину, включаючи її добування чи виготовлення (лісовиробничий, агропромисловий), або розв'язують важливу загальнодержавну економічну, соціальну чи іншу проблему (військово-промисловий, продовольчий комплекси).

Населення – сукупність людей, які проживають у межах відповідних територій (світу, материків, країни, міста, села та ін.).

Населення економічно активне (див. *Економічно активне населення*).

Населення економічно неактивне (див. *Економічно неактивне населення*).

Натуральне виробництво (див. *Виробництво натуральне*).

Натуральні трансферти – державна допомога населенню, що надається у вигляді товарів, продуктів і послуг.

Науково-технічний альянс – стійке об'єднання декількох підприємств різних розмірів між собою і/або з університетами, державними лабораторіями на основі угоди про спільне фінансування НДДКР розроблення або модернізацію продукції.

Нафтова промисловість – сукупність підприємств з розвідання й видобутку нафти й попутного нафтового газу, зберігання й транспортування нафти, її переробки; включає нафтодобувну й нафтопереробну промисловість.

Національна безпека (див. *Безпека національна*).

Національна економіка (див. *Економіка національна*).

Національне багатство – сукупність матеріальних і нематеріальних благ, що вироблені та нагромаджені суспільством за всю його історію.

Національне заощадження – частина національного доходу, яка не використовується на споживання і характеризує обсяг чистого заощадження в суспільстві.

Національний дохід (див. *Дохід національний*).

Національні економічні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні цінності, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує економічний суверенітет держави, її незалежність у розробленні економічної політики та реалізації управлінських рішень, стійкість національної економіки, її відтворення та прогресивний розвиток.

Небезпека – одна з форм прояву деструктивних чинників, що являє собою об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на економічну систему, в результаті якого їй може бути завдано якого–небудь збитку, шкоди, що погіршують її стан, надають її розвитку небажаної динаміки або параметрів.

Невидима рука – поняття, введене у науковий обіг А. Смітом, відповідно до якого передбачається таке співвідношення у взаємодії суб'єктів господарювання і держави, коли остання не протидіє об'єктивним економічним законам та не втручається у процес «природного», тобто вільного, функціонування ринкового механізму.

Невизначеність – стан, викликаний отриманням не цілком виразною, неточною, неясною або ухильною інформації.

Невід'ємне поліпшення нерухомого майна – результати заходів, спрямованих на покращення фізичного (технічного) стану та (або) якісних характеристик земельної ділянки та (або) земельних поліпшень, відокремлення яких призведе до зменшення ринкової вартості відповідно земельної ділянки та (або) земельних поліпшень.

Негативний грошовий потік (див. *Грошовий потік негативний (від'ємний)*).

Негативний гудвіл – перевищення вартості частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань над вартістю придбання на відповідну дату.

Негрошові операції – операції, які не потребують використання грошових коштів та їх еквівалентів.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) – юридична особа, створена для поліпшення пенсійного забезпечення громадян через виплату недержавних пенсій і захисту їхніх заощаджень від інфляції.

Недобросовісна конкуренція (див. *Конкуренція недобросовісна*).

Недоїмка – суми податків та інших обов'язкових платежів, не внесені в установлений термін. Стягується з нарахуванням пені.

Недосконала конкуренція (див. *Конкуренція недосконала*).

Недостача – фактична нестача грошових, валютних, матеріальних та інших цінностей порівняно з бухгалтерськими даними. Н. встановлюють здебільшого в процесі інвентаризації.

Неекономічне зростання – зростання макроекономіки, що обходиться нам значно дорожче, ніж її вартість. Ситуація, яка тягне за собою подальше розширення втрат екосистемних послуг, які коштують більше, ніж додаткові переваги виробництва розширеної економіки.

Незавершене виробництво (див. *Виробництво незавершене*).

Незалежні проекти (див. *Проекти незалежні*).

Незароблена премія – частина премії, що за договором страхування або страховим портфелем припадає на ще не початий або залишок періоду страхування.

Незворотна (постійна) міграція (див. *Міграція незворотна (постійна)*).

Незворотні витрати (див. *Витрати незворотні*).

Нейтральність грошей – теоретичне положення «класиків», яке спрощує суть грошового товару до якогось технічного засобу,

зручного для обміну, що призводить до ортодоксальної версії кількісної теорії грошей.

Нелегальна міграція (див. *Міграція нелегальна*).

Неліквідні активи (див. *Активи неліквідні*).

Нелінійний зв'язок – статистичний зв'язок між соціально-економічними явищами, аналітично виражена рівнянням кривої лінії (параболи, гіперболи і т.д.).

Нематеріальні активи (див. *Активи нематеріальні*).

Немонетарні активи (див. *Активи немонетарні*).

Неналежний платник – особа, з рахунку якої помилково або неправомірно переказано суму коштів.

Необоротні активи (див. *Активи необоротні*).

Необхідний рівень дохідності проекту – граничний рівень дохідності проекту, нижче за який інвестори відхиляють проект.

Неокласична теорія – один із сучасних напрямів економічної думки, що сформувався в 90-х рр. XIX ст. на базі ідей економічного лібералізму і «чистої теорії», а також принципів системного аналізу маржинальних (граничних) показників і мікроекономічного дослідження, який виник як альтернатива класичній політичній економії; з 30-х рр. XX ст. теоретико-методологічні завдання «неокласиків» доповнилися макроекономічними дослідженнями, проблематикою соціальної спрямованості та державного регулювання економіки.

Неокласичний синтез – термін, введений П. Самуельсоном, використовується «для позначення синтезу тих істин, що були встановлені класичною політичною економією, і положень, доведених сучасними теоріями формування доходів»; ширше значення не навантаження цього терміна в економічній літературі свідчить про формування нової універсальної доктрини сучасної економічної науки.

Неоконсерватизм економічний – одна з основних інтегративних течій сучасної економічної думки, що спирається на багатовікові традиції та культуру ринкового господарства західної цивілізації й об'єднує теорії, концепції та школи неокласики і неолібералізму.

Неолібералізм – один з основних напрямів сучасної економічної теорії та економічної політики, що ґрунтується на визнанні необхідності поєднання державного регулювання економіки зі здійсненням принципів економічної свободи, максимально можливим використанням ринкових механізмів і вільної конкуренції

в умовах зростаючої тенденції до монополізації господарського життя суспільства.

Неоподатковуваний мінімум – розмір об’єкта оподаткування, в межах якого податок не справляється.

Неплатоспроможність – неспроможність суб’єкта підприємницької діяльності виконати після настання встановленого у строку їх сплати грошові зобов’язання перед кредиторами, в тому числі по заробітній платі, а також виконати зобов’язання щодо сплати податків і зборів (обов’язкових платежів) не інакше як через відновлення платоспроможності.

банку – неспроможність банку своєчасно та в повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше третини мінімального розміру регулятивного капіталу банку.

критична – відповідний фінансовий стан потенційного банкрутства, якщо на початок і кінець звітного кварталу, який передував поданню заяви про відкриття справи про банкрутство, є ознаки поточної неплатоспроможності.

поточна – фінансове становище підприємства, за якого на певний період через випадковий збіг обставин не вистачає суми наявних у нього коштів і високоліквідних активів для погашення поточного боргу, який відповідає законодавчому визначенню.

Неповна зайнятість (див. *Зайнятість неповна*).

Неповноцінне благо (див. *Благо з низькою споживчою цінністю*).

Неповноцінні гроші (див. *Гроші неповноцінні*).

Неподаткові надходження – доходи бюджету у вигляді доходів від власності та підприємницької діяльності, адміністративних зборів і платежів, некомерційного та побічного продажу, надходжень від штрафів та фінансових санкцій, інших неподаткових надходжень.

Непрацездатність – неможливість продовжувати професійну діяльність або виконувати звичні обов’язки протягом певного проміжку часу.

Неприбуткові податки (див. *Податки неприбуткові*).

Непродуктивні витрати (див. *Витрати непродуктивні*).

Непрямі інвестиції (див. *Інвестиції непрямі*).

Непрямі податки (див. *Податки непрямі*).

Нераціональне природокористування – надмірне, неефективне використання природних ресурсів, яке призводить до вичерпання невідновлюваних матеріальних ресурсів, порушення екологічної рівноваги, втрати біосистемами здатності до самовідтворення, самоочищення й саморегуляції, погіршення рекреаційних та оздоровчих характеристик природних комплексів.

Нереалізований потенціал (див. *Потенціал нереалізований*).

Нерозподілений прибуток (див. *Прибуток нерозподілений*).

Нестабільне зовнішнє середовище – зовнішнє оточення з високим рівнем взаємозв'язку факторів, що спричиняє складність, рухливість і невизначеність середовища.

Нетарифне обмеження – регулювання зовнішньої торгівлі за допомогою кількісних (квотування, ліцензування, «добровільне обмеження»), прихованих (державні закупівлі, технічні бар'єри), або фінансових (субсидії, кредитування, демпінг) інструментів.

Нецінові чинники – чинники, що впливають на сукупний попит і сукупну пропозицію за даних товарних цін і тому зміщують їх криві у відповідний бік.

Нещасний випадок – раптова, випадкова, короткочасна подія, незалежна від волі застрахованої особи, що фактично відбулась і внаслідок якої настав розлад здоров'я (травматичне ушкодження; випадкове гостре отруєння отруйними рослинами, хімічними речовинами (промисловими або побутовими), недоброякісними харчовими продуктами, ліками; захворювання кліщовим енцефалітом (енцефаломієлітом), поліомієлітом; розриви (поранення) органів або їх вилучення внаслідок неправильних медичних маніпуляцій) застрахованої особи або її смерть.

Неявні вигоди – неoderжані доходи від найкращого альтернативного використання активу, внаслідок чого відбувся неявний грошовий приплив.

Новація – продукт інтелектуальної діяльності людей, оформлений результат фундаментальних, прикладних чи експериментальних досліджень у будь-якій сфері людської діяльності, спрямований на підвищення ефективності виконання робіт.

Нове політичне мислення – усвідомлення всіма народами планети важливості і негайного вирішення глобальних проблем, включаючи розроблення системи ефективних міжнародних процедур

і механізмів, здатних до збереження і розвитку людської цивілізації загалом.

Номенклатура продукції – перелік найменувань виробів, послуг.

Номіналістична теорія грошей (див. *Теорія грошей номіналістична*).

Номінальна відсоткова ставка (див. *Відсоткова ставка номінальна*).

Номінальна заробітна плата (див. *Заробітна плата номінальна*).

Номінальна ставка – норма прибутку з урахуванням інфляції.

Номінальна сума грошових коштів – оцінка коштів без урахування зміни покупної спроможності грошей.

Номінальний валовий внутрішній продукт (див. *Валовий внутрішній продукт номінальний*).

Норма (рівень) відсотка – відношення річного прибутку, що одержується власником грошового капіталу, до суми позичкового капіталу.

Норма амортизації – річний відсоток відшкодування вартості зношеної частини основних засобів.

Норма виробітку – кількість одиниць продукції в натуральних показниках, яку має виготовити робітник за певний проміжок робочого часу (година, зміна, декада, місяць), виходячи з установленної норми часу.

Норма витрат матеріальних ресурсів – гранично допустима кількість сировини, матеріалів, палива, енергії, яка може бути використана для виробництва одиниці продукції визначеної якості.

Норма нагромадження – виражена у відсотках частка виробничого нагромадження у національному доході.

Норма обслуговування – кількість виробничих об'єктів, що їх має обслуговувати робітник (бригада) за одиницю робочого часу.

Норма підлеглих – оптимальна кількість осіб, підлеглих одному керівникові.

Норма праці – конкретна форма впровадження міри праці, тобто кількість робочого часу, об'єктивно необхідна для виконання конкретної роботи, конкретним робітником у конкретних організаційно-технічних умовах виробництва.

Норма прибутку – відношення прибутку в грошовому вираженні до всього авансованого капіталу, виражене у відсотках.

Норма часу – кількість робочого часу, необхідного для виконання конкретної роботи (операції) за певних організаційно-технічних умов.

Норма чисельності – розрахункова кількість працівників, необхідних для виконання певного обсягу робіт.

Норма штучного часу – сумарний час (за винятком підготовчозавершального), необхідний для виготовлення одиниці продукції за певних організаційно-технічних умов.

Норма штучно-калькуляційного часу – сумарний час норми штучного часу і норми підготовчозавершального часу на одиницю продукції.

Нормалі часу – різновид нормативів, які визначають тривалість операції, що виконується, на основі визначення тривалості окремих трудових дій.

Нормальна потужність – очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва.

Норматив власних оборотних коштів у виробничих запасах – показник, що визначається шляхом множення денної потреби у певному виді матеріальних ресурсів на норму запасу.

Нормативи витрат (фінансування) – показники поточних і капітальних видатків з бюджетів усіх рівнів на забезпечення задоволення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів.

Нормативи мінімальної бюджетної забезпеченості – розрахункові показники рівня певних послуг, які надаються на душу населення за рахунок бюджетних коштів. Використовуються при розрахунках мінімальних державних соціальних стандартів. Розроблення таких нормативів передбачене законодавством України.

Нормативи обслуговування – нормативи, за допомогою яких визначається кількість об'єктів, що підлягають обслуговуванню певною кількістю працівників.

Нормативи підлеглості – нормативи, призначені для визначення співвідношень між кількістю керівників та їх підлеглих працівників.

Нормативи режимів роботи устаткування – кількісні характеристики технологічних верстатів або іншого технологічного устаткування (агрегати, апарати).

Нормативи часу – такий вид нормативів, за допомогою яких визначається тривалість виконання окремих складових норм часу – підготовчо-завершального, основного, допоміжного, обслуговування робочого часу і часу перерв на відпочинок та особисті потреби робітника.

Нормативи чисельності – нормативи, за допомогою яких визначається кількість працівників, достатня для якісного виконання певного обсягу робіт або функцій.

Нормативна політична економія – така, що спирається на оцінці, судження людей стосовно того, якою має бути економічна система суспільства.

Нормативна трудомісткість (див. *Трудомісткість нормативна*).

Нормативний баланс робочого часу – структура робочого дня (зміни), яка включає лише нормовані категорії робочого часу. До нього входять «наявні» втрати робочого часу і категорія «непродуктивної роботи».

Нормативні матеріали – комплекс довідкової інформації, необхідної для визначення норм затрат праці аналітично-розрахунковим методом.

Норми і нормативи соціальні (див. *Соціальні норми і нормативи*).

Нормоване завдання – розрахунковий обсяг роботи, що його має виконати працівник (колектив) за певний проміжок часу (зміну, місяць).

Нормування праці – 1) процес визначення об'єктивно необхідних затрат робочого часу (норм) в усіх сферах діяльності людини; 2) різновид практичної діяльності людини (фах); 3) одна з виробничих функцій конкретного структурного підрозділу організації або посадової особи (нормувальника); 4) галузь наукових знань як відносно автономна частина науки з організації праці; 5) навчальна дисципліна, що викладається у навчальних закладах; метод безпосередніх вимірів (за поточним часом); метод моментних спостережень (коли спостерігач фіксує не тривалість окремих категорій робочого часу, а реєструє сам факт наявності тієї чи іншої категорії в конкретний момент спостереження).

Носій потенціалу – будь-яке природне чи штучне явище, якому притаманна внутрішня властивість проявлятися відносно зовнішнього середовища певним чином (що можна оцінити як потенціал об'єкта), і без якого ця властивість (потенціал) не існує.

Носій ризику – суб'єкт, який бере на себе тягар наслідків ризику.

Нору-хау – форма інтелектуальної власності, науково–технічний результат, що навмисне не патентується з метою випередження конкурентів, повного власного використання його для отримання надприбутку або передання іншим користувачам на вигідних умовах за ліцензійним договором.

Нульове зростання – 1) відсутність економічного зростання, ситуація, коли валовий внутрішній продукт протягом певного періоду не змінюється (стагнація). Передбачається, що зі зростанням продуктивності праці в економіці Н.з. призводить до скорочення робочих місць і зниження відрахувань у пенсійний і соціальні фонди; 2) концепція, що відстоює необхідність скорочення економічного зростання, споживання, використання природних ресурсів, оскільки ці тенденції небезпечні з погляду екологічних і гуманітарних цілей і можуть стати ймовірними причинами майбутніх катастроф. Як альтернатива економічного зростання пропонується стабільність, виживання, просте відтворення, екзистенціальні цінності.

О

Об'єкт аналізу – явища суспільного життя, ресурси, без яких не можливе виробництво, процеси, які виникають внаслідок трансформації цих ресурсів у продукт та результати господарської діяльності.

Об'єкт нормування праці – 1) будь–яка доцільна діяльність людини, тобто трудовий процес у його конкретному і специфічному вияві; 2) такий відрізок трудового процесу в часі, який характеризується технологічною завершеністю.

Об'єкт оподаткування – фізична чи вартісна величина, щодо якої нараховується податок.

Об'єкти власності – майно чи результати праці, з приводу яких виникають відносини власності.

Об'єкти державного регулювання економіки – сфери, галузі економіки, а також ситуації, явища та умови соціально–економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично або можуть бути вирішені у віддаленому майбутньому, тоді як їх вирішення конче потрібно для нормального функціонування економіки та підтримання соціальної стабільності.

Об'єкти лізингу – рухоме і нерухоме майно, що належить за чинним класифікатором до основних засобів, крім майна, забороненого до вільного продажу на ринку.

Об'єктивні загрози (див. *Загрози об'єктивні*).

Об'єднання підприємств – з'єднання окремих підприємств у результаті приєднання одного підприємства до іншого або внаслідок одержання контролю одним підприємством над чистими активами та діяльністю іншого підприємства.

Об'єкт будівництва – сукупність будівель і споруд або окремі будівлі і споруди, будівництво яких здійснюється за єдиним проектом.

Об'єкт витрат – продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

Об'єкт основних засобів – закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього; конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних самостійних функцій; відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового або різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс – певну роботу тільки в складі комплексу, а не самостійно; інший актив, що відповідає визначенню основних засобів, або частина такого активу, що контролюється підприємством. Якщо один об'єкт основних засобів складається з частин, які мають різний строк корисного використання (експлуатації), то кожна з цих частин може визнаватися в бухгалтерському обліку як окремий об'єкт основних засобів.

Об'єкт страхування – конкретний майновий інтерес страхувальника або застрахованої особи (майно, відповідальність перед третьою особою, життя і здоров'я тощо), якому може бути завдано шкоди стихійним лихом, нещасним випадком або іншою страховою подією.

Об'єкт хеджування – актив, зобов'язання або майбутня операція, що створюють для підприємства ризик зміни справедливої вартості цих активів і зобов'язань або зміни грошових потоків, пов'язаних з майбутньою операцією.

Об'єкти оцінки у матеріальній формі – нерухоме майно (нерухомість) та рухоме майно.

Об'єкти оцінки у нематеріальній формі – об'єкти оцінки, які не існують у матеріальній формі, але дають змогу отримувати певну економічну вигоду. До об'єктів у нематеріальній формі належать фінансові інтереси (частки (паї, акції), опціони, інші цінні папери та їх похідні, векселі, дебіторська і кредиторська заборгованість тощо), а також інші майнові права.

Обіг грошовий (див. *Грошовий обіг*).

Обігові кошти (див. *Кошти обігові*).

Облігація – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облігацій строк та виплатити доход за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

державної внутрішньої позики (ОВДП) – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку і підтверджують зобов'язання України щодо відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій.

державної зовнішньої позики (ОЗДП) – цінні папери, що розміщуються на міжнародних та іноземних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій їх номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов випуску облігацій.

Облік бухгалтерський (див. *Бухгалтерський облік*).

Облік виконання норм – форма контролю якості чинних норм праці, коли визначається середній рівень виконання норм часу (виробітку) за професіями, тарифними розрядами, дільницями і цехами.

Облік діючих норм – оперативна робота нормувальників з обліку наявних норм за кожною операцією, технологічними процесами, кожним виробом по кожній дільниці і цеху. Початковими документами є: операційна технологічна карта та облікові відомості поопераційних норм часу, на яких базуються дані державної статистичної звітності.

Облікова оцінка – попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами.

Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Облікова ставка Національного банку України – виражена у відсотках плата, що береться Національним банком України за рефінансування комерційних банків шляхом купівлі векселів до настання строку платежу по них і утримується з номінальної суми векселя. Облікова ставка, що є найнижчою серед ставок рефінансування, є орієнтиром ціни на гроші, на яку орієнтуються всі суб'єкти грошового ринку.

Обліковий ринок – частина грошового ринку, де короткострокові грошові ресурси перерозподіляються між кредитними інститутами шляхом купівлі–продажу векселів і цінних паперів з термінами погашення, як правило, до одного року.

Обмінний курс (див. *Валютний курс*).

Обов'язкове страхування (див. *Страхування обов'язкове*).

Обов'язкові платежі – платежі податкового і неподаткового характеру до бюджету і державних фондів цільового призначення, внесення яких передбачено відповідними законодавчими актами.

Обол – одиниця ваги, а також мідна, бронзова, срібна монета у Стародавній Греції, Візантії (IX-X ст.), у Франції (IX-XIV ст.), Нідерландах, Іспанії та Португалії в період феодалізму.

Оборот капіталу – кругообіг капіталу, узятий не як окремий акт, а як процес, що безперервно повторюється.

Оборотні активи (див. *Активи оборотні*).

Оборотні кошти (див. *Кошти оборотні*).

Обробна промисловість – сукупність галузей промисловості, підприємства яких обробляють і переробляють сировину та матеріали.

Обсяг попиту – кількість товару, яку споживачі бажають і можуть придбати за певною ціною з визначеного діапазону цін у певний проміжок часу за інших незмінних умов.

Обсяг пропозиції – кількість товару, яку пропонує ринку продавець чи група продавців за кожним рівнем ціни в одиницю часу за певних умов.

Обумовлені (доречні) грошові потоки – потоки грошових коштів фірми, які є прямим результатом рішення про впровадження проекту.

Овердрафт – особлива форма надання короткострокового кредиту клієнтові банку, якщо величина платежу перевищує залишок коштів на рахунку клієнта.

Овернайт – угода з терміном дії від поточного банківського або торгового дня до наступного (для вихідних: з п'ятниці – до понеділка). Є поширеною формою банківського кредитування.

Одиниця обкладання – одиниця виміру об'єкта обкладання податком.

Одиниця оподаткування – чисельна одиниця виміру об'єкта оподаткування, щодо якої встановлюються податкові ставки.

Ойкне Вальтер (1891-1950) – німецький економіст, автор концепції ордолібералізму – однієї з найвпливовіших у західній економічній думці II половини XIX ст.

Окладні податки (див. *Податки окладні*).

Олігополія – ринкова структура, в якій домінує кілька підприємств, а входження нових виробників у ринок доволі ускладнене.

Оперативний аналіз (див. *Аналіз оперативний*).

Оперативний лізинг (див. *Лізинг оперативний*).

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, що не є інвестиційною і фінансовою діяльністю.

Операційна оренда (див. *Оренда операційна*).

Операційна стратегія (див. *Стратегія операційна*).

Операційний Cash-flow – показник, який характеризує величину чистих грошових потоків, що утворюються в результаті операційної діяльності, тобто частину виручки від реалізації, яка залишається в розпорядженні підприємства в певному періоді після здійснення всіх грошових видатків операційного характеру.

Операційний грошовий потік – фактичні надходження або витрати грошових коштів у результаті поточної (операційної) діяльності фірми.

Операційний день – частина робочого дня банку або іншої установи – члена платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання та наявності технічної можливості, здійснення їх обробки, передання та виконання. Тривалість операційного дня встановлюється банком або іншою установою – членом платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах.

Операційний леверидж – показник рівня беззбитковості продукції, величина якого визначає міру чутливості операційних грошових потоків від змін в обсязі продажу продукції за проектом.

Операційний цикл (див. *Цикл операційний*).

Операційний час – частина операційного дня банку або іншої установи – члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути опрацьовані, передані та виконані цим банком протягом цього ж робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою – членом платіжної системи самостійно та закріплюється в їх внутрішніх нормативних актах.

Операційні витрати (див. *Витрати операційні*).

Оподаткування (оподатковування) – узаконене державою та місцевими органами влади обкладання податками юридичних осіб і громадян.

Оподаткування подвійне – 1) одночасне стягнення різних податків на доходи на різних стадіях їх формування, але в межах однієї виробничої діяльності; наприклад, оподаткування заробітної плати окремого працівника і доходу підприємства загалом; 2) одночасне стягнення аналогічних податків у різних країнах у зв'язку з підпорядкуванням платника податку та об'єкта оподаткування юрисдикції цих (різних) країн.

Оподаткування спеціальне – 1) разове примусове оподаткування, своєрідна плата за послуги, надані місцевими органами влади у сфері поліпшення власності; 2) одна з форм місцевого оподаткування.

Оптимальна виробнича програма – програма, що відповідає структурі ресурсів підприємства і забезпечує найкращі результати його діяльності за прийнятним критерієм.

Оптимізація дивідендної політики – оптимізація співвідношення між прибутком, що виплачується у вигляді дивідендів, і тим прибутком, який реінвестується з метою максимізації доходів власників.

Оптимізація структури капіталу – процес визначення співвідношення власного та позикового капіталу, за якого забезпечуються оптимальні пропорції між рівнем рентабельності власного капіталу та рівнем фінансової стійкості, тобто максимізується ринкова вартість підприємства. Механізмом оптимізації виступає фінансовий ліверидж.

Оптимум (рівновага) виробника – стан, коли виробник намагається досягти такої комбінації використовуваних ресурсів для виробництва означеного обсягу продукції, за якої величина витрат буде мінімальною.

Оптимум Парето (суспільна максимальна корисність) – 1) поняття для оцінювання таких змін, що або поліпшують добробут усіх, або не погіршують добробуту усіх з поліпшенням добробуту принаймні однієї людини; 2) концепція, що дає змогу прийняти оптимальне рішення з максимізації прибутку.

Оптова торгівля (див. *Торгівля оптова*).

Оптова ціна (див. *Ціна оптова*).

Опціон – угода про продаж або купівлю права на купівлю або продаж ф'ючерсного контракту до визначеної дати за обговореною ціною, з оплатою покупцем відповідної премії.

Опціон CALL (на купівлю) – дає власнику право на купівлю через визначений час за наперед обумовленою ціною певного активу, який йому зобов'язаний продати продавець опціону.

Опціон PUT (на продаж) – дає власнику (покупцю) опціону право на продаж через визначений час за наперед обумовленою ціною певного виду фінансового чи іншого активу. Продавець опціону PUT зобов'язаний купити такий актив у покупця опціону.

Органи влади – сторона, що задовольняє свої інтереси шляхом одержання податків з учасників проекту; висувають та підтримують екологічні, соціальні, суспільні та державні вимоги, пов'язані з реалізацією проекту.

Організаційна культура – сукупність основоположних принципів переконань, що покладені в основу діяльності організації і надають їй унікальності; філософія організації, що становить загальний зміст існування організації, її ставлення до співробітників і клієнтів; системи переконань, традицій, цінностей організації, норм поведінки співробітників як між собою, так і стосовно організації і клієнтів; традицій ділового спілкування, що виражаються в правилах і процедурах прийняття рішень, фірмових знаках і термінології.

Організаційна структура – логічне співвідношення рівнів управління і функціональних ділянок, організованих в такий спосіб, щоб забезпечити ефективне досягнення цілей.

Організаційні структури управління механістичні – структури, які характеризуються жорсткою ієрархією влади в

компанії, формалізацією правил та процедур, централізованим прийняттям рішень, об'єктивними критеріями відбору кадрів, об'єктивною системою винагороди; функціонують як чітко злагоджений механізм та мають велику інерційність щодо будь-яких змін.

Організаційні структури управління органічні – структури управління організацією, які мають розмиті межі та невелику кількість рівнів управління, характеризуються слабким чи помірним використанням формальних правил та процедур, децентралізацією прийняття рішень, що забезпечує їм велику гнучкість у взаємодії із зовнішнім середовищем.

Організаційно–динамічні структури – структури, що змінюють свою конструкцію на різноманітних етапах здійснення проекту.

Організація діяльності служби безпеки – процес підготовки служби безпеки до виконання покладених на неї завдань, який передбачає створення необхідної організаційної структури та відповідне ресурсне забезпечення її діяльності.

Організація робочого місця – система заходів з оснащення робочого місця засобами й предметами праці і їх розміщення в певному порядку.

Ордолібералізм (лат. *ordo* – порядок, устрій і *liberalis* – вільний) – концепція вільного, базованого на приватнопідприємницькій ринковій економіці суспільного устрою, відома як німецький варіант неолібералізму.

Оренда – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку.

землі – форма землекористування, за якою власник ділянки землі передає її на певний строк іншій особі (організації) для ведення господарства за винагороду (орендну плату).

операційна – оренда інша, ніж фінансова.

фінансова – оренда, що передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигід, пов'язаних з правом користування та володіння активом. Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з наведених нижче ознак: 1) орендар набуває права власності на орендований актив після закінчення строку оренди; 2) орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його справедливую вартість на дату придбання; 3) строк оренди становить більшу частину

строку корисного використання (експлуатації) об'єкта оренди; 4) теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливую вартість об'єкта оренди; 5) орендований актив має особливий характер, що дає змогу лише орендареві використовувати його без витрат на його модернізацію, модифікацію, дообладнання; 6) орендар може подовжити оренду активу за плату, значно нижчу за ринкову орендну плату; 7) оренда може бути припинена орендарем, який відшкодовує орендодавцю його втрати від припинення оренди.

Орендна плата – грошові суми, що їх сплачують орендарі за користування орендованою землею та майном за договором оренди.

Ортодоксальність – схильність неухильно дотримуватися певних переконань, правил і дій.

Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом чи реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою підприємства і забезпечує основну частину його доходу. Основна діяльність залежить від виду економічної діяльності, спеціалізації суб'єктів господарювання. Основною діяльністю для торговельних підприємств є придбання та продаж товарів, для виробничих – придбання матеріалів і сировини, виготовлення та реалізація продукції, для інвестиційних компаній – формування портфеля інвестицій таїн.

Основне виробництво (див. *Виробництво основне*).

Основний психологічний закон – положення Дж. М. Кейнса, відповідно до якого «мірою того, як реальний дохід зростає, суспільство бажає споживати його частину, що постійно зменшується».

Основні засади грошово-кредитної політики – комплекс змінних індикаторів фінансової сфери, що дають можливість Національному банку України за допомогою інструментів (засобів і методів) грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення

стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови для економічного зростання та підтримки високого рівня зайнятості населення.

Основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Основні цінні папери (див. *Цінні папери основні*).

Особистий дохід (див. *Дохід особистий*).

Особлива інформація про емітента – інформація про будь-які дії, що можуть вплинути на фінансово-господарський стан емітента та призвести до значної зміни вартості його цінних паперів

Оточення проекту – чинники впливу на його підготовку та реалізацію.

Оферта – пропозиція певній особі укласти угоду з урахуванням викладених умов. Може мати письмову або усну форму. О. вважається прийнятою після її акцепту.

Оцінка якості нормування праці – одне з головних завдань оперативного та цільового аналізу господарської діяльності, включає: 1) стан і рівень нормування в організації; 2) якість чинних норм затрат праці.

Оціночна вартість майна підприємства – імовірна ціна, за яку майно може бути продане на ринку на дату оцінювання з урахуванням інвестиційних умов і способу продажу.

Оцінювання ризику – аналіз обставин, які всебічно характеризують ризик на підставі інформації, що подається в повному обсязі. О. р. здійснюється як перед підписанням страхового договору, так і після настання страхового випадку.

Ощадний сертифікат (див. *Сертифікат ощадний (депозитний)*).

П

Підприємство дочірнє (див. *Дочірнє підприємство*).

Пайовий капітал (див. *Капітал пайовий*).

Пайові цінні папери (див. *Цінні папери пайові*).

Пакет акцій контрольний (див. *Контрольний пакет акцій*).

Паливно-енергетичний баланс – система взаємопов’язаних показників, які характеризують обсяги і структуру видобутку природного палива та виробництва енергетичних ресурсів, а також показники їх споживання.

Паливно-енергетичний комплекс – сукупність галузей промислового виробництва, які здійснюють видобуток палива, виробництво електроенергії, їх транспортування та використання.

Панчаят – 1) в Індії – рада, що очолює касту, храмову організацію, сільський кооператив тощо; 2) назва органів самоврядування в країнах Південної Азії; Національний П. – парламент Непалу.

Паперові гроші (див. *Гроші паперові*).

Парето (Pareto) Вільфредо (1848-1923) – італійський економіст, соціолог, політолог, засновник Лозаннської школи політичної економії.

Парето-ефективний розподіл ресурсів (благ) – такий розподіл ресурсів (благ), за якого неможливо збільшити виробництво (споживання) будь-якого товару (шляхом перерозподілу) без втрат для виробництва іншого товару (для добробуту іншого споживача).

Паритет валютний (див. *Валютний паритет*).

Паритет купівельної спроможності – принцип визначення валютного курсу на основі співвідношення іноземних та національних цін.

Партнерство (товариство) – форма організації підприємства, що базується на об’єднанні (пайовому, частковому) майна різних власників.

Пасиви – заборгованість підприємства у минулих подіях і погашення якої у майбутньому приведе до зменшення ресурсів підприємства.

Пасиви стійкі – кошти цільового призначення, які постійно перебувають у господарському обороті підприємства, однак йому не належать. У сумі стабільного мінімального залишку вони є джерелами формування обігових коштів підприємства. До них належать резерв майбутніх платежів, залишки внутрішньовиробничих пенсійних фондів тощо.

Пасивна стратегія безпеки бізнесу – стратегія, яка передбачає необхідність раптово реагувати на реально виниклі загрози діяльності.

Пасивний дохід (див. *Дохід пасивний*).

Патієнти – підприємства, що створюють або вдосконалюють інновації для потреб вузького сегмента ринку.

Патриції – 1) у Стародавньому Римі на початку це все корінне населення, яке входило до родової громади і становило римський народ; пізніше – родова аристократія; 2) у Середньовіччі – міська аристократія.

Паушальні платежі – разові або розділені на кілька частин суми виплат, які визначаються загальною величиною можливих втрат ліцензіара та наданих ним послуг; використовуються при передаванні незавершених технологічних розробок.

Пенсійний фонд недержавний (див. *Недержавний пенсійний фонд*).

Пенсійні активи (див. *Активи пенсійні*).

Пенсія – гарантована державою щомісячна грошова виплата громадянам у старості, на випадок з досягненням законодавчо встановленого стажу роботи у сферах трудової діяльності.

Пеня – штрафна санкція за несвоєчасне виконання фінансових зобов'язань, що застосовується в разі несвоєчасної сплати податків і податкових платежів, а також у разі затримання оплати одержаних товарно–матеріальних цінностей, наданих послуг чи виконаних робіт. Нараховується у відсотках до суми невиконаного договірною зобов'язання за кожен день затримки.

Первинний ринок цінних паперів (див. *Ринок цінних паперів первинний*).

Первіснообщинний лад – лад, за якого економічна система базувалася на спільній власності, вироблений продукт розподілявся в інтересах усієї общини; найбільшу частку отримували вожді, мисливці, воїни; між усіма іншими членами общини продукт розподілявся порівну. Через дану економічну систему пройшли всі суспільні утворення.

Перевитрата – перевищення фактичного показника витрат певного виду ресурсів, зокрема й фінансових, порівняно з їх нормативним значенням чи значенням за базовий період.

Перевірка документальна (див. *Документальна перевірка*).

Перевірка камеральна (див. *Камеральна перевірка*).

Перевірка тематична (див. *Тематична перевірка*).

Перегляд діючих норм – одна з форм поточної роботи нормувальників, головною метою якої є приведення затрат живої

праці у відповідність до організаційно–технічних умов, що могли змінитись з часу встановлення норм.

Передінвестиційна фаза – перша фаза життєвого циклу проекту, яка включає такі стадії: преідентифікація, ідентифікація, підготовка, розробка та експертиза, детальне проектування.

Переказ коштів – рух певної суми коштів з метою її зарахування на рахунок отримувача або видачі йому у готівковій формі. Ініціатор та отримувач можуть бути однією і тією ж особою.

Перекладання податків – процес уникнення податкових зобов'язань шляхом переміщення їх з платника на носія.

Перестраховик – страхова організація, яка приймає об'єкти на перестраховування.

Перестраховування – операція між двома страховими компаніями, за якої одна з них (цедент) передає від свого імені за певну плату частину ризику за договором, укладеним зі страхувальником, іншій компанії (перестраховикові). П. дає змогу розукрупнювати великі ризики, поділяючи їх між двома або кількома страховиками, що сприяє збалансованості страхового портфеля кожного з них.

Перетворення підприємства – спосіб реорганізації підприємства, який передбачає зміну форми власності або організаційно–правової форми юридичної особи без припинення господарської діяльності підприємства. При перетворенні одного підприємства на інше до підприємства, яке щойно виникло, переходять усі майнові права і зобов'язання колишнього підприємства.

Перехідна економіка (див. *Економіка перехідна*).

Період обороту оборотних активів – середній період від вкладення коштів у виробництво продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію.

Період окупності інвестицій – обсяг часу, необхідного для повного повернення інвестиційних витрат, пов'язаних із реалізацією проекту.

Період операційного циклу – період перетворення придбаних матеріальних ресурсів на грошові кошти.

Період погашення дебіторської заборгованості – середній термін інкасації дебіторської заборгованості, тобто період її погашення.

Період погашення кредиторської заборгованості – середній період сплати підприємством короткострокової кредиторської заборгованості.

Період фінансового циклу – період обігу коштів, який являє собою різницю періоду операційного циклу та періоду погашення кредиторської заборгованості.

Періодичне планування – планування, що регулярно повторюється за періодами або на період (місячне, квартальне, річне).

Персонал підприємства – сукупність постійних працівників, які мають професійну підготовку, практичний досвід і навички роботи.

Перспективний аналіз (див. *Аналіз перспективний*).

Перший великий суспільний поділ праці – відділення тваринницьких племен від племен, що займалися переважно землеробством.

Петті (Petty) Вільям (1623-1687) – англійський економіст і статистик, засновник класичної політичної економії.

Підготовчий запас (див. *Запас підготовчий*).

Піднесення (зростання) – фаза економічного циклу, яка виникає після завершення фази пожвавлення і відображає збільшення виробництва порівняно з попереднім циклом.

Підприємництво – самостійна, ініціативна, творча і на власний ризик здійснювана діяльність суб'єктів різних форм власності з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і торгівлі з метою одержання прибутку.

Підприємницька (господарська) діяльність спільна (див. *Спільна підприємницька (господарська) діяльність*).

Підприємницька здібність – особливий вид людського хисту, представленого діяльністю з координації й комбінування всіх інших факторів виробництва.

Підприємницький ризик (див. *Ризик підприємництва*).

Підприємство – територіально та організаційно цілісний економічний об'єкт, первинна ланка суспільного поділу праці, де виробляється та реалізується певна продукція. Ознаки підприємства: – відносна економічна самостійність, технологічна завершеність виробничих процесів по випуску продукції, типова потреба в ресурсах, соціальних та екологічних умовах.

асоційоване – підприємство, на яке інвестор має суттєвий вплив і яке не є дочірнім або спільним підприємством інвестора.

з іноземними інвестиціями – підприємство будь-якої організаційно-правової форми, створене відповідно до

законодавства України, іноземна інвестиція у статутному капіталі якого (за його наявності) становить не менше 10 %.

інноваційне – підприємство (об'єднання підприємств) будь-якої форми власності, якщо більше ніж 70 відсотків обсягу його продукції (у грошовому вимірі) за звітний період є інноваційні продукти та (або) інноваційна продукція.

корпоративне – господарське товариство, холдинговим корпоративним пакетом акцій (часток, паїв) якого володіє, користується та розпоряджається холдингова компанія.

містоутворююче – підприємство в містах обласного або районного підпорядкування, кількість працівників яких (з урахуванням членів їх сімей) становить не менше половини населення адміністративно-територіальної одиниці, на території якої вони розташовані.

сімейне – підприємство, яке перебуває у власності сім'ї і робота якого організовується членами сім'ї.

Підрядник – юридична особа, яка укладає будівельний контракт, виконує передбачені будівельним контрактом роботи і передає їх замовникові.

Пільги податкові (див. *Податкові пільги*).

План – фіксація системи цілей, завдань і засобів, які передбачають спрямовану зміну ситуації за умови передбачуваного стану середовища.

План збуту продукції – обсяг продукції і послуг, який визначається попитом у процесі дослідження ринку й буде реалізований у плановому періоді.

План підприємства – розроблена система заходів, що передбачає зміст, взаємодію ресурсів, обсяги, методи послідовність і строки виконання робіт.

План рахунків – систематизований перелік найменувань і кодів рахунків і субрахунків бухгалтерського обліку, що використовується для відображення діяльності підприємства.

Планова економіка (див. *Командно-адміністративна (планова) економіка*).

Планове завдання – програма випуску продукції в плановому періоді для кожного цеху.

Плановий фонд заробітної плати – сума грошей для оплати усіх працюючих, зайнятих виконанням виробничого плану.

Планування — процес складання плану діяльності підприємства на майбутній – плановий період, та передбачення контролю за його виконанням, корегування його в зв’язку зі зміною економічних та політичних обставин як на підприємстві, так і поза його межами.

директивне – процес прийняття рішень, які мають обов’язковий характер (силу закону) для об’єктів планування. Директивні плани мають адресний характер і відзначаються надмірною деталізацією.

індикативне – антиподом директивного, тому що індикативний план не має обов’язкового для виконавця характеру.

календарне – деталізація річної виробничої програми підприємства за строками запуску-випуску кожного виду продукції і за виконавцями.

податків – діяльність відповідних державних органів, спрямована на визначення сум податків, що мають надійти до бюджету наступного звітного року.

стратегічне – набір дій і рішень, вжитих керівництвом, що ведуть до розроблення конкретних стратегій, призначених для того, щоб допомогти організації досягти своїх цілей.

Плата – платіж у бюджет за використання ресурсів, що перебувають у загальнодержавній власності, на основі певної еквівалентності взаємовідносин платників і держави. Встановлюється у твердих ставках з одиниці ресурсів у їх фізичному вимірі.

Платежі добровільні – перерахування коштів у державні та громадські фонди цільового призначення юридичними і фізичними особами у вигляді добровільних пожертвувань, спонсорської допомоги та благодійництва.

Платежі неподаткові (див. *Неподаткові платежі*).

Платежі обов’язкові (див. *Обов’язкові платежі*).

Платіжна вимога – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення – розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує,

здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунку на рахунок отримувача.

Платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Платіжна організація – юридична особа, яка є власником або одержала право на використання товарного та інших знаків, що ідентифікують належність платіжних карток та інших платіжних інструментів до платіжної системи, і яка визначає правила роботи платіжної системи, а також виконує інші функції щодо забезпечення діяльності платіжної системи та несе відповідальність відповідно до закону та договору.

Платіжна система – платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів.

Платіжний баланс (див. *Баланс платіжний*).

Платіжний інструмент – засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому вигляді носія інформації, використання якого ініціює переказ коштів з відповідного рахунку платника.

Платіжний термінал – електронний пристрій, призначений для ініціювання переказу з рахунку, зокрема видачі готівки, отримання довідкової інформації і друкування документа за операцією із застосуванням спеціального платіжного засобу.

Платник – особа, з рахунку якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом внесення до банку або іншої установи–члена платіжної системи документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів.

Платник неналежний (див. *Неналежний платник*).

Платники податків – юридичні особи, їх філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичні особи, які мають статус суб'єктів підприємницької діяльності чи не мають такого статусу, на яких згідно з законами покладено обов'язок утримувати та/або сплачувати податки і збори (обов'язкові платежі), пеню та штрафні санкції.

Платоспроможність підприємства – спроможність підприємства своєчасно й повністю виконувати свої платіжні зобов'язання, які випливають із кредитних та інших операцій грошового характеру, що мають певні терміни сплати.

Повзуча інфляція (див. *Інфляція помірна (повзуча)*).

Повна зайнятість (див. *Зайнятість повна*).

Повна конкуренція (див. *Конкуренція досконала (вільна, чиста або повна)*).

Повна собівартість (див. *Собівартість повна*).

Повне котирування (див. *Котирування повне*).

Повний потенціал функціонального елемента – властивості системи, яка створена у складі підприємства з метою забезпечення вимог усіх інших елементів носія щодо їх поповнення за рахунок зовнішнього середовища через відповідні ринки, або для реалізації властивостей підприємства відносно зовнішнього середовища.

Повноцінне благо (див. *Благо з нормальною споживчою цінністю*).

Повноцінні гроші (див. *Гроші повноцінні*).

Пов'язані сторони – особи, стосунки між якими обумовлюють можливість однієї сторони контролювати іншу або здійснювати суттєвий вплив на прийняття фінансових і оперативних рішень іншою стороною.

Погашення боргу – виконання боргових зобов'язань перед кредиторами щодо сплати основної суми боргу, тобто суми позики, визначеної угодою про позики або номінальної вартості державних цінних паперів.

Поглинання – загальний термін, що використовується для опису передавання власності, злиття – вужчий технічний термін певної юридичної процедури, яка може стати наступним кроком після процедури поглинання.

Подібні об'єкти – об'єкти, які мають однакове функціональне призначення та однакову справедливую вартість.

Податки – обов'язкові нормовані платежі, що вилучаються державою в бюджет за встановленими нею розмірами з фізичних та юридичних осіб.

загальнодержавні – обов'язкові платежі, які встановлюються найвищими органами влади в державі і є обов'язковими до сплати за єдиними ставками на всій території України.

майнові – прями податки з юридичних і фізичних осіб, об'єктом оподаткування яких є нерухоме майно.

місцеві – податки, що встановлюються і справляються на відповідній території місцевими органами представницької влади як на підставі загальнодержавного законодавства про місцеві податки і збори, так і цілком самостійно.

на споживання – обов'язкові платежі, які справляються в процесі споживання товарів, робіт та послуг, сплата яких залежить не від результатів фінансово–господарської діяльності, а від розміру споживання.

неприбуткові – усі податки, за мінусом прибуткових. Вони включають продуктові та інші податки, об'єктом обкладання якими не є дохід.

непрямі – податки на товари та послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу, і розмір яких для окремого платника прямо не залежить від його доходів

окладні – податки, встановлювані для окремих платників шляхом виокремлення об'єкта оподаткування й затвердження податкових ставок.

Податкова безпека (див. *Безпека податкова*).

Податкова гармонізація (приведення у стан відповідності, злагодженості) – вироблення загальної стратегії держав у сфері податкових правовідносин на відповідному етапі інтеграційної взаємодії, що передбачає координацію податкової політики, систематизацію й уніфікацію окремих податків і податкових систем країн, які входять до міжнародних регіональних угруповань.

Податкова заборгованість – суми несплачених в установлені строки податків та обов'язкових платежів, а також нараховані на них суми пені, штрафів та інших фінансових санкцій.

Податкова застава – усе майно і майнові права платника незалежно від суми податкової заборгованості. Запроваджується як спосіб забезпечення погашення платником податкової заборгованості.

Податкова політика– державна політика оподаткування юридичних і фізичних осіб. Її метою є формування державного і місцевих бюджетів за одночасного стимулювання ділової активності підприємців. Реалізується через систему податків, податкових ставок і податкових пільг.

Податкова система – сукупність загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів, а також методи та принципи їх встановлення.

Податкова ставка – законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування. Може бути встановлена як у абсолютному виразі, так і в відсотках.

відсоткова – ставка, що встановлюється в процентах до об'єкта оподаткування в грошовому виразі.

пропорційна – процентна ставка, що не залежить від розміру об'єкта оподаткування (є єдиною).

тверда – ставка, встановлена у грошовому вираженні на одиницю об'єкта оподаткування в натуральному обчисленні.

Податкове зобов'язання – загальна сума податку, одержана (нарахована) платником податку у звітному (податковому) періоді.

Податкове повідомлення – письмове повідомлення податкового органу про обов'язок платника податків сплатити суму податкового зобов'язання, визначену податковим органом у випадках, передбачених законодавством.

Податкове повідомлення-рішення – рішення керівника податкового органу (його заступника) щодо виявленого завищення бюджетного відшкодування, а також обов'язку платника податків: сплатити нараховану або донараховану суму податкового зобов'язання; сплатити суми застосованих штрафних (фінансових) санкцій (у т. ч. пеню за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності) за порушення податкового законодавства та інших нормативно-правових актів, що приймається за результатами перевірок платника податків (у т.ч. камеральних); сплатити суми штрафних санкцій за порушення граничних термінів сплати узгодженого податкового зобов'язання; сплатити штраф за самостійне відчуження активів, які перебувають у податковій заставі та потребують обов'язкової попередньої згоди податкового органу на таке відчуження.

Податкове регулювання – розподіл і закріплення податків, визначених законом про систему оподаткування, між бюджетами різних рівнів, які входять до складу бюджетної системи країни.

Податковий агент – юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ) або фізична особа чи представництво нерезидента – юридичної особи, які незалежно від їх організаційно–

правового статусу та способу оподаткування іншими податками зобов'язані нараховувати, утримувати та сплачувати цей податок до бюджету від імені та за рахунок платника податку, вести податковий облік та подавати податкову звітність податковим органам відповідно до закону, а також нести відповідальність за порушення норм закону.

Податковий вексель (див. *Вексель податковий*).

Податковий контроль – діяльність, спрямована на встановлення кола платників податків, правильності нарахування та своєчасності сплати до бюджету та до цільових державних фондів податків і обов'язкових платежів. Є важливою складовою податкового менеджменту. Включає в себе облік платників податків, облік надходжень податків, проведення перевірок достовірності об'єктів оподаткування, правильності нарахування податків та своєчасності їх сплати до бюджету.

Податковий кредит – сума (вартість) витрат, понесених платником податку – резидентом у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року (крім витрат на сплату податку на додану вартість та акцизного збору), на суму яких дозволяється зменшення суми його загального річного оподатковуваного доходу, одержаного за наслідками такого звітного року.

Податковий номер індивідуальний (див. *Індивідуальний податковий номер*).

Податковий поріг – розрахункова величина податкового окладу до доходів.

Податкові канікули – звільнення від оподаткування іноземних інвесторів або окремих галузей виробництва на певний період часу з метою поживлення ділової активності в країні чи окремому регіоні; різновид податкових пільг.

Податкові надходження – доходи бюджету у вигляді податків на власність, доходи, прибуток, на збільшення ринкової вартості, на міжнародну торгівлю та зовнішні операції; внутрішніх податків на товари і послуги; місцевих податків і зборів; державного мита та інших податків.

Податкові пільги – часткове чи повне звільнення фізичних і юридичних осіб від сплати податків. Є одним з елементів податкової політики і мають як економічну, так і соціальну спрямованість. Використовуючи пільги податкові, держава регулює певні

економічні процеси, а також забезпечує соціальний захист окремих видів діяльності та груп населення. До пільг податкових належать: неоподатковуваний мінімум доходів, податкові знижки (наприклад, для підприємств окремих галузей, регіонів), вилучення з оподатковуваних доходів деяких витрат платників податків, повернення раніше сплачених податків (податкові амністії), повне звільнення від сплати деяких податків тощо.

Податок (див. *Податки*).

Податок екологічний – еколого-політичний інструмент, який приписує кожному забруднювачу довілля абсолютну граничну межу викидів, скидів забруднюючих речовин, та відповідну плату за її перевищення.

Податок з доходів фізичних осіб – плата фізичної особи за послуги, які надаються їй територіальною громадою, на території якої така фізична особа має податкову адресу або розташовано особу, що утримує цей податок згідно з законом.

Податок інфляційний (див. *Інфляційний податок*).

Податок Пігу – коригувальний податок на випуск продукції, який застосовується при негативних зовнішніх ефектах і піднімає граничні приватні витрати до рівня суспільних. В екологічній політиці виступає у формі податку на емісію забруднювальних речовин. Екологічний податок стягується з кожної одиниці продукції емітента в обсязі, що дорівнює граничному збитку реципієнта.

Податок розкладний – податок, який обчислюють спочатку в загальній сумі, а потім розподіляють (розкладають) між платниками цього податку пропорційно до певного показника чи порівню.

Податок Тобіна – запропонований американським лауреатом Нобелівської премії в галузі економічних наук Джеймсом Тобіном податок на спекулятивні валютні операції, дохід від якого пропонується скерувати на усунення соціальної нерівності, розвиток освіти, охорону здоров'я і довкілля, підйом економіки у відсталих країнах.

Подвійне оподаткування (див. *Оподаткування подвійне*).

Подвійний запис – запис, коли кожна операція водночас записується на двох взаємопов'язаних бухгалтерських рахунках в одній і тій самій сумі – за дебетом одного рахунку і водночас за кредитом другого.

Поділ підприємства – форма реорганізації, за якої одна юридична особа припиняє свою діяльність, а на її базі створюється

кілька нових підприємств, оформлених у вигляді самостійних юридичних осіб.

Поділ праці – процес відокремлення різних видів виробничої діяльності, завдяки чому окремі групи виробників закріплюються на тривалий період за певними видами виробничої діяльності.

Пожвавлення – фаза економічного циклу, яка виникає після закінчення фази депресії і створює передумови для піднесення виробництва.

Позабюджетні фонди – специфічна форма перерозподілу та використання фінансових ресурсів, залучених для фінансування деяких суспільних потреб. Головне призначення полягає у фінансуванні цільових заходів за рахунок спеціальних цільових відрхувань та інших джерел.

Позика гарантована – 1) форма державного кредиту, погашення суми і сплата відсотків, за яким забезпечується заставою майна або певними доходами; 2) гарантовані урядом облігаційні позики місцевих органів влади, випущені під конкретні окупні місцеві інвестиційні проекти.

Позика державна – отримання державою коштів у формі запозичень від юридичних і фізичних осіб, урядів інших країн, міжнародних фінансових організацій на умовах поворотності, терміновості і платності.

Позика зовнішня – основна форма міжнародного кредиту, що становить одержану державою позику від іноземних кредиторів.

Позика місцева – передання у власність органів місцевої влади і самоврядування коштів, які вона зобов'язується повернути у тій самій сумі зі сплатою відсотка (плати) на суму позики.

Позика фідучіарна – позика, що випускаються одними суб'єктами (переважно іноземними комерційними банками), а відповідальність за них несе інший суб'єкт (Україна в особі Міністерства фінансів).

Позикова санкція (див. *Санкція позикова*).

Позиковий відсоток (див. *Відсоток позиковий*).

Позитивний грошовий потік (див. *Грошовий потік позитивний*).

Позиціонування на ринку – дії із забезпечення товару конкурентоспроможного становища на ринку та розроблення відповідного комплексу маркетингу.

Позичковий капітал (див. *Капітал позичковий*).

Показник енергоефективності – абсолютна або питома величина споживання чи втрати енергоресурсів, встановлена державними стандартами і/або іншими нормативними документами.

Показник наукомісткості виробництва – відношення витрат на науково– технічні дослідження і науково–технічні розробки до обсягу продажу продукції.

Поліс (страховий договір, страхове свідоцтво) – письмова угода між страхувальником і страховиком, яка засвідчує, що страховик бере на себе зобов'язання у разі настання страхового випадку виплатити страхову суму або в межах страхової суми відшкодувати збиток страхувальникові чи іншій особі, зазначеній у П. За умови сплати страхових платежів у визначені строки П. має містити: назву документа, реквізити страховика, прізвище або назву страхувальника, його адресу, перелік об'єктів страхування, розмір страхової суми, перелік страхових випадків, розмір тарифу, а також страхових платежів, термін їх сплати, строк дії договору, права й обов'язки сторін, інші умови, підписи сторін.

Політика *laissez faire* (див. *Лібералізм економічний*).

Політика безпеки бізнесу – характеризує основні орієнтири, узагальнюючі цілі, завдання та дії у сфері забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Політика експансії («дешевих грошей») – грошово–кредитна політика Центрального банку, спрямована на збільшення грошової маси в обігу, активізацію кредитних відносин та забезпечення доступності суб'єктів економічної діяльності до грошових і кредитних ресурсів, але призводить до зростання цін та інфляції. Застосовується в умовах спаду виробництва з метою поживлення ринкової кон'юнктури та стимулювання витрат.

Політика конкуренції – сукупність законів і державних заходів, спрямованих на максимально можливу реалізацію на практиці ідеалу повної (вільної, чистої) конкуренції.

Політика рестрикції («дорогих грошей») – грошово–кредитна політика Центрального банку, спрямована на обмеження обсягів грошових і кредитних ресурсів та збільшення ціни на них.

Політика сталого співвідношення цін за Хойссом – взаємна координація ринкових дій учасниками, які виходять із сталості співвідношення цін та односпрямованості цінових змін. Здійснення цієї політики дає змогу олігополістам вирішити проблему взаємної

залежності їх функцій попиту. Вона також пояснює незмінність цін на олігополістичних ринках.

Політика фірми – генеральна політика, система стратегічних заходів, проведених керівництвом фірми в якій-небудь сфері діяльності (технічній, фінансовій, соціальній, зовнішньоекономічній та ін.).

Політико-правова складова економічної безпеки – складова, яка здійснює всебічне та ефективне правове забезпечення діяльності підприємства; сприяє чіткому дотриманню підприємством та його персоналом усіх аспектів чинного законодавства, юридичному опрацюванню договірної документації; передбачає аналіз наявної нормативно-правової бази, що регулює діяльність підприємства, та прогнозування можливих змін; забезпечує ефективну роботу відповідних служб підприємства (власної юридичної служби) з метою досягнення сприятливого зовнішнього політико-правового середовища підприємства.

Політична економія – термін, введений у науковий обіг А. Монкретьеном у «Трактаті політичної економії» (1615); найменування економічної науки, покликаної вирішувати проблеми: а) державного господарства (меркантилістська версія); б) вільного приватного підприємництва (версія класичної політичної економії).

класична (див. *Класична політична економія*).

нормативна (див. *Нормативна політична економія*).

Політичний (державний) порядок – відображає в країні форму влади, що склалася історично (демократія, авторитаризм, тоталітаризм) і зумовлені цією формою взаємовідносини між владними структурами різних рівнів і суспільством.

Політичний ризик – ризик виникнення різноманітних адміністративно-законодавчих обмежень господарської діяльності, які пов'язані зі зміною інвестиційної політики держави.

Попит – потреба в товарах (послугах), яка зумовлена платоспроможністю і виражена в грошовій формі.

ефективний (див. *Ефективний попит*).

потенційний – попит, ідо відображає можливості потенційних споживачів продукції придбати новий товар за встановленими цінами протягом його життєвого циклу.

похідний (див. *Похідний попит*).

сукупний – такий обсяг реального ВВП, який економіка має бажання закупити з метою задоволення своїх платоспроможних потреб.

Порівняльний аналіз (див. *Аналіз порівняльний*).

Порівняльний спосіб – визначення норми за аналогією, шляхом порівняння кількох визначальних параметрів з тією деталлю, на яку норма вже встановлена.

Порівняння – зіставлення об'єктів аналізу з метою виявлення рис подібності або рис відмінності між ними.

Поріг рентабельності – показник, що відповідає за значенням грошовому вираженню точки безбитковості, тобто виручка від реалізації такого обсягу продукції, який забезпечує безбитковість проекту.

Портфель цінних паперів – певним чином підібрана сукупність окремих видів цінних паперів. До складу портфеля можуть входити цінні папери одного типу (акції) або різні фінансові цінності (акції, облігації, ощадні сертифікати тощо).

Портфельна стратегія (див. *Стратегія портфельна*).

Портфельні інвестиції (див. *Інвестиції портфельні*).

Посадова інструкція – нормативний документ в якому визначаються завдання, права, обов'язки, відповідальність посадових осіб.

Посередник – страховий брокер, або агент, через якого укладається договір страхування і вирішуються окремі питання щодо врегулювання претензій.

Посередницька діяльність – діяльність, що полягає в обміні приватизаційних паперів на паї та акції і здійснюється посередником від свого імені, за дорученням, за рахунок і на ім'я власника приватизаційних паперів лише на підставі відповідної ліцензії.

Посередницько-збутова націнка – елемент ціни, який додається до ціни придбання посередником з метою відшкодування особистих витрат, отримання прибутку та сплати ПДВ.

Постачальники – індивіди й організації, що забезпечують надходження необхідних для виробництва готової продукції компанії сировини і матеріалів.

Постійний ефект віддачі від масштабу виробництва – такий ефект масштабу, за яким обсяг випуску продукції та обсяг використання ресурсів змінюються в однаковій пропорції.

Постійні витрати (див. *Витрати постійні*).

Постпрогнозний період – період, наступний за прогнозним.

Потенціал виробничий – здатність залучених до процесу суспільного виробництва кількості і якості національної праці та капіталу створювати товари і послуги за одиницю часу.

Потенціал інноваційний – рівень готовності організації до реалізації проекту чи програми інноваційних стратегічних змін.

Потенціал інформаційний – наявні обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій та інших засобів і можливостей створювати, збирати, накопичувати, обробляти та використовувати різноманітні форми інформації для задоволення інформаційних потреб суспільства.

Потенціал конкурентоспроможності підприємства – властивість носія забезпечити потреби ринку за кожною номенклатурною позицією продукції за обсягом, характеристиками, якістю та ціною в межах виробничого та економічного потенціалу підприємства на певному рівні: вище, нижче або на рівні конкурентів з урахуванням рівня використання існуючої властивості щодо конкурентоспроможності та потенціалу її розвитку.

Потенціал нереалізований – частка або увесь існуючий потенціал будь-якого носія штучного чи природного походження, що не використовується на момент оцінки за внутрішніми або зовнішніми причинами й існування якого доцільно лише як тимчасове становище, або як резерв.

Потенціал природно-ресурсний – фактор розміщення продуктивних сил, який включає сукупну можливу (потенційну) продуктивність природних ресурсів і природних умов, які можуть бути залучені у господарську діяльність.

Потенціал реалізований – потрібна частка або увесь існуючий потенціал будь-якого носія штучного чи природного походження, що вже використовується зацікавленими суб'єктами для досягнення певної мети на момент оцінки.

Потенціал розвитку – властивість носія піддаватися змінам, які забезпечать посилення існуючих, або появу нових властивостей, які можуть бути додатково створені у розмірах, обмежених природними, організаційно-технічними та загальноекономічними умовами.

Потенційний попит (див. *Попит потенційний*).

Потенційні загрози (див. *Загрози потенційні*).

Поточна (дисконтована) вартість – величина позикових фондів, які необхідно було б позичити за поточної відсоткової ставки, аби забезпечити регулярне отримання заданого чистого доходу.

Поточна дебіторська заборгованість (див. *Дебіторська заборгованість поточна*).

Поточна неплатоспроможність (див. *Неплатоспроможність поточна*).

Поточний борг (див. *Борг поточний*).

Поточний запас (див. *Запас поточний*).

Поточний рахунок (див. *Рахунок поточний*).

Поточні запаси – забезпечують роботу підприємства у період між двома поставками і визначають добуток денної потреби на половину інтервалу між двома поставками в днях.

Потреба – категорія, що відбиває ставлення людей до умов їх життєдіяльності, а звідси визначає і їхню поведінку.

Потреба в капіталі – виражена в грошовому еквіваленті потреба підприємства в грошових і матеріальних засобах, необхідних для виконання поставлених цілей та забезпечення фінансової рівноваги. Базою для класифікації форм потреби в капіталі є класифікація вихідних грошових потоків підприємства. Виникнення потреби в капіталі зумовлено незбігом у часі моменту здійснення грошових витрат і моменту надходження грошових коштів за продукцію, на виробництво якої понесені витрати.

Потреби абсолютні – потреби в матеріальних благах і послугах, які породжені сучасним рівнем розвитку економіки і виробництвом яких лише починає освоюватися.

Потреби дійсні – ті, які переважно відповідають рівню розвитку виробництва відповідних благ і можуть бути задоволені.

Потужність виробнича (див. *Виробнича потужність*).

Похідний попит – попит на фактори виробництва, який залежить від попиту на кінцеві продукти, що виробляються на базі цих факторів.

Похідні цінні папери (див. *Цінні папери похідні*).

Правила – точне визначення того, що слід робити в конкретній ситуації.

Право власності – юридична форма прояву відносин власності, що реалізується в трьох атрибутах: право володіння, право розпорядження, право користування.

Працездатність – здатність виконувати трудові функції без шкоди для здоров'я.

Праця – доцільна діяльність людей завдяки розумовим та фізичним здібностям (зусиллям), які можуть бути застосовані для виробництва товарів або послуг.

Предмет політичної економії – уся система економічних відносин людей в різних економічних формаціях в їх єдності і взаємодії з обмеженими продуктивними силами і політичними, ідеологічними та соціальними інститутами суспільства. Політекономія, пізнаючи закони, показує, як люди і суспільство мають здійснювати кінцевий вибір рідкісних ресурсів, як найкраще виробляти різні товари і послуги, розподіляти й обмінювати їх з метою максимального задоволення потреб людей.

Предметна сфера – сукупність продуктів і послуг, виробництво яких має бути забезпечене в рамках здійснюваного проекту.

Преідентифікація – стадія визначення інвестиційних можливостей, пов'язана з отриманням інформації потенційними інвесторами про інвестиційні можливості, котрі виникають на рівнях сектора економіки і підприємства.

Премія за ризик – додатковий дохід, що отримує інвестор як компенсацію за вкладення капіталу у проекти з високим рівнем ризику.

Прибутковість – співвідношення прибутку із вкладеним капіталом.

Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

валовий – прибуток, отриманий в результаті процесу виробництва, до виключення процентів або інших доходів від власності, які належать до виплати по фінансових та інших матеріальних невикористаних активах, необхідних для здійснення виробництва. Чистий прибуток визначається шляхом виключення з валового прибутку споживання основного капіталу.

від звичайної діяльності суб'єкта підприємництва – прибуток, що містить отримані від основної (операційної) діяльності прибутки, фінансові прибутки, прибутки від інших операцій і прибуток, отриманий методом участі в капіталі.

Прибуток емісійний – різниця між ринковою вартістю (курсом) цінних паперів, за якою їх реалізують кінцевому

інвесторові, та емісійною ціною, за якою їх випущено емітентом.

маржинальний – різниця між виручкою від реалізації та змінними витратами. Це та сума прибутку, яка спрямовується на покриття постійних затрат і формування прибутку. П. м. можна розраховувати як на весь обсяг реалізації, так і на одиницю продукції. Цей показник використовується в ході аналізу точки беззбитковості.

нерозподілений – частка прибутку підприємства, отримана в результаті діяльності в попередні періоди, що не була спрямована на виплату дивідендів власникам підприємства чи поповнення складових власного капіталу підприємства.

санаційний – прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій, часток) за курсом, нижчим за номінальну вартість цих прав, або в результаті їх безкоштовної передачі до анулювання, а також при одержанні підприємством безповоротної фінансової допомоги, зокрема в результаті списання кредиторської заборгованості.

чистий – прибуток, який залишається в розпорядженні фірми, підприємства після сплати податків, відрахувань, обов'язкових платежів та платежів, пов'язаних із застосуванням фінансових санкцій до підприємства.

Приватизаційні цінні папери (див. *Цінні папери приватизаційні*).

Приватизація – процес придбання у власність громадян усіх або частини акцій (паїв) акціонерних товариств, інших господарських товариств, а також підприємств, заснованих на державній або колективній власності.

Приватна власність (див. *Власність приватна*).

Приватні заощадження змішаної економіки – дохід мінус чисті податки та споживання.

Придбання – об'єднання підприємств, в результаті якого покупець набуває контроль над чистими активами та діяльністю інших підприємств в обмін на передачу активів, прийняття на себе зобов'язань або випуск акцій.

Приєднання підприємства – форма реорганізації, яка передбачає приєднання всіх прав та обов'язків одного або кількох юридич-

них осіб – правопередників до іншої юридичної особи – правонаступника.

Принцип – узагальнення, що лежить в основі певного економічного явища, становить його першооснову.

Принцип “платить забруднювач” – принцип, згідно з яким витрати, понесені в результаті конкретної дії чи бездіяльності, що викликали забруднення, покладаються на винуватця.

Принцип раціональності вибору споживача – прагнення отримати максимум корисності від споживання благ за умов обмеженого бюджету та за інших незмінних умов.

Принципат – у Стародавньому Римі це форма рабовласницької монархії, за якої зберігалися республіканські установи, але влада фактично належала одній людині – принцепсу (першому в списку сенаторів); існувала з 27 р. до н. е. до 198 р. н. е.

Принципи нормування праці – загально-вихідні, сталі правила і положення, на яких базується нормування як галузь наукових знань і конкретна функція управління виробництвом. До них належать: 1) науковість; 2) об’єктивність; 3) оптимальність; 4) динамічність; 5) прогресивність.

Принципи розміщення продуктивних сил – головні ідеї та вихідні положення, що формують першооснову їх територіальної організації.

Принципи формування інноваційної політики – норми, правила поведінки організації, що встановлюють взаємозв’язок між розвитком підприємства і напрямками його інноваційної діяльності.

Приріст чистого робочого капіталу – різниця між збільшенням поточних активів унаслідок реалізації нового проекту та автоматичним збільшенням кредиторських рахунків і нарахувань.

Природна монополія (див. *Монополія природна*).

Природне безробіття (див. *Безробіття природне*).

Природні ресурси (див. *Ресурси природні*).

Природні умови – тіла і сили природи, які мають істотне значення для життєдіяльності людей, але не використовуються безпосередньо у господарській діяльності суспільства.

Природно-ресурсний комплекс – поєднання природних ресурсів на певній цілісній території (акваторії), використання, охорона та відтворення яких обумовлюються внутрішньою генетичною і господарською єдністю наявних або можливих зв’язків у межах існуючих або запрограмованих суспільно-територіальних систем.

Природно-ресурсний потенціал (див. *Потенціал природно-ресурсний*).

Приховані резерви (див. *Резерви приховані*).

Причинно-наслідкові відносини – зв'язок явищ і процесів, коли зміна одного з них (причини) веде до зміни іншого (слідства).

Проблема – ситуація, коли отримані організацією результати не відповідають поставленим перед нею цілям, а отже, деякі аспекти її діяльності вимагають поліпшення.

Пробний маркетинг – випуск на ринок невеликої партії нового товару перед початком його повномасштабного виробництва та реалізації для визначення реакції споживачів.

Прогноз – пророкування майбутнього за допомогою наукових методів, а також сам результат передбачення.

Прогнозування товарних ринків – виявлення напрямів розвитку кон'юнктури товарних ринків з метою розробки рекомендацій для підприємницької діяльності.

Програма – запланований комплекс економіко–соціаль–них, науково–дослідницьких заходів, спрямованих на досягнення генеральних цілей або реалізацію певного напрямку.

Програма виробнича (див. *Виробнича програма*).

Програмно-цільовий підхід до діагностики економічної безпеки бізнесу – підхід, суть якого полягає в тому, що оцінювання економічної безпеки базується на інтеграції сукупності показників у розрізі кількох ієрархічних рівнів (використовуються кластерний, багатовимірний аналіз тощо).

Програмно-цільовий підхід до оцінювання рівня техніко-технологічної складової економічної безпеки – метод оцінювання, який базується на розробленні та реалізації управлінських рішень, що знаходять втілення в комплексі взаємопов'язаних заходів, загальних цілей і підцілей, робіт і ресурсів, об'єднаних у цільову комплексну програму, необхідних і достатніх для розв'язання комплексної проблеми.

Прогресивна шкала податкових ставок (див. *Шкала податкових ставок прогресивна*).

Прогресивно-регресивна шкала податкових ставок (див. *Шкала податкових ставок прогресивно-регресивна*).

Продукт граничний (див. *Граничний продукт*).

Продукт середній (див. *Середній продукт*).

Продуктивні сили – система матеріальних елементів і людей, а також відносин між ними, які в процесі економічної діяльності забезпечують виробництво матеріальних благ і послуг для задоволення потреб суспільства.

Продуктивність гранична (див. *Гранична продуктивність*).

Продуктивність праці – кількість продукції (обсягу робіт), яку виконує працівник за одиницю часу (виробіток), або кількість часу, витраченого на виробництво одиниці продукції.

Продуктово–маркетингова стратегія – ключова підсистема корпоративної стратегії комерційної організації, спрямована на аналіз, розроблення та прийняття комплексу стратегічних рішень щодо номенклатури, асортименту, якості та обсягу виробництва продуктів в організації і реалізації продуктів на відповідних ринках.

Продукція кінцева – частка валового випуску, що спрямовується на невиробниче споживання, інвестування та експорт.

Продукція проміжна – частина валового випуску, яка використовується для виробництва товарів та послуг і набирає форми матеріальних витрат на виробництво.

Продукція реалізована – продукція, яка відвантажена споживачеві і за яку надійшли кошти на розрахунковий рахунок підприємства–постачальника або мають надійти у визначений термін.

Продукція товарна – продукція підприємства, призначена для реалізації, вироблена за певний період та виражена у грошовому еквіваленті. До обсягу товарної продукції включають готову продукцію, послуги, ремонтні роботи, капітальний ремонт свого підприємства, напівфабрикати і запчастини на сторону, капітальне будівництво для непромислових господарств свого підприємства, роботи, пов'язані з освоєнням нової техніки, тару, що не входить в гуртову ціну виробу.

Продукція чиста – обсяг продукції підприємства в грошовому еквіваленті за певний період часу, що характеризує вартість створеного продукту. П. ч. може бути також обчислена як сума основної і додаткової заробітної плати працівників підприємства та прибутку.

Проект – комплекс взаємопов'язаних заходів, розроблених для досягнення певних цілей протягом заданого часу за встановлених ресурсних обмежень.

Проект бюджету – оформлений у встановленому порядку документ, що подається Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями та виконавчими органами місцевого самоврядування відповідно до Верховної Ради України, Верховної ради Автономної Республіки Крим, а також відповідних рад, в якому містяться обґрунтування щодо бюджетних призначень та інших положень, запропонованих у проекті Закону про Державний бюджет України або в проекті рішення відповідної ради про місцевий бюджет.

Проекти альтернативні – проекти, існування яких виключає можливість існування інших.

Проекти взаємовиключні – проекти, реалізація яких недоцільна при прийнятті рішення про здійснення вже визначеного проекту, оскільки прибутковість іншого знижується до нульового рівня.

Проекти взаємопов'язані – проекти, відхилення чи прийняття яких залежить від прийняття рішення про інші. Ці проекти оцінюють як один та приймають єдине рішення.

Проекти заміщуючі – проекти, рентабельність одного з яких залежить від реалізації іншого, оскільки дохідність першого починає знижуватися з прийняттям іншого проекту.

Проекти малі – проекти, невеликі за масштабом, прості та обмежені обсягами.

Проекти надзвичайні – проекти, пов'язані з виникненням та необхідністю ліквідації надзвичайних ситуацій.

Проекти незалежні – проекти, відхилення чи прийняття яких не впливає на прийняття рішення про інші.

Проекти реального інвестування – проекти, що здійснюються на основі інвестування в реальні активи (основні фонди, підприємства тощо).

Проекти складні – проекти, в яких наявні технічні, організаційні або ресурсні завдання, вирішення яких передбачає нетривіальні підходи та підвищені витрати на їхнє вирішення.

Проекти фінансові – проекти, здійснені на основі фінансових інвестицій, під якими слід розуміти вкладання коштів у різноманітні фінансові інструменти, серед яких найбільшу частку займають цінні папери.

проекти Мегaproекти – цільові програми, що містять декілька взаємопов'язаних проектів, об'єднаних однією метою, ресурсами та часом.

Проектна потужність – потужність, передбачена в проекті.

Проектне фінансування – фінансування інвестиційних проектів на підставі затвердженої проектно–кошторисної документації за рахунок власних коштів, банківських кредитів чи бюджетних асигнувань.

Проектний аналіз (див. *Аналіз проектний*).

Проектний ризик – небезпека небажаних відхилень від очікуваних станів у майбутньому, з розрахунку яких приймаються рішення тепер.

Прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів і послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Пролонгація боргу – форма добровільної згоди кредиторів на відстрочення виплат за зобов'язаннями боржника.

Промисловий вузол – зосередження на обмеженій території виробничо–територіального поєднання підприємств, що склалося історично або формується.

Промисловий пункт – промислове підприємство разом із поселенням, яке виникло при ньому.

Промисловий район – інтегральний район з переважним значенням промислового виробництва як головної галузі виробничої спеціалізації.

Промисловий центр – місто або селище міського типу, де зосереджено кілька промислових підприємств і які є основною спеціалізованою містоутворюючою галуззю.

Проміжна продукція (див. *Продукція проміжна*).

Пропозиція – кількість того чи іншого товару, яку виробник волів би і може запропонувати на продаж в одиницю часу за певних умов.

Пропозиція робочої сили – загальна сукупність осіб, що активно пропонують свою здатність до праці (свою робочу силу) на конкретному ринку.

Пропозиція сукупна – такий обсяг реального ВВП, який економіка пропонує для продажу з метою отримання прибутку.

Перспект емісії цінних паперів – документ, що містить інформацію про відкрите (публічне) розміщення цінних паперів.

Проста монополія (див. *Монополія проста*).

Просте суспільне відтворення (див. *Суспільне відтворення просте*).

Простий відсоток (див. *Відсоток простий*).

Протекціонізм – 1) економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції шляхом уведення великих розмірів мита на товари, що ввозяться до країни, а також низки деяких інших заходів; 2) система протекцій, сприяння у вирішенні яких–небудь справ.

Професійна таємниця – матеріали, документи, інші відомості, якими користуються в процесі та у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків посадові особи державних органів, котра здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, а також особи, котрі залучаються до здійснення цих функцій, і які забороняється розголошувати у будь–якій формі до моменту прийняття рішення відповідним уповноваженим державним органом

Професійні й міжпрофесійні організації в АПК – суспільно уповноважені представники аграрного сектора, переробних галузей, торгівлі, інших структур АПК, на які покладено виконання чітких функцій із захисту великого галузевого чи міжгалузевого формування у сфері прийняття законів і законодавчих актів, реалізації податкової політики, управління, а також забезпечення взаємовигідних економічних стосунків.

Професійно–фінансова складова кадрової безпеки – складова, яка означає безпроблемне виконання професійних обов'язків за відповідного (адекватного) відшкодування затрачених працівником зусиль.

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками.

Профспілка – об'єднання працівників, яке має повноваження на проведення перемовини з підприємцями від імені і за дорученням своїх членів.

Процедури – розпорядження щодо того, які дії зробити в конкретній ситуації.

Процентна ставка (див. *Відсоткова ставка*).

Процес нормування праці – сукупність здійснення організаційно–технічних заходів щодо вивчення, обґрунтування, визначення і впровадження у виробництво норм праці.

Пряме котирування (див. *Котирування пряме*).

Прямий зв'язок – із збільшенням або зменшенням значень факторного ознаки збільшується або зменшується значення результативного.

Прямий продаж – реалізація страхових послуг страховиком без залучення посередників. Останнім часом, особливо в країнах із розвиненим страховим ринком, набула поширення практика укладання страхових договорів на підставі інформації, що надійшла від клієнта телефоном або через Internet. Належні страхові премії сплачуються страхувальником протягом обумовленого терміну. Якщо в цей час настане страховий випадок, страховик виплатить відповідне відшкодування. Таким способом продаються, головним чином, поліси зі страхування життя, здоров'я, майна та відповідальності фізичних осіб.

Прямі інвестиції (див. *Інвестиції прями*).

Психологічно-комунікаційна складова кадрової безпеки – відсутність психологічного тиску з боку адміністрації на членів трудового колективу, наявність внутрішньофірмової системи комунікації, яка враховує ієрархічну підпорядкованість та адміністративно-трудова стосунки.

Псування монети – зниження урядом цінності та ваги національної монети у зв'язку з помилковою констатацією того, що золото і срібло є грішми завдяки своїм природним властивостям.

Р

Рабовласницький лад – рабство, що, по суті, означало перехід до приватної власності в її абсолютній формі. Власністю рабовласника були не тільки засоби виробництва, а й сама людина, яка на нього працювала.

Рада з безпеки підприємства – колегіальний орган при керівникові системи безпеки, який виконує функції аналітичного центру в системі економічної безпеки підприємства, діяльність якого спрямована на розроблення політики, концепції та стратегії його економічної безпеки. Він виконує консультативні функції, а його пропозиції мають рекомендаційний характер.

Разова ліцензія (див. *Ліцензія разова (індивідуальна)*).

Район – економічний територіально спеціалізована частина народного господарства країни, взаємопов'язана економічними відносинами з іншими територіями.

Район економічний (див. *Економічний район*).

Районування економічне – науково обгрунтований поділ країни на економічні райони, що склалися історично або формуються внаслідок розвитку продуктивних сил на основі суспільного поділу праці.

Районування територій – поділ її на частини, відносно однорідні в природному та соціально–економічному аспектах.

Ранжування – процедура впорядкування об'єктів вивчення, яка виконується на основі переваги значень ознаки в порядку зростання або спадання.

Рантє – особа, яка живе за рахунок доходів від цінних паперів чи на відсотки від наданого в кредит капіталу.

Рахунок-фактура – документ, що виписує продавець на ім'я покупця для оплати останнім вартості товарів, які реалізуються, або виконаних робіт чи наданих послуг. Р.–ф. містить опис та вартість товарів (робіт, послуг). У ньому можуть також зазначатися інші дані про товар та способи постачання (вага товару, маркування тощо). Є підставою для оплати, розрахунків.

Раціональність – принцип поведінки суб'єктів господарювання, відповідно до якого суб'єкт завжди намагається отримати за даних умов оптимальний, найкращий для себе результат. Уважається, що всі економічні суб'єкти діють раціонально як при визначенні мети своєї діяльності, так і при виборі способів її досягнення.

Реалізація – етап процесу прийняття рішень, на якому менеджер, використовуючи управлінські, адміністративні здібності й уміння переконувати людей, прагне «перекласти» рішення на «мову» дій.

Реалізація проекту – виконання необхідних робіт для досягнення його цілей.

Реалізована продукція (див. *Продукція реалізована*).

Реалізований потенціал (див. *Потенціал реалізований*).

Реальна відсоткова ставка (див. *Відсоткова ставка реальна*).

Реальна заробітна плата (див. *Заробітна плата реальна*).

Реальна сума грошових коштів – оцінка коштів з урахуванням зміни покупної спроможності грошей під впливом інфляції.

Реальний валовий внутрішній продукт (див. *Валовий внутрішній продукт реальний*).

Реальні загрози (див. *Загрози реальні*).

Реальні інвестиції (див. *Інвестиції реальні*).

Реверсія – очікувана вартість земельної ділянки в період, що настає за прогнозним, або (за економічним змістом) прогнозна (розрахункова, експертна) ринкова вартість нерухомості, яка має залишитись у власника нерухомості після припинення надходжень доходів від її експлуатації.

Ревізія – метод документального контролю за фінансово–господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності; спосіб документального викриття недостач, розтрат, привласнень чи крадіжок коштів і матеріальних цінностей, запобігання фінансовим зловживанням. Р. може бути суцільною, що охоплює всі аспекти фінансово–господарської діяльності, та вибірковою – це перевірка окремої сфери діяльності підприємства. За наслідками Р. складають акт.

Регіон – значна індивідуальна територіальна одиниця.

Регіональна економіка – (регіоналістика) – науковий напрям, що вивчає регіональні особливості соціально–економічного розвитку країни.

Регіональна політика – діяльність держави, спрямована на забезпечення комплексного економічного, політичного, соціального та культурного розвитку окремих територій країни; сфера управління економічним, соціальним та політичним розвитком країни у регіональному аспекті.

Регіональні науково-технологічні центри (РНТЦ) – організаційні структури формування та проведення регіональної інноваційної політики, спрямованої на забезпечення економічного розвитку регіону.

Регрес – право страховика на висунення у межах фактично сплаченої страхувальникові суми відшкодування збитку/претензії до третьої сторони, яка винна у страховому випадку, з метою отримання від неї компенсації за нанесену шкоду.

Регресивна шкала податкових ставок (див. *Шкала податкових ставок регресивна*).

Регресивно-прогресивна шкала податкових ставок (див. *Шкала податкових ставок регресивно–прогресивна*).

Регресійний аналіз (див. *Аналіз регресійний*).

Регульована ціна (див. *Ціна регульована*).

Реекспорт (реекспорт товарів) – продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України.

Реєстратори – юридичні особи (господарські товариства), які стежать за тим, щоб в обігу перебувала постійна кількість цінних паперів, випущених конкретним емітентом, щоб при переході прав власності від одних інвесторів до інших старі цінні папери вилучалися, а нові – видавалися.

Режим надзвичайного етапу – функціонування системи безпеки за наявності реальних загроз, що вимагають відбиття або припинення активних дій зловмисників.

Режим підвищеної готовності – функціонування системи безпеки за появи загроз, вимагає розроблення і вжиття заходів щодо попередження їх негативного впливу на підприємство.

Резерв золотовалютний (див. *Золотовалютний резерв*).

Резервація – у певні періоди історії таких країн, як США, ПАР, Австралія, Канада, Бразилія, це територія для примусового поселення корінного населення, наприклад індіанців у США.

Резерви приховані – частина капіталу підприємства, яка жодним чином не відображена в його балансі. Величина прихованих резервів в активній стороні балансу дорівнює різниці між балансовою вартістю окремих майнових об'єктів підприємства та їх реальною (вищою) вартістю.

Резервна позиція в Міжнародному валютному фонді – вимоги держави-члена до МВФ, що визначаються як різниця між квотою та авуарами МВФ в її (держави-члена) валюті за мінусом грошових авуарів МВФ, отриманих державою-членом у вигляді кредитів МВФ та залишків на рахунку МВФ № 2, що не перевищують однієї десятої частки відсотка від квоти держави-члена.

Резервний капітал (див. *Капітал резервний*).

Резервні фонди – спеціальні фонди, які формуються у складі видатків місцевих бюджетів і використовуються для фінансування невідкладних заходів, що не були передбачені при затвердженні цих бюджетів. Резервні фонди формуються у розмірах, які не перевищують одного відсотка видатків відповідного місцевого бюджету.

Результативний ознака – ознака, що змінюється під дією факторних ознак.

Рейдерство – дія, метою якої є перерозподіл власності від неефективного власника до ефективного, система поглинань підприємств через захват, недружнє поглинання, скуповування акцій, здійснюється винесенням судового рішення з наступним силовим захватом підприємства.

Рейнжиніринг – радикальна перебудова бізнес–процесів організації, мета якої полягає в досягненні більш високих показників якості продукції і рівня обслуговування, зниження витрат, коли основний аспект переноситься на процеси, а не на функції.

Реквізіція – примусове відчуження за плату (на відміну від конфіскацій) або тимчасове вилучення майна.

Реконверсія – переведення економіки країни після закінчення війни на виробництво продукції мирного часу.

Реконсиляція – процедура контролю, яка полягає в ідентифікації та перевірці виконання кожного переказу за допомогою принаймні трьох показників, визначених платіжною системою.

Реконструкція – напрямок переважно інтенсивного відновлення, пов'язаний з необхідністю зміни організаційної, виробничої структури, структури управління, що реалізується методами заміни, модернізації, додаткового вводу та об'єднання окремих машин в комплекси як на діючих, так і на знов збудованих виробничих площах у межах периметра діючого підприємства, який дозволяє використати новітні технології по окремих виробництвах і потребує зупинки основного виробництва на період виконання основних обсягів робіт за етапами єдиного плану з залученням спеціалізованих будівельно–монтажних підприємств.

Рекреаційні ресурси (див. *Ресурси рекреаційні*).

Релевантні грошові потоки – визначені грошові потоки, які розглядаються у проектному аналізі доцільності інвестицій та оцінки їх ефективності.

Рента – 1) дохід від надання прав за використання власності на матеріальні активи; 2) ціна, яка сплачується за використання землі та інших природних ресурсів, кількість яких суворо обмежена.

Рента економічна (див. *Економічна рента*).

Рента земельна (абсолютна) (див. *Земельна (абсолютна) рента*).

Рентабельність – показник прибутковості діяльності підприємства, один із індикаторів його конкурентоспроможності; використовується у процесі аналізу фінансово–господарської

діяльності, ухвалення управлінських рішень, рішень потенційних інвесторів про участь у фінансуванні інвестиційних проектів. Визначається як співвідношення прибутку з авансованою вартістю, поточними витратами, обсягом реалізації продукції тощо (рентабельність продукції, продажу, активів, інвестицій, власного капіталу та ін.).

Рентабельність активів за виручкою від реалізації (коефіцієнт оборотності балансу) – коефіцієнт, що визначає частку виручки від реалізації в активах підприємства та показує, скільки виручки від реалізації припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи підприємства.

Рентабельність активів за чистим прибутком – коефіцієнт, що визначає частку чистого прибутку в активах підприємства та показує, скільки чистого прибутку припадає на одиницю коштів, інвестованих в активи підприємства.

Рентабельність виробничих фондів – коефіцієнт, що визначає частку чистого прибутку у вартості виробничих засобів підприємства та показує, скільки чистого прибутку припадає на одиницю вартості виробничих фондів.

Рентабельність власного капіталу (ROE) – коефіцієнт, що визначає частку чистого прибутку у власному капіталі, вкладеному в підприємство та показує, потенційні можливості розширення діяльності підприємства.

Рентабельність реалізованої продукції – відношення прибуток від реалізації продукції до її собівартість.

Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком (маржа прибутку) – коефіцієнт, що визначає частку чистого прибутку у чистому доході від реалізації продукції та показує, скільки чистого прибутку припадає на одиницю чистого доходу від реалізації продукції.

Реорганізація банку – злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно–правової форми, наслідком яких є передання, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

Реорганізація підприємства – повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно–правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох,

наслідком чого є передання (прийняття) його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

Репарація – у міжнародному праві вид матеріально–правової відповідальності. Передбачає відшкодування державою завданих нею під час воєнних дій збитків. Виплату Р. звичайно обумовлюють у мирному договорі.

Рестрикція – обмеження державою і банками розмірів кредиту з метою уникнення відпливу золотого запасу за кордон, краху банку тощо; обмеження монополіями (картелями) виробництва, продажу та експорту товарів з метою штучного підвищення цін й отримання надприбутків.

Реструктуризація – засіб забезпечення оптимального функціонування суб'єктів економіки у безперервно мінливому ринковому середовищі згідно зі стратегією їх розвитку шляхом здійснення системи заходів організаційно–економічного, техніко–технологічного і фінансового характеру, спрямованих на зростання ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності і зміцнення фінансової стійкості.

Реструктуризація активів – санаційні заходи, пов'язані зі зміною структури та складу активної сторони балансу (досить часто ці зміни супроводяться також змінами у складі та структурі пасивів).

Реструктуризація боргу – угода кредитора з позичальником, який має труднощі з погашенням своїх фінансових зобов'язань, про нову схему їх погашення.

Реструктуризація на макрорівні – політика уряду, що являє собою систему взаємопов'язаних заходів стосовно зміни структури економіки, а також механізмів управління нею з метою досягнення ефективності її функціонування.

Реструктуризація на мікрорівні – раціоналізація і переорієнтація діяльності та параметрів організації чи підприємства з метою підвищення їх конкурентоспроможності завдяки зміни умов функціонування і забезпечення ЕБП.

Ресурси – економічні джерела забезпечення виробництва, включаючи природні, трудові, інформаційні, фінансові тощо.

Ресурси водні – частина гідросфери, доступна й економічно доцільна для використання в суспільному виробництві.

Ресурси земельні – усі землі, незалежно від їх цільового призначення, господарського використання і особливостей правового режиму, які можуть бути використані для суспільних потреб.

Ресурси інвестиційні – усі види грошових та інших активів, залучених для здійснення вкладень в об'єкти інвестування.

Ресурси лісові – деревні і не деревні ресурси лісових насаджень.

Ресурси мінеральні – корисні копалини, які видобуваються з надр землі.

Ресурси природні – тіла і сили природи, які можуть бути використані для задоволення потреб суспільства.

Ресурси природні (див. *Природні ресурси*).

Ресурси рекреаційні – об'єкти і явища природного походження, які можуть бути використані для лікування, оздоровлення, відпочинку та туризму завдяки специфічному поєднанню на даній території таких компонентів довкілля, як оздоровчі ландшафтні комплекси, лікувальний клімат, мінеральні води, грязі тощо.

Ресурси трудові – частина населення країни, яка за фізичним розвитком, набутою освітою, професійно–кваліфікованим рівнем здатна працювати у народному господарстві, займатися суспільно корисною діяльністю.

Ресурси фінансові – грошові фонди, що створюються в процесі розподілення, перерозподілення та використання валового національного продукту за певний період, а також нагромадження та надходження в розпорядження суб'єктів господарювання та держави, призначені для цілей розширеного відтворення, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства (оборони, управління тощо); це всі грошові фонди, а також та частина грошових засобів підприємств, яка використовується в нефондовій формі і формується за рахунок власних та привієняних до них коштів, коштів, що мобілізуються на фінансовому ринку, тощо.

Ресурсно-функціональний підхід до діагностики економічної безпеки бізнесу – підхід, суть якого полягає в тому, що економічна безпека визначається на основі функціональних критеріїв, які відображають ефективність використання корпоративних ресурсів за окремими функціональними сферами підприємства для запобігання негативному впливу загроз.

Ретрата – зворотний переказний вексель (зустрічна тратта), що виписується на ім'я векселедавця (трасата) у разі опротестування векселя особою, яка його оплатила; рахунок банку, що виставляється клієнту на відшкодування витрат, пов'язаних із протестом прийнятого на інкасо векселя.

Ретроспективний аналіз (див. *Аналіз ретроспективний*).

Ретроцедент – сторона, що передає третьому учаснику ризик у наступне перестраховання.

Ретроцесіонарій – сторона, що бере на себе ретроцедентний ризик.

Ретроцесія – процес подальшої передачі раніше прийнятих у перестраховання ризиків іншим перестраховикам. Р. досягається дробленням великих ризиків, розподілом відповідальності між дедалі більшою кількістю страховиків. Іноді частина таких ризиків може перейти до первинного страховика, якщо в договорі немає відповідного заперечення.

Реутилізація – використання промислово–побутових відходів одних суб'єктів господарської діяльності як вихідного продукту для інших або використання відходів для виробництва нової продукції такого ж виду.

Рефінансування дебіторської заборгованості – форма реструктуризації активів, що полягає у переведенні дебіторської заборгованості в інші, ліквідні форми оборотних активів – це грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення тощо. До основних форм рефінансування дебіторської заборгованості належать факторинг, форфейтинг, облік векселів.

Рефінансування державного боргу – погашення попередньої заборгованості за допомогою випуску нових позик або шляхом заміни короткострокових зобов'язань на середньо– чи довгострокові.

Рецесійний розрив – величина, на яку фактичні сукупні видатки мають початково зрости з метою збільшення фактичного ВВП до потенційного рівня.

Рецесія – стан економіки, коли обсяг основних макроекономічних показників (ВВП, ВНП, НД) стає меншим, що також свідчить про спад або зниження темпів її розвитку.

Ризик – ймовірність зазнати втрат очікуваної економічної (фінансової) користі або прямих збитків через появу непевної (випадкової) події, яка зачіпає інтереси осіб, причетних до тієї чи іншої справи, або всіх членів суспільства).

Ризик валютний – ймовірність того, що вартість фінансового інструмента буде змінюватися внаслідок змін валютного курсу.

Ризик відсотковий – ймовірність того, що вартість фінансового інструмента буде змінюватися внаслідок змін відсоткових ставок.

Ризик країни – ризик утрат, що виникає внаслідок інвестування у країну, у зв'язку із нестабільністю її політичної ситуації, економічною кризою, обмежувальною політикою держави щодо іноземних інвестицій тощо.

Ризик кредитний – імовірність втрат однієї зі сторін–укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною.

Ризик ліквідності – імовірність втрат внаслідок неспроможності виконати свої зобов'язання у зв'язку з неможливістю реалізувати фінансові активи за справедливою вартістю.

Ризик підприємництва – ризик підприємницької діяльності, який складається з окремих ризиків, що виникають на кожному етапі обігу коштів підприємства (наприклад, ризик підвищення цін на сировину, ризик від псування матеріалів, ризик упровадження нових технологій у виробництво та управління, ризик конкуренції у системі розподілу і торгівлі тощо).

Ризик ринковий – імовірність того, що вартість фінансового інструмента буде змінюватися внаслідок змін ринкових цін незалежно від того, чи спричинені ці зміни факторами, які притаманні конкретному типу цінних паперів чи їх емітенту, або факторами, які впливають на вартість всіх цінних паперів в обігу на ринку.

Ризик страховий – імовірність настання страхової події, що виражає обсяг можливої відповідальності страховика за тим або іншим видом страхування. Конкретним проявом реалізації страхового ризику є страховий випадок, тобто фактичне настання небезпечної події.

Ризик фінансовий – ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходів, капіталу чи ліквідності. Можна розглядати в широкому та вузькому сенсі. У широкому сенсі фінансові ризики – це сукупність операційних, інвестиційних та ризиків структури капіталу; у вузькому – фінансові ризики характеризують ті ризики, джерелом яких є фінансова діяльність, тобто діяльність, результатом якої є зміни у складі та структурі капіталу (пасивів) підприємства.

Ризик ціновий – імовірність цінових змін внаслідок валютного, відсоткового та ринкового ризиків.

Ризик–менеджмент – система управління ризиків, що включає їх виявлення, оцінювання та нейтралізацію.

Ризиковий капітал (див. *Капітал ризиковий*).

Рикриція – письмове доручення на прийом або отримання грошей.

Римеса (в міжнародних розрахунках) – платіжний документ в інвалюті, що купується боржником за національну валюту у третьої особи і пересилається іноземному кредитору на погашення заборгованості перед ним.

Ринкова безпека підприємства (див. *Безпека ринкова підприємства*).

Ринкова вартість кредиту – відсоткова ставка, що відповідає кредитному рейтингу позичальника в певний момент часу. Визначення ринкової вартості кредиту є настільки важливим, наскільки важким завданням, оскільки для цього потрібно правильно оцінити ризики в діяльності позичальника в умовах обмежених часових і інформаційних ресурсів. Переоцінка кредиту, що проводиться банком, є прямим наслідком змін в якості кредиту та в його ринковій вартості.

Ринкова економіка (див. *Економіка ринкова*).

Ринкова рівновага (див. *Рівновага ринкова*).

Ринкове господарство соціальне – форма організації економіки, що спирається на соціалізоване товарне виробництво, забезпечує взаємодію між виробництвом та споживанням за допомогою ринку, державного регулювання

Ринок активний – ринок, якому притаманні такі умови: предмети, що продаються та купуються на цьому ринку, є однорідними; у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Ринок валютний – 1) у широкому розумінні – система економічних відносин, пов'язаних з операціями купівлі–продажу іноземних валют, платіжних документів у іноземних валютах та розміщення тимчасово вільних валютних коштів; 2) з інституційного погляду – сукупність установ і організацій (банків, валютних бірж, інших фінансових інститутів), що забезпечують функціонування ринкових валютних механізмів.

Ринок виробничих ресурсів – ринок землі, праці і засобів виробництва (капіталу), спрямований на задоволення виробничих потреб.

Ринок відкритий – ринок, на якому здійснюються операції з купівлі–продажу цінних паперів між особами, які не є первинними

кредиторами та позичальниками, і коли кошти внаслідок продажу цінних паперів на такому ринку надходять на користь держателя цінних паперів, а не їх емітента. Використовується центральними банками для купівлі–продажу, як правило, короткострокових державних цінних паперів з метою регулювання грошової маси. В результаті купівлі збільшується вкладення коштів в економіку, в результаті продажу – зменшується.

Ринок грошовий – частина, структурний елемент фінансового ринку країни (обертаються короткострокові фінансові активи), де здійснюється купівля-продаж грошей через купівлю–продаж боргових зобов'язань та інших цінних паперів.

Ринок капіталу (кредитний ринок) – частина фінансового ринку, де формуються попит і пропозиція на середньо– і довгостроковий позичковий капітал; це механізм, за допомогою якого встановлюються взаємозв'язки між підприємствами і громадянами, що потребують грошових коштів, та організаціями і громадянами, що можуть їх надати (позичити) на певних умовах. Водночас кредитний ринок це синтез ринків різних платіжних засобів.

Ринок конкурентний – ринок, на якому так багато продавців і покупців певного товару, що ніхто не може вирішальним чином впливати на ринкову ціну.

Ринок міжбанківський (див. *Міжбанківський ринок*).

Ринок обліковий (див. *Обліковий ринок*).

Ринок позикового капіталу – система відносин у сфері акумуляції та перерозподілу позичкового капіталу; сукупність фінансово–кредитних установ і фондів бірж, що надають позики та кредити.

Ринок праці – система суспільних відносин, що ґрунтується на товарно–грошових засадах у сфері розподілу, обміну і використання робочої сили.

Ринок страховий – 1) економічний простір, в якому взаємодіють страхувальники (формують попит на страхові послуги), різноманітні за формами організації страхові компанії (страховики, котрі задовольняють попит на послуги), страхові посередники (агенти і брокери), а також організації страхової інфраструктури (об'єднання), асоціації (страховиків, консалтингові фірми, навчальні центри); 2) сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі–продажу є специфічний товар – страхова послуга, формуються попит і

пропозиція на неї; 3) форма взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин (страхувальники, страховики та їхні посередники).

Ринок фінансовий – специфічна сфера грошових операцій, де об'єктом угоди виступають вільні грошові кошти населення, суб'єктів господарювання і державних структур, надані користувачеві під цінні папери або у вигляді позики.

Ринок фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. До ринків фінансових послуг належать професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та інших видах ринків, що забезпечують обіг фінансових активів.

Ринок цінних паперів – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Ринок цінних паперів вторинний – сукупність правовідносин, пов'язаних із обігом цінних паперів.

Ринок цінних паперів первинний – сукупність правовідносин, пов'язаних із розміщенням цінних паперів.

Ритмічність виробництва – виробництво у рівні проміжки часу однакового обсягу продукції на всіх стадіях виробничого процесу.

Рівень безробіття – виражене у процентах відношення чисельності безробітних до чисельності робочої сили (включаючи безробітних).

Рівень життя – соціально-економічна категорія, яка характеризує рівень і ступінь задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення.

Рівень прогресивності технологій – показник, який розраховується як відношення кількості використовуваних прогресивних сучасних технологій до загальної їх кількості на підприємстві.

Рівновага Бертрана – ситуація на ринку, за якої в умовах дуополії підприємства конкурують, знижуючи ціну товару та збільшуючи обсяг випуску. Стабільність рівноваги досягається тоді, коли ціна стає рівною граничним витратам, тобто досягається конкурентна рівновага.

Рівновага загальна (див. *Загальна рівновага*).

Рівновага Курно – ситуація на ринку за умов дуополії, коли кожне підприємство, що діє самостійно, вибирає такий оптимальний обсяг виробництва, який очікує від нього інше підприємство. Рівновага Курно виникає як точка перетину кривих реагування двох фірм.

Рівновага ринкова – ситуація, коли наміри покупців і продавців на ринку повністю збігаються, і тому за певної ціни товару обсяг пропозиції дорівнює обсягу попиту.

Рівновага споживача – стан ринку, за якого досягається оптимальна структура покупок (згідно з принципом раціональності); будь-яка зміна в структурі покупок знижує рівень задоволення споживача.

Рівновага часткова – рівновага, що встановилася на окремому ринку.

Рівновага Штакельберга – ситуація, що відображає дуополію з таким розподілом ринкової влади між підприємствами, за яким одне з них реалізує поведінку лідера, тоді часом як інше здійснює стратегію пристосування та коригує свою поведінку залежно від вибору, зробленого лідером.

Рівноважна кількість товару – кількість товару, що реалізується на ринку за рівноважною ціною.

Рівноважна ціна (див. *Ціна рівноважна*).

Рівномірне виробництво – виробництво продукції відповідно до плану графіка.

Рівняння регресії – рівняння, яке характеризує зміну середнього рівня результативної ознаки залежно від зміни факторної ознаки.

Рідкість ресурсів – нестача (обмеженість) землі, засобів виробництва, робочої сили і підприємницької здібності для задоволення безмежних матеріальних потреб людей.

Рікардо (Ricardo) Давид (1772-1823) – англійський економіст, представник класичної політичної економії.

Рішення – вибір, здійснюваний з кількох альтернативних варіантів.

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної ради Автономної Республіки Крим чи місцевої ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затвержені повноваження відповідно Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або

виконавчого органу місцевої ради здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Робінсон (Robinson) Джоан–Вайолет (1903-1983) – англійський економіст. У 1965-1971 рр. – професор Кембриджського університету. Її науковий світогляд формувався під впливом праць Д. Рікардо, А. Маршалла, Дж. Кейнса.

Робоча сила – загальна чисельність населення старшого від певного віку (16 або 18 років), яке в даний конкретний момент працює або прагне працювати за винагороду.

Робочий капітал (див. *Капітал робочий*).

Робочий час – тривалість робочої зміни (дня), протягом якої працівник виконує визначену роботу і має перерви в праці.

Розасигнування кредитів – розподіл коштів головними розпорядниками кредитів для підпорядкованих підприємств, установ й організацій.

Розвинена форма товарного виробництва (див. *Форма товарного виробництва розвинена*).

Розвиток економічний – необоротні закономірні зміни технологічного способу виробництва; зміни у структурі продуктивних сил і техніко–економічних відносин, що розширюють можливості технологічного способу виробництва; це перехід від одного стану економіки до іншого, який характеризується розширенням виробництва нових товарів і послуг з використанням нових технологій.

Розвиток сталий – запропонована світовим співтовариством, уточнювальна й поглиблювальна концепція бажаного суспільного розвитку, що ґрунтується на стратегії оптимізації всієї діяльності людства (передусім економічного) в його взаємодії з довкіллям (у громадсько–політичній практиці застосовується з 80-х рр. ХХ ст. від часу усвідомлення безперспективних тенденцій соціально–економічного розвитку).

Розвідка – діяльність, яка спрямована на забезпечення стратегії та комерційного успіху підприємства і здійснюється з метою набуття стратегічної (тактичної або конкурентної) переваги над супротивником, виявлення можливих ризиків і нових можливостей для підприємства та управління ними.

Роздержавлення – поняття, яке відображає процес трансформації економіки через ліквідацію диктату централізованого планування та розподілу; економічного відмежування підприємств від держави;

процес підприємництва, самостійного ведення господарства та власного фінансового забезпечення; монополізація виробництва та розвиток конкуренції; збільшення кількості суб'єктів господарювання.

Роздрібна торгівля (див. *Торгівля роздрібна*).

Розкладний податок (див. *Податок розкладний*).

Розміщення продуктивних сил – процес наукового обґрунтування та втілення в практику господарювання конкретних рішень щодо їх просторової (територіальної) організації. Тобто, це складний процес, що охоплює аналогічні часткові процеси: заселення нових територій (первинне заселення), їхнє освоєння (наприклад природних ресурсів(це тіла і сили природи, суспільна користь яких змінюється у процесі трудової діяльності людини. Вони використовуються як засоби праці (земля), джерела енергії, сировини й матеріалів, а також безпосередньо як предмети споживання (питна вода, дикі ягоди, гриби тощо), концентрацію і розосередження об'єктів господарської діяльності, створення і формування ядер, каркасу територіальної організації господарства (мережі міст, інфраструктури) тощо.

Розпис штатний (див. *Штатний розпис*).

Розподіл прибутку – спрямування прибутку в розпорядження держави та на формування власних фінансових ресурсів підприємства.

Розпорядники бюджетних коштів – бюджетні установи в особі їх керівників, уповноважені на отримання асигнувань, прийняття зобов'язань та здійснення видатків з бюджету.

Розрахунки безготівкові – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Розрахунковий документ – документ на переказ коштів, що використовується для ініціювання переказу з рахунку платника на рахунок отримувача.

Розрахунковий чек (див. *Чек розрахунковий*).

Розрахункові грошові одиниці міжнародні (див. *Міжнародні розрахункові грошові одиниці*).

Розрахунково-касове обслуговування – послуги, що надаються банком клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані із переказом коштів з рахунку (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами.

Розрив ВВП (див. *Відставання ВВП*).

Розроблення проекту – послідовна підготовка й уточнення цілей проекту за всіма його комерційними, технічними, екологічними, інституційними, соціальними, фінансовими та економічними аспектами.

Розстрочення платежу – розподілення суми платежу на кілька термінів сплати за рішенням відповідного фінансового органу.

Розширене суспільне відтворення (див. *Суспільне відтворення розширене*).

Ростоу (Rostow) **Волт-Вітмен** (нар. 1916) – американський економіст, автор концепції «стадій економічного зростання».

Роялті – періодичні суми виплат ліцензіару у вигляді встановленого відсотка від обсягів виготовленої продукції на основі переданої технології.

Рух грошових коштів – надходження і вибуття грошових коштів та їхніх еквівалентів.

Рух населення – процеси зміни чисельності та складу населення: природний рух – народження, смерті, шлюби і розлучення; механічний рух – зміни місця проживання в межах країни (внутрішня міграція) або переїзди до інших країн (зовнішня міграція); соціальний рух – перехід людей з одних соціальних груп до інших, що приводить до зміни їх соціальних ознак.

С

Самозайнята особа-платник податків – фізична особа, яка є підприємцем або здійснює незалежну професійну діяльність та не є найманою особою у межах такої підприємницької чи незалежної професійної діяльності.

Саморегульована організація – неприбуткове об'єднання фінансових установ, яке створено з метою захисту інтересів своїх членів та інших учасників ринків фінансових послуг та якому делегуються відповідними державними органами, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, повноваження щодо

розроблення й упровадження правил поведінки на ринках фінансових послуг та/або сертифікації фахівців ринку фінансових послуг; Законами України з питань регулювання ринків фінансових послуг можуть бути передбачені додаткові повноваження, які можуть делегуватися саморегульованим організаціям.

Самофінансування – одна з форм фінансування підприємств за рахунок внутрішніх фінансових джерел. Пов'язана з реінвестуванням (тезаврацією) прибутку у відкритій чи прихованій формі. Розрізняють відкрите та приховане самофінансування.

Самуельсон (Samuelson) Поль-Ентоні (нар. 1915) – видатний американський економіст, спеціаліст із використання математики в аналізі фундаментальних економічних теорій і питань аналізу стабільності. Лауреат Нобелівської премії з економіки (1970).

Санатор – фізична або юридична особа, яка воліє взяти фінансову чи іншого роду матеріальну участь (або бере участь) у санації підприємства, що перебуває у фінансовій кризі.

Санаційний аудит (див. *Аудит санаційний*).

Санація – система реорганізаційних, організаційно–економічних, техніко-технологічних, інвестиційних, управлінських і фінансових заходів, спрямованих на відбудову і зміцнення фінансового стану підприємства, а також підвищення його платоспроможності, фінансової стійкості і конкурентоспроможності.

САРМ (модель оцінювання капітальних активів) – модель рівноваги на ринку капіталів, за якою очікувана дохідність цінного паперу являє собою лінійну функцію чутливості цінного паперу до коливань дохідності ринкового портфеля.

Сателіт – 1) у Стародавньому Римі це озброєний найманець, що супроводить свого володаря; 2) той, хто залежить від когось, чого–небудь, виконує чийсь волю; 3) держава, формально незалежна, але фактично підлегла іншій (більшій) державі.

Світова ціна (див. *Ціна світова*).

Світове (всесвітнє) господарство – сукупність національних економік у сфері продуктивних сил і виробничих відносин (міжнародних економічних відносин), які виходять за територіальні межі окремих країн.

Світовий банк (див. *Група Світового банку*).

Своп – операція з обміну зобов'язаннями або активами з метою поліпшення їх структури, зниження ризику, витрат і отримання прибутку.

Своп базисний – угода між учасниками про обмін плаваючої відсоткової ставки по боргу, розрахованої на одній основі на плаваючу відсоткову ставку, обчислену на іншій основі. Наприклад, плаваюча ставка, розрахована на основі LIBOR, може обмінюватись на відсоткову ставку за комерційними паперами. Платежі з обміну відсотковими ставками можуть також розраховуватись на одній цінній основі, але для різних цінних періодів. Базисні свопи використовують переважно для переходу на потрібний ринок фінансових інструментів або для покриття зобов'язань з плаваючою ставкою за іншими свопами. Такий вид свопу менш поширений, ніж чистий процентний своп.

Своп валютний (див. *Валютний своп*).

Сегмент ринку – група споживачів, що зайняті пошуком однотипних товарів, та які згодні їх купувати.

Сей (Say) Жан-Батіст (1767-1832) – французький економіст, популяризатор ідей А. Сміта.

Секвестр бюджету – 1) заборона, обмеження видатків, що встановлюється державною владою; пропорційне скорочення державного бюджету в відсотках, яке здійснюється щомісяця до кінця поточного фінансового року в разі невиконання дохідної частини бюджету; пропорційне скорочення видатків з усіх статей бюджету (крім захищених) протягом часу, що залишається до завершення поточного бюджетного року.

Сектор економіки – частина народного господарства, яка має певні економічні та соціальні ознаки і може базуватися на одному або кількох соціально-економічних укладах.

Секуляризація – 1) перетворення церковної і монастирської власності на власність світську, державну; 2) у Західній Європі це перехід особи з духовного стану у світський з дозволу церкви.

Селянське (фермерське) господарство – відособлений виробник, який здійснює підприємницьку діяльність на власній або на власній і орендованій ділянці землі, має у власності інші необхідні засоби виробництва, самостійно визначає виробничу програму, реалізує продукцію на основі договірних цін.

Сеньйор – 1) у добу Середньовіччя в Західній Європі – землевласник-феодал, який володів селянами і городянами; 2) сюзерен (вищий феодал) щодо васалів.

Сеньйораж – дохід від емісії грошей, який виникає в умовах перевищення приросту грошової маси над приростом реального ВВП, наслідком чого є зростання середнього рівня цін.

Сервитут – встановлене законом або передбачене угодою право часткового користування земельною ділянкою осіб, які не є її власниками (наприклад, проїзд до ділянки з усіх боків оточеною іншими).

Середні витрати – витрати на одиницю випуску продукції, які дорівнюють валовим витратам, поділеним на вироблену кількість товару.

Середні витрати змінні (AVC) – кількість змінних витрат виробництва, що припадає на одиницю випуску продукції.

Середні витрати постійні (AFC) – кількість постійних витрат виробництва, що припадає на одиницю випуску продукції.

Середні витрати сукупні (ATC) – кількість сукупних витрат виробництва, що припадає на одиницю випуску продукції.

Середній виробничий запас (див. *Запас виробничий середній*).

Середній продукт – обсяг випуску продукції, що припадає на одиницю змінного фактора виробництва.

Середньоспискова чисельність працівників – чисельність працівників підприємства, що розрахована шляхом сумування спискової чисельності за всі дні місяця і діленням її на число календарних днів у місяці.

Середня величина (див. *Величина середня*).

Середня схильність до заощадження – частка заощаджень у післяподатковому доході.

Середня схильність до споживання або заощадження – коефіцієнт, який відображає відношення споживчих видатків або заощаджень до післяподаткового доходу.

Середня схильність до споживання – частка споживання у використовуваному доході.

Сертифікат інвестиційний (див. *Інвестиційний сертифікат*).

Сертифікат іпотечний (див. *Іпотечний сертифікат*).

Сертифікат ощадний (депозитний) – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом встановленого строку суми вкладу та процентів, встановлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Силова безпека підприємства (див. *Економіка ринкова*).

Синдикат – 1) одна з форм монополії – об'єднання підприємців, яке здійснює свою комерційну діяльність (визначення цін, збут продукції), зберігаючи виробничу та юридичну самостійність підприємств, що входять до його складу; 2) у Франції та деяких інших країнах – назва професійних спілок.

Синергічний ефект – спільний соціально-економічний результат, який забезпечується інтегрованим виробництвом.

Синергічні рішення – рішення, прийняття одного з яких збільшує ефективність прийняття іншого.

Синоїкізм – об'єднання кількох поселень або міст в єдиний поліс у Стародавній Греції.

Сировина – частина природних ресурсів, що використовуються у виробництві.

Система – єдність, що складається із взаємозалежних частин, кожна з яких привносить щось конкретне в унікальні характеристики цілого. Організації вважаються відкритими системами, оскільки вони динамічно взаємодіють із зовнішнім середовищем.

Система бюджетна (див. *Бюджетна система*).

Система валютна (див. *Валютна система*).

Система електронних платежів Національного банку України – загальнодержавна платіжна система, яка забезпечує здійснення розрахунків у електронній формі між банківськими установами (та їхніми філіями) як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків один перед одним на території України.

Система контролю якості продукції – сукупність органів контролю, засобів і методів контролювання рівня якості продукції на всіх етапах її створення.

Система національних рахунків (СНР) – система взаємопов'язаних статистичних показників, які відображають найважливіші аспекти економічної діяльності країни щодо виробництва і споживання продукції, розподілу та перерозподілу доходів і формування національного багатства.

Система оперативного планування виробництва – сукупність різних методик та технологій планової роботи, що характеризується ступенем централізації, об'єктом регулювання, складом календарно-планових показників, порядком обліку та руху продукції та оформленням облікової документації.

Система оплати праці акордна – система оплати праці, яка передбачає встановлення розцінку працівникові або групі

працівників не за окремі вироби чи операції, а за весь обсяг робіт із визначенням кінцевого строку його виконання.

Система оплати праці безтарифна – система оплати праці, яка передбачає частковий розподіл зароблених колективом коштів між працівниками, згідно прийнятих співвідношень (коефіцієнтів) в оплаті праці різної якості, залежно від кваліфікації, посади, спеціальності працівників тощо.

Система оплати праці відрядно-преміальна – система оплати праці, яка враховує тарифний заробіток робітника при прямій відрядній системі оплати праці та преміальні доплати.

Система оплати праці відрядно-прогресивна – система оплати праці, яка передбачає виплату заробітної плати згідно твердих норм (розцінок) у межах завдання, а виробіток понад завдання – зоплачується а підвищеними розцінками, причому розцінки збільшуються прогресивно зі збільшенням кількості продукції, виробленої понад завдання.

Система оплати праці колективна (бригадна) – система оплати праці, яка враховує бригадний розцінок, тобто оплату праці групи працівників різної кваліфікації за виконану роботу.

Система оплати праці контрактна – система оплати праці, яка передбачає укладення договору між роботодавцем і виконавцем, в якому обумовлюються режим та умови праці, права і обов'язки сторін, рівень оплати праці та ін.

Система оплати праці непряма відрядна – система оплати праці, яка використовується для оплати праці допоміжних робітників і підсобників та враховує фактично виготовлену кількість продукції і непрямий відрядний розцінок при обслуговуванні основного робітника.

Система оплати праці погодинна пряма – система оплати праці, яка враховує відпрацьований час, незважаючи на кількості виконаних робіт.

Система оплати праці погодинно-преміальна – система оплати праці, яка враховує відпрацьований час, проте для посилення матеріального стимулювання за досягнення певних якісних або кількісних показників, працівникам виплачують премії.

Система планування і контролю – цілеорієнтована множина процесів планування і контролю, між якими існують специфічні зв'язки.

Система податкова (див. *Податкова система*).

Система посадових окладів – різновид погодинно–преміальної системи, за якою оплачується праця працівників, яка має стабільний характер.

Система раннього попередження та реагування – особлива інформаційна система, яка сигналізує керівництву про потенційні ризики та шанси, які можуть загрожувати підприємству як з боку зовнішнього, так і внутрішнього середовищ.

Системи розселення – сукупність взаємозв'язаних (в результаті виробничо-господарських, адміністративно-управлінських, соціально-обслуговуючих зв'язків) поселень в межах відносно цілісної території. В системі розселення виділяється своїми функціями та людністю «центральне» поселення до якого тяжіють підпорядковані йому поселення.

Системний аналіз (див. *Аналіз системний*).

Ситуаційний аналіз (див. *Аналіз ситуаційний*).

Сідлова точка – точка рівноваги в грі найбільшою мірою задовольняє інтереси гравців.

Сільськогосподарські угіддя – частина земельних ресурсів, які використовуються в сільському господарстві (рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження) для виробництва сільськогосподарської продукції.

Сімейне підприємство (див. *Підприємство сімейне*).

Сімейні доходи (див. *Доходи сімейні*).

Складний відсоток (див. *Відсоток складний*).

Складні проекти (див. *Проекти складні*).

Служба безпеки підприємства – самостійний структурний підрозділ підприємства, який розв'язує завдання безпосереднього захисту його життєво важливих інтересів в умовах підприємницького ризику конкурентної боротьби.

Собівартість – грошове вираження безпосередніх витрат підприємства, пов'язаних із виробництвом та реалізацією продукції.

виробнича – виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на їх виробництво. В бухгалтерському обліку виробнича собівартість реалізованих робіт (послуг) складається з витрат, пов'язаних з операційною діяльністю підприємства, які включаються до собівартості реалізованих послуг.

повна – витрати звичайної діяльності суб'єктів господарювання, які включають витрати операційної діяльності, фінансові витрати, пов'язані з основною діяльністю.

Соло-вексель (див. *Вексель простий*).

Соціалізм – концепція ідеального суспільства: безкласове суспільство, усуспільнена власність на засоби виробництва та результати праці, рівний розподіл національного багатства, відсутність антагоністичності у відносинах між продуктивними силами і виробничими відносинами, відмова від послуг вартості.

Соціальна активність – спосіб життєдіяльності, спрямований на зміну соціальних умов з метою задоволення потреб, інтересів, цілей, ідеалів соціальних суб'єктів.

Соціальна відповідальність бізнесу – активна соціальна позиція компанії, що полягає у її відповідальному ставленні до виробництва та товарів, у гармонійній взаємодії з суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем.

Соціальна експертиза (див. *Експертиза соціальна*).

Соціальна інфраструктура (див. *Інфраструктура соціальна*).

Соціальна орієнтація економіки – політика держави в ринковій економіці, спрямована на створення нормальних умов для відтворення людини, незалежно від участі у виробництві та рівня доходу.

Соціальна система – система, основними елементами якої є люди, групи людей, взаємовідносини між ними; функціонує на основі механізмів об'єктивної саморегуляції та цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів.

Соціальне забезпечення – система розподільних відносин, у процесі яких створюються й використовуються фонди для матеріального забезпечення громадян у старості, в разі інвалідності, при втраті годувальника та в інших випадках, передбачених законом.

Соціальне партнерство – теорія класового співробітництва та соціальної гармонії інтересів праці і капіталу, найманих робітників і капіталістів.

Соціальне ринкове господарство (див. *Ринкове господарство соціальне*).

Соціальний захист – комплекс організаційно-правових і економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах.

Соціальний прогноз – конкретне передбачення стану будь-якого соціального явища в майбутньому на основі спеціального наукового дослідження.

Соціальний розвиток – процес еволюційних чи революційних змін у суспільстві та соціальному житті.

Соціальні норми і нормативи – показники необхідного споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг та забезпечення освітніми, медичними, житлово–комунальними, соціально–культурними послугами.

Соціальні послуги – комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя.

Соціально-психологічна складова кадрової безпеки – відсутність загроз персоналу як складової соціуму та комфортний психологічний клімат.

Спадний ефект віддачі від масштабу виробництва – такий ефект масштабу, за якого обсяг випуску продукції збільшується в меншій пропорції, ніж зростає обсяг ресурсів.

Спеціалізація – форми організації виробництва, за якої виготовлення продукції, її частин або виконання окремих операцій відбуваються в самостійних галузях або на відносно відокремлених підприємствах.

Спеціальна вартість (див. *Вартість спеціальна*).

Спеціальна квота (див. *Квота спеціальна*).

Спеціальна ліцензія (див. *Ліцензія спеціальна*).

Спеціальне оподаткування (див. *Оподаткування спеціальне*).

Спеціальні права запозичення (СПЗ) – міжнародний резервний актив, створений МВФ з метою доповнення наявних міжнародних резервних активів, який являє собою "кошик" із п'яти валют, склад яких переглядається кожні 5 років. Вартість спеціальних прав запозичення визначається щоденно.

Списання (анулювання) боргу – відмова уряду від погашення боргу внаслідок фінансової неспроможності держави, її банкрутства або певних політичних умов. Найчастіше подібний механізм застосовується відносно найменш розвинутих країн, не здатних погасити свої зобов'язання навіть у віддаленій перспективі.

Спискова чисельність працівників – чисельність працівників підприємства, що включає всіх постійних, тимчасових та сезонних працівників, які прийняті на роботу на один і більше днів, незалежно від того, чи перебувають вони на роботі, у відпустці, відрядженні, звільнені з роботи у зв'язку з непрацездатністю та ін.

Співстрахування – страхування, за якого один і той самий ризик у певних частках страхують два або більше страховики, видаючи при цьому спільний або окремі поліси відповідно до суми, що становить частку кожного страховика. Якщо ризик розміщується серед страховиків не повністю, то одним із страховиків вважається страхувальник. Він несе відповідальність в обсязі незастрахованого ризику, не сплачуючи премії.

Спільна діяльність – господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними.

Споживання – основний компонент сукупних видатків, який відображає видатки домогосподарств на купівлю споживчих товарів і послуг.

Споживання державне (див. *Державне споживання*).

Споживачі – індивіди й організації, які придбавають товари або послуги компанії, що в остаточному підсумку і визначає успіх фірми на ринку.

Споживча вартість (див. *Вартість споживча*).

Споживчі видатки (див. *Видатки споживчі*).

Спосіб виробництва – єдність і взаємодія продуктивних сил, що перебувають на певному рівні розвитку, і даного типу виробничих відносин.

Спосіб виробництва технологічний – поєднання знарядь праці з матеріалами, технологією, енергією, інформатикою та організацією виробництва.

Спосіб установалення норм – чітко визначена в розрахунковому плані послідовність установалення норм праці.

Способи вивчення затрат робочого часу – організаційно-технологічні підходи до здійснення спостережень залежно від об'єкта дослідження, завдань, точності вимірів, форми реєстрації затрат робочого часу. Розрізняють: фотографія робочого часу, хронометраж і фотохронометраж.

Спот-курс – ціна одиниці іноземної валюти однієї країни, виражена в одиницях валюти іншої країни і встановлена на момент

укладання угоди за умови обміну валютами банками–кореспондентами на другий робочий день із моменту укладання угоди.

Справедлива ціна (див. *Ціна справедлива*).

Спред – економічний захід, що застосовується для зменшення ризику, пов'язаного з коливанням цін; подібний до хеджування.

Спредер – гравець, який будує свої стратегії на основі тимчасових змін цін на активи. Спредери вивчають закономірності та взаємозв'язок цін на активи в різні періоди року і прогнозують їх на майбутні періоди. За допомогою аналізу та побудованому на ньому прогнозі спредери визначають максимальну різницю в цінах і в разі зростання цієї різниці вступають у біржову гру. Прикладами стратегій, що реалізуються спредерами на ринку, можуть бути: купівля–продаж контрактів на один актив, але на різні терміни поставки, на один актив, але на різних біржах; на різні, але споріднені активи.

Стабільність цінова (див. *Цінова стабільність*).

Ставка відсотка ефективна (див. *Ефективна ставка відсотка*).

Ставка відсотка лізингова (орендна) (див. *Лізингова (орендна) ставка відсотка*).

Ставка відсоткова (див. *Відсоткова ставка*).

Ставка дисконту – коефіцієнт, що застосовується для визначення поточної вартості виходячи з грошових потоків, які прогнозуються на майбутнє, за умови їх зміни протягом періодів прогнозування. Ставка дисконту характеризує норму доходу на інвестований капітал та норму його повернення в післяпрогнозний період, відповідно до якої на дату оцінки покупець може інвестувати кошти у придбання об'єкта оцінки з урахуванням компенсації всіх своїх ризиків, пов'язаних з інвестуванням.

Ставка капіталізації – коефіцієнт, що застосовується для визначення вартості об'єкта виходячи з очікуваного доходу від його використання за умови, що дохід передбачається незмінним протягом визначеного періоду в майбутньому. Ставка капіталізації характеризує норму доходу на інвестований капітал (власний та/або позиковий) і норму його повернення.

Ставка податкова (див. *Податкова ставка*).

Ставка процента – вимір часової вартості грошей, сума процента на інвестиції, яка може бути отримана за певний період часу.

Ставки рефінансування Національного банку України – виражена у відсотках плата за кредити, що надаються комерційним банкам, яка встановлюється Національним банком України з метою впливу на грошовий оборот та кредитування. Національним банком України встановлюються облікова та ломбардна процентні ставки.

Стагфляція – інфляція, що супроводиться спадом виробництва.

Сталий розвиток – розвиток, спрямований на задоволення поточних економічних, екологічних, соціальних, культурних потреб суспільства з одночасним зміцненням природно–матеріального потенціалу для оптимального задоволення потреб майбутніх поколінь. При С.р. рушійні сили економіки (інституційні зміни, експлуатація природних ресурсів, інвестування, розвиток науково–технічного прогресу, освіта і виховання суспільства та ін.) спрямовуються на досягнення екологічної цілісності, екологічної ефективності економічної діяльності та екосправедливості.

Статистика – наука, навчальна дисципліна та галузь практичної діяльності, яка вивчає кількісну сторону масових соціально–економічних явищ і процесів, а також сукупність даних про них.

Стійкі пасиви (див. *Пасиви стійкі*).

Стохастична зв'язок– зв'язок, яка проявляється не в кожному окремому випадку, а загалом, середньому при великій кількості спостережень.

Стратегічна бізнес-одиниця – підрозділ організації, що має (відносно інших СБО компанії) особливу місію, товарні лінії, конкурентів і ринки збуту.

Стратегічна зона господарювання – сегмент оточення підприємства, на який воно має вихід або планує такий вихід одержати.

Стратегічне планування (див. *Планування стратегічне*).

Стратегічний аналіз (див. *Аналіз стратегічний*).

Стратегічний менеджмент – набір рішень і дій щодо формулювання і впровадження стратегії, покликаної забезпечити компанії найкращий конкурентний стан у зовнішньому середовищі і досягнення поставлених цілей.

Стратегічні цілі – загальні твердження, що описують стан організації в майбутньому; стосуються не конкретних підрозділів або відділів, а компанії загалом.

Стратегія боргова (див. *Боргова стратегія*).

Стратегія діяльності підприємства – формування довгострокових цілей і розробки шляхів їхньої реалізації.

Стратегія економічна (див. *Економічна стратегія*).

Стратегія економічної безпеки підприємства – сукупність найбільш значущих рішень, направлених на забезпечення прийняттого рівня безпеки функціонування даного підприємства в майбутньому.

Стратегія корпорації – ділова концепція організації на задану стратегічну перспективу, подана у вигляді довгострокової програми конкретних дій, що здатні реалізувати дану концепцію і забезпечити організації конкурентні переваги в досягненні цілей.

Стратегія маркетингова – стратегія, орієнтована на врахування ринкового впливу на напрямки, типи, темпи та масштаби розвитку підприємства

Стратегія операційна – стратегія, що визначає, як керувати ключовими структурними підрозділами і забезпечити виконання стратегічно важливих операційних завдань (закупівля, управління запасами, ремонт, транспорт, реклама).

Стратегія підприємства цінова (див. *Цінова стратегія підприємства*).

Стратегія портфельна – різновид стратегії корпоративного рівня, що передбачає наявність у компанії кількох бізнес–одиниць і товарних ліній, які доповнюють логічно одна одну, що дає змогу їй скористатися синергічним ефектом і конкурентними перевагами.

Стратегія проекту – центральний ланцюг у розробці напрямків дій з метою одержання визначених місій; система цілей щодо результатів проекту.

Стратифікація – соціальна диференціація суспільства, розчленування суспільства на страти (верстви).

Страхова компанія – юридично оформлена одиниця підприємницької діяльності у формі акціонерного, повного, командитного товариства чи товариства з повною відповідальністю, яка має ліцензію на право здійснення страхової діяльності.

Страхова сума – грошова сума, в межах якої страховик, відповідно до умов страхування, зобов'язаний провести виплату при настанні страхового випадку, а також сума, що виплачується за особистим страхуванням.

Страхове відшкодування – грошова сума, яка виплачується страховиком за умовами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку.

Страховий випадок – подія, передбачувана договором страхування або законодавством, яка відбулася і з настанням якої виникає обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страхувальнику або іншій третій особі.

Страховий внесок (премія, платіж) – сума, що її сплачує страхувальник страховикові за зобов'язання відшкодувати збитки, завдані застрахованому майну, або сплатити страхову суму в разі настання обумовлених подій у житті страхувальника (застрахованого). С. в. може сплачуватись одноразово (до вступу договору в дію) і в кілька строків, обумовлених договором страхування.

Страховий запас (див. *Запас страховий*).

Страховий захист – економічні, перерозподільні відносини, що складаються у процесі запобігання, подолання й відшкодування збитків, завданих конкретним об'єктам: матеріальним цінностям юридичних і фізичних осіб, життю і здоров'ю громадян тощо.

Страховий ризик (див. *Ризик страховий*).

Страховий ризик (див. *Ризик страховий*).

Страховий ринок (див. *Ринок страховий*).

Страхування – відносини із захисту майнових інтересів господарських суб'єктів і громадян при настанні визначених подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, страхових внесків (страхових премій).

Строк економічного життя земельних поліпшень – період, протягом якого дохід, що отримується або передбачається отримати від земельних поліпшень, перевищує операційні витрати, пов'язані з отриманням цього доходу. Строк економічного життя земельних поліпшень відображає строк, протягом якого витрати на підтримання земельних поліпшень у придатному для експлуатації стані є такими, що скуповуються.

Строк експозиції – строк, протягом якого об'єкт оцінки може бути виставлений для продажу на ринку з метою забезпечення його відчуження за найвищою ціною і тривалість якого залежить від співвідношення попиту та пропонування на подібне майно, кількості потенційних покупців, їх купівельної спроможності та інших факторів.

Строк корисного використання (експлуатації) – очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Структура – спосіб поєднання складових частин (компонентів) системи для найкращого виконання головної мети системи.

Структура виробництва – співвідношення між його галузями, що виражає господарські пропорції та стан суспільного поділу праці.

Структура економіки у вузькому значенні – комплекс галузей з виробництва товарів і послуг з відповідними технологічними і міжгалузевими зв'язками.

Структура економіки у широкому значенні – поняття охоплює не тільки пропорції виробництва, а й форми його організації та управління, механізм державного ринкового регулювання.

Структура капіталу підприємства – співвідношення власних і позичкових джерел у структурі пасивів; характеризується такими основними показниками: коефіцієнт заборгованості, коефіцієнт фінансової незалежності (автономії).

Структура ціни – відсоткове співвідношення елементів ціни в її абсолютному значенні.

Структурне безробіття (див. *Безробіття структурне*).

Структурний дефіцит (див. *Дефіцит структурний*).

Структурні складові об'єкта – являють собою сукупність носія та його властивостей які диференціюються у залежності від рівня втілення (існуючий та потенціал розвитку), рівня використання (реалізований та нереалізований) та доцільності існування потенціалу який не використовується (резерв та надлишок). Вказана структура єдина і властива будь-якому виду об'єкта при визначенні різних видів потенціалу.

Ступінчаста шкала податкових ставок (див. *Шкала податкових ставок ступінчаста*).

Стягувач – особа, яка може бути ініціатором переказу коштів з рахунку платника на підставі виконавчих документів.

Суб'єкти власності – фізичні чи юридичні особи, які вступають у відносини власності.

Суб'єкти інноваційної діяльності – фізичні або юридичні особи, які проводять інноваційну діяльність і/або залучають майнові та

інтелектуальні цінності, вкладають власні чи позичені кошти в реалізацію інноваційних проектів.

Суб'єкти лізингу – юридичні особи, що беруть участь у лізинговій операції.

Субвенція – кошти, які надаються місцевим бюджетам із бюджетів вищого рівня на фінансування цільових витрат і підлягають поверненню в разі їх нецільового використання.

Субконтрактор проекту – особа, яка вступає в договірні відносини з контрактором або субконтрактором більш високого рівня.

Сукупна корисність – сумарний рівень корисності, що досягається споживачем при споживанні певної кількості одиниць (порцій) одного блага.

Сукупна пропозиція (див. *Пропозиція сукупна*).

Сукупний дохід домогосподарства – вся сума доходів, які воно отримує в грошовій чи натуральній формі з будь-яких джерел.

Сукупний капітал (див. *Капітал сукупний*).

Сукупний попит (див. *Попит сукупний*).

Сукупний продукт змінного фактора виробництва – обсяг випуску продукції, що припадає на певну кількість даного фактора виробництва.

Сукупні витрати (див. *Витрати сукупні*).

Сумнівний борг (див. *Борг сумнівний*).

Суперечності – результат взаємодії сторін з різним сприйняттям та оцінкою того самого явища або об'єкту.

Супутні послуги – послуги, вартість яких включається відповідно до норм митного законодавства стосовно митної вартості товарів, що експортуються або імпортуються.

Суспільна власність (див. *Власність суспільна*).

Суспільна максимальна корисність (див. *Оптимум Парето (суспільна максимальна корисність)*).

Суспільне благо (див. *Благо суспільне*).

Суспільне відтворення просте – повторення процесу суспільного відтворення в незмінних масштабах.

Суспільне відтворення розширене – відтворення суспільного виробництва у зростаючих масштабах.

Суттєва інформація – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість

інформації визначається відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та керівництвом підприємства.

Сфера інноваційної діяльності – система взаємодії інноваторів, інвесторів, товаровиробників конкурентоспроможної продукції через розвинуту інноваційну інфраструктуру.

Схильність до заощадження середня (див. *Середня схильність до заощадження*).

Схильність до ліквідності – прагнення відкласти частину грошей у вигляді банківських або цінних паперів.

Схильність до споживання середня (див. *Середня схильність до споживання*).

Сюрвейєр – експерт, інспектор, агент страховика, який оглядає судна, вантажі та інше майно, що береться на страхування. На підставі висновку С. страховик розраховує тарифну ставку, приймає рішення про укладання договору страхування.

Т

Таблиця смертності – статистична таблиця, в якій містяться розрахункові показники, що характеризують смертність населення в різному віці і дожиття при переході від однієї вікової групи до іншої. Т. с. складається загалом по населенню і зокрема щодо чоловічої та жіночої статі. Використовується при проведенні актуарних розрахунків.

Тактика економічна (див. *Економічна тактика*).

Тантьєма – комісія з отриманого прибутку, яку перестраховик щорічно виплачує цедентові за наслідками проходження договорів перестраховання. Застереження про Т. є формою заохочення перестраховиком цедента за надану участь у договорах перестраховання і обережне ведення справи.

Тариф – 1) офіційно встановлена ставка (система ставок) оподаткування, митних зборів; 2) розмір оплати за різні послуги – транспортні, зв'язку, комунальні (ціна послуги).

Тверда податкова ставка (див. *Ставка податкова тверда*).

Тверде котирування (див. *Котирування тверде*).

Твердий контракт – контракт у письмовій формі, що передбачає обмін визначеної кількості ресурсів за встановленою ціною на конкретну майбутню дату (дати), має визначений строк виконання, не містить відкладальних або скасувальних умов, не може бути

розірваний і змінений в односторонньому порядку, та передбачає забезпечення виконання контракту.

Тезаврація – накопичення золота приватними особами у вигляді скарбів або страхових фондів.

Тезаврація прибутку – спрямування його на формування власного капіталу підприємства з метою фінансування інвестиційної й операційної діяльності. Величина тезаврації відповідає обсягу чистого прибутку, який залишився у розпорядженні підприємства після сплати всіх податків та нарахування дивідендів.

Тейлор Фредерік-Вінслоу (1856-1915) – американський інженер, автор теорії наукового управління на мікрорівні (рівні окремого підприємства, організації). Був біля витоків першої наукової школи в менеджменті.

Тематична перевірка – перевірка одного чи кількох питань, пов'язаних зі справлянням податків.

Тематичний аналіз (див. *Аналіз тематичний*).

Темп зростання – відношення величини економічного показника у звітному періоді до його значення, прийнятого за базу відліку; вимірюється у відносних величинах або процентах.

Темп інфляції – показник, який характеризує розмір знецінення (зниження споживчої собівартості) грошей у певний період у відсотках до їх номіналу на початок періоду.

Темп приросту – статистичний показник, що показує на скільки відсотків (у скільки разів) збільшився чи зменшився рівень явища чи процесу.

Темп росту – статистичний показник, що обчислюється як частка між поточним та базовими рівнями і показує збільшився чи зменшився рівень явища чи процесу.

Темпи економічного зростання – швидкість зростання факторів та макроекономічних показників результатів виробництва.

Теорія вартості трудова – один із витратних варіантів теорії вартості, відповідно до якого цінність товару створюється визначеною кількістю затраченої праці.

Теорія витрат виробництва – одне з витратних трактувань теорії вартості, відповідно до якого цінність товару зумовлена витратами в процесі виробництва на фактори «праця», «капітал» і «земля».

Теорія грошей кількісна – теорія, що доводить: а) за ортодоксальною версією «класиків» – залежність зміни цін на товари

винятково від кількості грошей у обігу; б) за версією «неокласиків» – можливість коригування цін на товари у зв'язку з вартістю грошового матеріалу, непостійним рівнем швидкості обігу грошей і кількості товарної маси, а також з урахуванням ступеня ліквідності грошей.

Теорія грошей металева – теорія, що трактує зумовленість цінності грошей вагою, якої слід дотримуватися державі при карбуванні монети.

Теорія грошей номіналістична – теорія, що трактує зумовленість цінності карбуванням грошей тим номіналом оцінки монети, що встановлюється державою.

Теорія зобов'язання – теорія ціноутворення австрійської школи, суть якої зводиться до процесу послідовного зобов'язання частки вартості (цінності) блага «першого порядку» благам «наступних порядків», використаних на його виробництво.

Теорія ігор – наука, що за допомогою математичних методів досліджує поведінку учасників ситуацій, пов'язаних із прийняттям рішень.

Теорія очікування – теорія Е. Бем–Баверка щодо механізму походження відсотка на капітал завдяки продуктивній сутності фактора часу; специфічний ресурс "капітал" залежно від його розміру і часу функціонування, тобто "очікування", забезпечує більший або менший відсоток на капітал.

Теорія статистики – галузь статистики, яка розглядає основні категорії статистичної науки, а також спільні для будь-яких масових явищ методи й засоби аналізу.

Теперішня вартість грошей – сума майбутніх грошових надходжень, приведених до теперішнього періоду за допомогою певної процентної ставки, яку називають дисконтною.

Територіальна організація продуктивних сил – науково-обґрунтоване розміщення взаємозв'язаних виробництв, сфери обслуговування та населення, яке забезпечує економічний і соціальний ефект внаслідок раціонального їх комплектування на певній території. Тобто, управління процесом розміщення і розвитку продуктивних сил по окремих районах, зв'язаних в єдину систему національної економіки. Територіальна структура співвідношення між формами територіального зосередження виробництва.

Територіальний поділ праці – об'єктивний безповоротний процес виробничої спеціалізації економічних районів та посилення міжрайонної кооперації, обміну спеціалізованою продукцією та

послугами, обумовлений економічними, соціальними, природними та національно-історичними відмінностями окремих територій, їх географічним положенням.

Територіально-виробниче комплексотворення – взаємообумовлене територіальне поєднання підприємств та видів людської діяльності, при якому досягається досить високий ефект (економічний, соціальний, екологічний) за рахунок підбору підприємств відповідно до природних, економічних, демографічних, транспортних умов території та її географічного положення.

Територіально-виробничі комплекси (ТВК) – сукупність взаємозв'язаних і взаємообумовлених компонентів суспільного виробництва, що формується в межах компактної території. Функціонально-територіальна структура району – це склад, співвідношення та просторове розміщення форм територіального зосередження виробництва

Територія – частина земельної поверхні з властивими їй природними, антропогенними властивостями та ресурсами, що характеризується протяжністю та певним географічним положенням.

Термін окупності нововведення – період, протягом якого додатковий прибуток, отриманий внаслідок реалізації інновації, покриє всі витрати на її створення.

Термін окупності проекту – час, протягом якого грошовий потік, одержаний інвестором від втілення проекту, досягає величини вкладених у проект фінансових ресурсів. У господарській практиці його можуть визначати без урахування необхідності грошових потоків у часі або з урахуванням такої необхідності.

Технічна будова виробництва – відображає в натуральному вигляді, скільки засобів виробництва приводиться в рух одним працівником.

Технічна експертиза (див. *Експертиза технічна*).

Технічний аналіз акцій – метод оцінювання доцільності інвестування коштів в акції, який ґрунтується на вивченні тенденцій розвитку ринкового курсу цінних паперів на підставі аналізу ринкових індексів і рейтингів, побудови графіків і таблиць, що характеризують динаміку ціноутворення акцій. За результатами технічного аналізу визначають найсприятливіші проміжки часу для купівлі-продажу акцій виходячи з можливостей отримання прибутку у вигляді курсових різниць.

Технічно обґрунтовані норми праці – норми, які встановлені з максимальним урахуванням чинників, котрі впливають на їх величину (знаряддя, предмети праці, організація й обслуговування робочого місця, тип виробництва та ін.).

Технологічний аспект виробничого процесу – сукупність змін, що їх зазнає предмет праці.

Технологічний запас (див. *Запас технологічний*).

Технологія – сукупність методів оброблення, виготовлення, зміни властивостей сировини і матеріалів у процесі виробництва; наука про способи впливу на сировину і матеріали за допомогою відповідних засобів виробництва (знарядь праці).

Технологія безвідходна – 1) технологія, яка передбачає організацію виробничого процесу з технічно або теоретично можливими мінімальними обсягами залишків твердих, рідких, газоподібних або теплових відходів і викидів. Т.б. може включати утилізацію відходів, організацію виробництва із замкнутим циклом, комплексне використання сировини і матеріалів; 2) низка технологічних процесів, у яких відходи одного виробництва стають сировиною для іншого (передбачається використання цієї сировини без залишку). Така реутилізаційна технологія (або реутилізаційне виробництво) може наблизити людство до теоретичного мінімуму глобальних антропогенних відходів. Однак і в цьому випадку технологія не стане повністю безвідходною. Отже, термін Т.б. умовний (метафоричний).

Технопарк (науково-технічний парк) – компактно розташований науково-технічний комплекс, до складу якого входять наукові установи, вищі навчальні заклади, комерційні підприємства, консалтингові, інформаційні та інші сервісні служби і який функціонує на засадах комерціалізації науково-технічної діяльності.

Технополіс – об'єднання наукових, інноваційних, науково-технологічних парків і бізнес-інкубаторів на певній території з метою об'єднання зусиль і надання потужного імпульсу для економічного розвитку регіону.

Тимчасовий адміністратор – фізична або юридична особа, що призначається Національним банком України для здійснення тимчасової адміністрації (контролю).

Тип виробничої структури – стійке поєднання певних (характерних для даної території) галузей сільськогосподарського

виробництва відповідно до природно-економічних умов конкретного господарства (території).

Типові нормативи – різновид укрупнених нормативів, за допомогою яких визначаються норми часу на виготовлення типових деталей.

Тіньова економіка (див. *Економіка тіньова*).

Тобін (Тobin) Джеймс (нар. 1918) – американський економіст. Лауреат Нобелівської премії з економіки (1981).

Товар – будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі).

Товариство акціонерне – господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і відповідає за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, у межах вартості належних їм акцій.

Товариство господарське – підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та участі у підприємницькій діяльності товариства з метою отримання прибутку.

Товариство довірче – товариство з додатковою відповідальністю, яке здійснює представницьку діяльність відповідно до договору, укладеного з довірцями майна щодо реалізації їх прав власників. Майном довірителя є кошти, цінні папери та документи, які засвідчують право власності довірителя.

Товариство з додатковою відповідальністю – господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів і яке відповідає за зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному в установчих документах однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Товариство з обмеженою відповідальністю – господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір якого визначений в установчих документах, і відповідає за зобов'язаннями тільки своїм майном.

Товариство командитне – господарське товариство, в якому один або декілька учасників здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть за його зобов'язаннями додаткову

солідарну відповідальність усім своїм майном, на яке за законом може бути звернено стягнення (повні учасники), а інші учасники (вкладники) – лише своїми внесками.

Товарна біржа (див. *Біржа товарна*).

Товарна група – група однорідних товарів за гармонізованою системою опису та кодування товарів;

Товарна продукція (див. *Продукція товарна*).

Товарне виробництво (див. *Виробництво товарне*).

Товарний кредит (див. *Кредит товарний*).

Товарні ф'ючерси (див. *Ф'ючерси товарні*).

Товар-новація – продукт науково-технічної та інноваційної діяльності, що пропонує новий засіб чи спосіб (технологію) виробництва товарів та послуг і відкриває для споживача нові сфери задоволення своїх потреб.

Товаророзпорядчі цінні папери (див. *Цінні папери товаророзпорядчі*).

Торгівля міжнародна – торгівля між країнами, яка складається із ввозу (імпорту) товарів і послуг та їх вивозу (експорту).

Торгівля оптова – здійснення посередницьких функцій між промисловцями та роздрібними торговцями.

Торгівля роздрібна – реалізація товарів безпосередньо споживачам.

Торговельна надбавка – елемент ціни, який додається до ціни придбання торговельною організацією того чи іншого товару і складається з її витрат обігу, прибутку і ПДВ.

Торговельні марки – оригінальні позначки, які мають правовий захист і призначені для вирізнення товарів (послуг), що виготовляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), які виготовляються (надаються) іншими особами.

Торговий баланс (див. *Баланс торговий*).

Торговий капітал (див. *Капітал торговий*).

Точка беззбитковості – обсяг реалізації, за якого доходи підприємства дорівнюють його витратам.

Традиційний грошовий потік – сума чистого доходу та нарахованої амортизації.

Транзит товарів – переміщення товарів, вироблених за межами України, через територію України без будь-якого використання цих товарів на зазначеній території.

Трансакційні витрати (див. *Витрати трансакційні*).

Трансакція – банківська операція, переказ грошових коштів (зокрема за кордон) для яких-небудь цілей.

Транснаціональна корпорація – група підприємств, що функціонують у різних країнах, але контролюються штаб-квартирою, яка розташована в одній конкретній країні.

Транспортна задача – завдання про найбільш раціональне планування перевезень однорідного продукту з пунктів виробництва в пункти споживання.

Транспортний баланс – сукупність показників, що характеризують обсяги, структуру перевезень, міжрайонні та внутрішньорайонні транспортно-економічні зв'язки регіону або країни в цілому. Часто під транспортним балансом розуміють співвідношення ввозу і вивозу, відправлення і прибуття.

Транспортний запас (див. *Запас транспортний*).

Трансфер – передавання суб'єктам, які не є авторами технологічних новацій, права на їх використання через продаж ліцензій і надання інжинірингових послуг.

Трасти (див. *Довірчі товариства*).

Трагта (див. *Вексель переказний*).

Тренд – основна тенденція динаміки показника, очищена від випадкових впливів і індивідуальних особливостей окремих періодів.

Трендовий аналіз (див. *Аналіз трендовий*).

Трест – акціонерне товариство, в якому підприємства, що вступають до нього, втрачають не тільки комерційну, а й виробничу самостійність, перетворюються на акціонерів тресту.

Тривалість обороту оборотних коштів – коефіцієнт, що показує тривалість одного обороту оборотних коштів.

Тройська унція – одиниця виміру маси. 1 тройська унція = 31,1035 г золота. Назва «Тройська» походить від назви французького міста Труа, де до XVI ст. проводилися міжнародні ярмарки.

Трудова вартість (див. *Вартість трудова*).

Трудова теорія вартості (див. *Теорія вартості трудова*).

Трудовий аспект виробничого процесу – сукупність дій працівника щодо здійснення цілеспрямованих змін предметів праці.

Трудовий потенціал – наявність трудових ресурсів та можливості їхнього ефективного використання.

Трудовий потенціал (див. *Потенціал трудовий*).

Трудові ресурси (див. *Ресурси трудові*).

Трудомісткість нормативна – затрати праці, що розраховуються на підставі діючих норм праці: норм часу, норм виробітку тощо.

Трудомісткість обслуговування – затрати праці допоміжних робітників основних цехів і робітників допоміжних цехів і підрозділів, зайнятих обслуговуванням виробництва за кожною операцією (виробом).

Трудомісткість технологічна – затрати праці основних робітників, відрядників і погодинників за виробничими операціями (детальми, вузлами, готовими виробами).

Трудомісткість управління – затрати праці керівників, спеціалістів, службовців.

Трудомісткість фактична – сума здійснених затрат праці на випущений обсяг продукції або виконаний обсяг робіт.

У

Угода «кеп» – серія європейських опціонів PUT, які надають їх власнику право на отримання кредиту з попередньо встановленим максимальним рівнем процентної ставки «кеп». Чим ближче поточні процентні ставки до ставки «кеп», тим більшою буде премія, яка сплачується позичальником продавцю. Угода «кеп» захищає позичальника, який залучає кошти під плаваючу процентну ставку, від підвищення процентних ставок на ринку.

Угода «колар» – угода, яка застосовується для захисту позичальника в умовах плаваючих ставок, проте має меншу вартість, ніж угода «кеп». Стратегія «колар» полягає в одночасному продажу контракту «флор» та купівлі контракту «кеп». При цьому ставка «кеп» встановлюється на рівні, вищому від поточних ринкових ставок, а ставка «флор» – на нижчому. Вартість угоди «колар» для позичальника визначається різницею між премією, сплаченою при купівлі «кепу», і премією, отриманою при продажу «флор».

Угода «своп» – угода між двома учасниками ринку про обмін у майбутньому платежами відповідно до умов угоди. Фактично своп полягає в зміні грошового потоку з одними характеристиками на грошовий потік з іншими характеристиками. Стандартний своп, укладений між двома партнерами, який не містить жодних додаткових умов, називають простим. Своп, укладений між двома партнерами, передбачувана сума якого рівномірно зменшується з наближенням терміну завершення угоди, називають амортизуючим.

Своп, передбачувана сума якого рівномірно збільшується, називається наростаючим свопом. Своп, в якому беруть участь кілька сторін і, як правило, кілька валют, є складним, або структурованим. Своп, який змінює тип процентної ставки активу, називають активним, а який змінює тип процентної ставки пасиву – пасивним. Своп, укладений сьогодні, але який розпочнеться через певний проміжок часу, називають форвардним. Опціон на своп дістав назву свопоціон.

Угода «флор» – серія європейських опціонів CALL, які надають право їх власнику інвестувати грошові кошти під плаваючу ставку, не нижчу від визначеної в угоді мінімальної ставки «флор». Встановлення мінімальної ставки інвестування захищає власника «флор» від падіння ставок на ринку. При падінні ринкових ставок нижче від ставки "флор" дохідність інвестицій зберігається на рівні, визначеному цією ставкою.

Угода бартерна – товарообмінна експортно–імпортна операція на балансовій основі з передачею права власності на товар без оплати (натуральний обмін).

Угода біржова (див. *Біржова угода*).

Угода мирова – процедура досягнення домовленості між боржником та кредиторами щодо пролонгації сплати належних кредиторам платежів або щодо зменшення суми боргів.

Умовні рішення – рішення, прийняття одного з яких можливе лише за умови прийняття іншого.

Управління інноваційним процесом – невід’ємна складова діяльності сучасного підприємства, що охоплює планування, організування та стимулювання інноваційної діяльності, реалізацію інноваційних проєктів, розрахованих на отримання конкурентних переваг і зміцнення ринкових позицій підприємства.

Управління корпоративне (див. *Корпоративне управління*).

Управління прибутком – процес підготовки і прийняття відповідних управлінських рішень з питань формування, розподілу та цільового використання прибутку на підприємстві.

Управління проєктами – методологія організації, планування, керівництва, координації трудових, фінансових та матеріально–технічних ресурсів протягом проєктного циклу, спрямована на ефективне досягнення його цілей шляхом застосування сучасних методів, техніки та технології управління для досягнення певних

результатів щодо складу та обсягу робіт, вартості, часу, якості та задоволення учасників проекту.

Ф

Фактичний баланс робочого часу – структура робочого дня, яка віддзеркалює фактичну тривалість категорій, установлених у результаті проведення фотографії робочого часу.

Фактичний вік земельних поліпшень – період від початку експлуатації земельних поліпшень до дати оцінки.

Фактор – причина, рушійна сила, що робить вплив на результат виробничої, економічної діяльності.

Фактори розміщення продуктивних сил – певні причини та чинники, що впливають на їх територіальне розташування, визначають його ефективність.

Факторинг – операція з переуступки першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредитору (фактору) з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору.

Факторингові операції – операції, що базуються на основі комерційного кредиту, який надається продавцями покупцям у вигляді відстрочення платежу за продані товари. Існують різні види факторингових операцій: відкриті (конвенційні) та закриті (конфіденційні), з правом регресу і без нього.

Факторна модель рівня рентабельності затрат в цілому по підприємству – розрахунок впливу факторів способом ланцюгових підстановок.

Факторний аналіз (див. *Аналіз факторний*).

Факторний ознака – ознака, що робить вплив на зміну результативної ознаки.

ФАТФ (FATF–GAFI, Financial Action Task Force on Money Laundering) – група розроблення фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей – міжурядова організація, яка встановлює стандарти, розробляє та заохочує політику по боротьбі з відмиванням брудних коштів та фінансуванням тероризму. ФАТФ була утворена на самміті країн великої сімки у Парижі в 1989 р. Тоді до організації входило 16 країн. Діяльність ФАТФ полягає у створенні й оновленні рекомендацій з проведення політики боротьби з відмиванням «брудних» коштів та фінансуванням тероризму, спостереженні за

дотриманням країнами–членами цих рекомендацій, опрацюванні досвіду країн–членів та утворенні типології відмивання брудних коштів. Тепер до складу ФАТФ входить 33 країни: Аргентина, Австралія, Австрія, Бельгія, Бразилія, Канада, Данія, Фінляндія, Франція Німеччина, Греція, Гонконг (Китай), Ісландія, Ірландія, Італія, Японія, Люксембург, Мексика, Королівство Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, Російська Федерація, Сінгапур, Південна Африка, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Велика Британія, Сполучені Штати Америки.

Феодал – представник панівного класу, власник феоду за феодалізму.

Феросплавний завод – підприємство, яке випускає сплави заліза з легуючими металами (марганцем, вольфрамом, ванадієм та ін.)

Фізичний знос основного капіталу (див. *Знос основного капіталу фізичний*).

Фізіократи – представники класичної політичної економії II половини XVIII ст. у Франції (Ф. Кене, А.-Р. Тюрго та ін.). Ф. вважали, що додаткова вартість створюється тільки сільськогосподарською працею, цим самим підкреслюючи різницю між основним і обіговим капіталом. Виступали проти меркантилізму, обстоювали вільну торгівлю.

Фіксинг – процедура котирування, при якій визначається та реєструється міжбанківський курс валют шляхом послідовного зіставлення попиту та пропозиції по кожній валюті. На цій підставі визначають курси покупця і продавця, які й публікуються в офіційних джерелах.

Фінанси – сукупність об'єктивно зумовлених економічних відносин з обміну, розподілу та перерозподілу вартості створеного у суспільстві ВВП, формування, розподілу та використання фондів грошових коштів і нагромаджень у розпорядженні суб'єктів господарювання та держави, призначених для цілей розширеного відтворення, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позичкового капіталу підприємства. Головним напрямом фінансової діяльності будь-якого підприємства є формування і використання грошових фондів, за допомогою яких забезпечується грошовими коштами його виробничо–господарська діяльність, а також здійснюється просте і розширене відтворення.

Фінансова експертиза (див. *Експертиза фінансова*).

Фінансова оренда (див. *Оренда фінансова*).

Фінансовий аналіз (див. *Аналіз фінансовий*).

Фінансовий інструмент – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.

Фінансовий контролінг – система, що забезпечує концентрацію контролюючих дій по основних напрямках управління фінансами підприємства, виявлення відхилень фактичних значень контрольних показників від нормативних (планових) і вжиття оперативних заходів з нормалізації процесу управління фінансами.

Фінансовий кредит (див. *Кредит фінансовий*).

Фінансовий леверидж – фінансовий механізм управління співвідношенням залучених і власних фінансових коштів. Результат такого управління оцінюється за допомогою показника «ефект фінансового лівериджу».

Фінансовий лізинг (див. *Лізинг фінансовий*).

Фінансовий менеджмент – система принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень, пов'язаних із формуванням, розподіленням і використанням фінансових ресурсів підприємства, а також оптимізацією обороту його грошових коштів.

Фінансовий механізм – сукупність форм, методів створення і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення. Складниками фінансового механізму є фінансове планування і прогнозування, фінансові показники, нормативи, ліміти та резерви, система управління фінансами, фінансовий контроль, аудит і фінансове право.

Фінансовий план (бюджет) проекту – детальний опис усіх надходжень і витрат у часі, планованих протягом життєвого циклу проекту.

Фінансовий потік – надходження та витрати грошових коштів, пов'язані зі змінами власного та позикового довгострокового капіталу.

Фінансовий ризик (див. *Ризик фінансовий*).

Фінансовий ринок (див. *Ринок фінансовий*).

Фінансовий цикл (див. *Цикл фінансовий*).

Фінансові активи (див. *Активи фінансові*).

Фінансові інвестиції (див. *Інвестиції фінансові*).

Фінансові ліміти – певні обмеження на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина.

Фінансові організації міжнародні (див. *Міжнародні фінансові організації*).

Фінансові проекти (див. *Проекти фінансові*).

Фінансові ресурси (див. *Ресурси фінансові*).

Фінансові санкції – штрафи та пені, що стягуються з платників податків за порушення податкового законодавства.

Фінансові ф'ючерси (див. *Ф'ючерси фінансові*).

Фінансово-кредитні відносини міжнародні (див. *Міжнародні фінансово–кредитні відносини*).

Фінансово-промислова група – комплекс промислових, торговельних, банківських, транспортних та інших компаній.

Фірма – коаліція власників скооперованих факторів виробництва, зв'язаних між собою контрактними зобов'язаннями, які направлені передусім на найкраще використання інтерспецифічних ресурсів.

ФІФО – 1) метод бухгалтерського обліку товарно–матеріальних запасів за ціною першої виготовленої партії товару або першої партії товару (матеріалів, сировини, напівфабрикатів тощо), яка надійшла на підприємство; 2) метод обчислення процентів у разі дострокового вилучення частини вкладу з банку. Полягає в тому, що вилученою вважається сума, яку було внесено першою.

Фокусування – конкурентна стратегія, яка передбачає, що організація концентрує зусилля на певному географічному регіоні або групі споживачів.

Фонд денної заробітної плати – включає фонд годинної заробітної плати і оплату внутрішньо змінних перерв у роботі.

Фонд місячної заробітної плати – включає фонд денної заробітної плати, оплату цілоденних перерв у роботі.

Фонд оплати праці – загальна сума витрат на оплату праці працівників підприємства і виплат соціального характеру.

Фондова біржа (див. *Біржа фондова*).

Фондовий ринок (див. *Ринок цінних паперів*).

Фондовіддача – відношення вартості виробленої продукції до вартості основних виробничих фондів. Є величиною зворотною до фондомісткості.

Фондомісткість – відношення вартості основних виробничих фондів до вартості виробленої продукції. Є величиною зворотною до фондовіддачі.

Фондоозброєність праці – відношення вартості основних виробничих фондів в розрахунку на одного середньорічного працівника.

Форвардна угода – угода між двома сторонами про майбутню поставку предмета контракту за наперед обумовленою ціною, яка укладається поза біржею й обов'язкова для виконання для обох сторін угоди. Форвардні угоди укладаються на купівлю або на продаж визначеної кількості певного фінансового чи матеріального активу. Один із учасників угоди зобов'язується здійснити поставку, а інший – її прийняти.

Форми зайнятості – конкретні способи включення працівників у систему суспільного виробництва.

Форс-мажор – 1) події, надзвичайні ситуації, які не можуть бути передбачені, попереджені або усунені якими–небудь заходами; 2) обумовлені правилами страхування надзвичайні обставини, на випадок яких страховик звільняється від виконання зобов'язань за договором страхування. Більшість страховиків відносять сюди випадки, котрі зумовлені військовими діями, страйками, запровадженням надзвичайного стану, радіоактивними викидами тощо.

Форфейтинг – фінансова операція, що перетворює комерційний кредит у банківський; використовується для акумулювання фінансових коштів для реалізації інноваційного проекту, якщо у інвестора відсутні достатні кошти для інновацій.

Фотографія використання робочого часу – це спостереження та заміри усіх без винятку витрат робочого часу безпосередньо на робочих місцях виробничого процесу протягом усього періоду спостережень із зазначенням поточного часу та послідовності їх виконання.

Франчайзинг – фінансова схема залучення інвестиційних ресурсів у інноваційну діяльність, яка передбачає тиражування інновацій завдяки залученню великого капіталу.

Франчайзі – сторона, що готова виготовляти продукцію за технологією та умовами, запропонованими франчайзером.

Франшиза – передбачена договором частина збитків, яка в разі настання страхової події не відшкодовується страховиком.

Фрикційне безробіття (див. *Безробіття фрикційне*).

Фритредерство – напрям в економічній теорії та політиці промислових кіл. Основні принципи – вимога вільної торгівлі та невтручання держави в економічне життя країни. Ф. виникло у Великій Британії у XVIII ст.

Фундаментальні дослідження – вид наукових досліджень, головним призначенням яких є здобуття нових знань, виявлення законів розвитку природи, суспільства, мислення. їх результати є основою проведення прикладних досліджень.

Функції нормування праці – відокремлені напрями процесу нормування, реалізація яких розкриває сутність та призначення норм праці: норми праці є основою обґрунтування практично всіх планово–економічних розрахунків господарської діяльності підприємства (організації); норми праці становлять об'єктивну основу раціональної організації та оперативного управління виробництвом; норми праці є дієвим засобом забезпечення оптимального співвідношення між мірою праці та мірою її оплати.

Функціональна стратегія – управлінський план дій окремого підрозділу, зайнятого конкретною сферою бізнесу. Організація має потребу в такій стратегії для кожної основної виробничої одиниці: НДДКР, виробництва, маркетингу, фінансів, кадрів тощо.

Функціональний аналог – нерухоме майно, яке за своїми функціональними (споживчими) характеристиками може бути визнане подібним майном до об'єкта оцінки.

Функціональний ефект – результат, який одержує кожна окремо взята ланка технологічного процесу агропромислового виробництва.

Функціональний знос (див. *Знос функціональний*).

Функціональний потенціал системи виробництва – властивість цієї системи забезпечити усіма необхідними типорозмірними рядами видів обробки процес виготовлення усього асортименту продукції, що виробляється, та будь-якої альтернативної продукції, якщо це забезпечується лише зміною технології та переналадкою обладнання без докорінної перебудови носія.

Функціонально-вартісний аналіз (див. *Аналіз функціонально-вартісний*).

Функція – зовнішній прояв властивостей якого–небудь об'єкта певної системи.

Ф'ючерс – біржовий дериватив, який засвідчує зобов'язання на біржовому ринку купити чи продати базовий актив за стандартизованими вимогами щодо характеристик базового активу, термінів та умов виконання за ціною, зафіксованою на момент укладення угоди.

товарні – ф'ючерсні контракти на сільгосппродукцію, енергоресурси, метали та ін.

фінансові – ф'ючерсні контракти, в основу яких покладені фінансові інструменти – державні та інші цінні папери, біржові індекси, відсотки за банківськими ставками, а також конвертована валюта і золото.

Ф'ючерсний контракт – угода між продавцем і покупцем фізичного товару або фінансового активу, з одного боку, і між продавцем і кліринговою палатою ф'ючерсної біржі, з іншого.

Ф'ючерсні операції – строкові угоди на біржі, пов'язані з купівлею–продажем активів за ціною, що фіксується в момент укладення угоди з умовою виконання операцій через певний проміжок часу.

Х

Хеджування – система укладання термінових контрактів і угод, що враховує можливість у майбутньому зміни курсів (цін).

Холдинг – специфічна організаційна форма об'єднання капіталу, що припускає створення материнської і дочірніх компаній.

Хремастика – термін, використаний Арістотелем для позначення неприродної сфери діяльності людей; йдеться про безтурботне мистецтво наживати статок за допомогою великих торговельних угод і лихварських операцій.

Хронометраж – метод вивчення структури операції за її складовими елементами (комплексами прийомів, прийомами, діями та рухами) і визначення міри витрат часу на них. За допомогою хронометражу вивчають тільки оперативний час.

Ц

Целюлозно-паперова промисловість об'єднує підприємства, які з рослинної сировини виробляють папір, картон та вироби з них, штучне волокно, фібру і напівфабрикати (деревну масу), целюлозу.

Ценз – 1) у Стародавньому Римі – періодичний перепис майна для оподаткування; 2) умови, що обмежують право людей реалізувати свої громадянські права, наприклад виборчий Ц.

Центр відповідальності – структурний підрозділ підприємства, який повністю контролює ті чи інші напрями фінансової діяльності, а його керівник самостійно приймає управлінські рішення у межах цих напрямів і несе повну відповідальність за виконання доведених йому нормативних (планових) фінансових показників.

Централізація капіталу – збільшення розміру капіталу шляхом об'єднання капіталів кількох економічних суб'єктів у один капітал.

Централізована форма управління нормуванням – одна з форм управління нормуванням, коли відповідальність за якість норм і робота з установами, обліку і впровадження норм праці сконцентрована в єдиному центрі (відділі, бюро, групі). Найбільш розповсюджена на малих і середніх за кількістю працівників підприємствах з обмеженою номенклатурою продукції.

Центри продуктивності – передова форма управління та організації нормування праці, яка передбачає об'єднання зусиль технологів, економістів, нормувальників для комплексної розробки типових технологій і трудових процесів, карт організації праці з використанням обчислювальної техніки.

Цивільне виробництво (див. *Виробництво цивільне*).

Цикл економічний – спади і піднесення, що повторюються в економіці, у розвитку виробництва та рівня ділової активності.

Цикл операційний – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Цикл фінансовий – проміжок часу від оплати за придбані матеріали до отримання грошей за реалізовані товари (роботи, послуги).

Циклічне безробіття (див. *Безробіття циклічне*).

Циклічний дефіцит (див. *Дефіцит циклічний*).

Циклічність розвитку економіки – рух від однієї макроекономічної рівноваги, в масштабі економіки загалом, до іншої.

Цілісний майновий комплекс – господарський об'єкт із закінченим циклом виробництва продукції (робіт, послуг). Цілісними майновими комплексами можуть бути структурні підрозділи підприємств (цехи, виробництва, дільниці тощо).

Ціль планування збуту – своєчасно запропонувати споживачам такі товари та послуги, які б відповідали як профілю підприємства так і потребам споживача.

Цільове фінансування – виділення коштів на фінансування конкретних об'єктів і суб'єктів, витрат, програм і проектів.

Цільові фонди – кошти, які використовуються для розв'язання конкретних проблем, визначених державними органами та органами місцевого самоврядування; різновид позабюджетних фондів.

Ціна – 1) сума грошей, яку покупець згоден заплатити, а продавець – отримати за відповідний товар; 2) вираження вартості товару у грошовій формі.

відпускна – ціна, за якою продукція реалізується виробничому споживачу.

вільна – ціна, яка встановлюється підприємцями самостійно з урахуванням особистих витрат та співвідношення між попитом і пропозицією.

довідкова – інформаційна ціна, що слугує відправною точкою для встановлення, як правило, договірної ціни.

експортна – ціна, за якою фактично оплачується або підлягає оплаті товар, який продається в країну імпорту з країни експорту.

закупівельна – ціна, за якою сільськогосподарська продукція реалізується державними, кооперативними та фермерськими господарствами для подальшої переробки.

землі (капіталізована рента) – сума грошей, яка, будучи покладена в банк, дозволить її власнику отримати дохід у формі відсотка, що дорівнює земельній ренті.

індикативна – ціна товару, яка відповідає цінам, що склалися на аналогічну продукцію на час здійснення експортної операції.

капіталу – відношення загальної суми платежів за використання фінансових ресурсів до загального обсягу цих ресурсів.

ковзна – ціна, яка визначається на момент виконання контракту шляхом перегляду договірної ціни внаслідок істотних змін у витратах на виробництво продукції.

котирувальна (див. *Котирувальна ціна*).

монопольна – вид ціни, встановлений монополією. Залежно від цілей монополія може встановлювати монопольно високі та монопольно низькі ціни.

оптова – ціна, за якою продукція великими партіями здійснює обіг між промисловими підприємствами або між ними та підприємствами й організаціями інших галузей.

питома – ціна в розрахунку на одиницю споживчої властивості (якості) продукції.

підприємства – ціна, за якою виробник визначає вартісні результати своєї безпосередньої роботи і яка складається з витрат і прибутку.

регульована – ціна, межі змін якої прямо чи опосередковано встановлює держава. Встановлюється, як правило, на продукцію та послуги монопольних утворень.

рівноважна – 1) ціна, за якої немає ні дефіциту, ні надлишку товарів і послуг; 2) ціна на конкурентному ринку, за якої величина попиту і величина пропонування збігаються.

світова – інтернаціональна вартість товару, яка визначається головними продавцями і покупцями певного виду продукції та формується в процесі здійснення великих і результативних операцій з товаром у вільно конвертованій валюті на світовому ринку.

справедлива – категорія економічного вчення каноністів, що пояснювала правомірність адміністративного (не ринкового) ціноутворення і можливість «продавати річ дорожче», щоб уникнути заповідання збитку як її «власникові», так і всьому «суспільному життю».

фіксована – ціна, яка встановлюється державою на невизначений період і може бути скасована тільки спеціальним розпорядженням.

франко – ціна, встановлена з урахуванням передбаченого порядку відшкодування транспортних витрат з доставки продукції до пункту, зазначеного після слова «франко».

індиферентна – «ціни байдужості», які однакові за питомою ціною, але різні за своїм абсолютним значенням.

Цінні папери – грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають відносини між особою, яка їх випустила, та їхнім власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також

можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

безстрокові – цінні папери без установленого строку погашення.

боргові – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання.

державні – визначені законодавством боргові зобов'язання, що емітуються державою в особі її уповноважених органів та в порядку, визначеному чинним законодавством України.

емісійні – цінні папери, що посвідчують однакові права їх власників у межах одного випуску стосовно особи, яка бере на себе відповідні зобов'язання (емітент).

іпотечні – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів.

лістингові – цінні папери, які пройшли процедуру лістингу на фондовій біржі, внесені до біржового реєстру як такі, що відповідають лістинговим умовам та вимогам, установленим фондовою біржею.

муниципальні – цінні папери, що випускаються органами місцевого самоврядування зарубіжних країн з метою залучення коштів для реалізації власних інвестиційних програм та інших заходів.

основні – цінні папери, в основу яких покладені майнові права на будь-який актив (зазвичай на товар, гроші, капітал, майно, різного роду ресурси та ін.).

пайові – цінні папери, що посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів і сертифікатів ФОН), надають власнику право на участь в управлінні емітентом (крім сертифікатів ФОН) і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна в разі ліквідації емітента (крім сертифікатів ФОН).

похідні – цінні папери, механізм випуску й обігу яких пов'язаний із правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

приватизаційні – цінні папери, що посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації

частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

товаророзпорядчі – цінні папери, що надають їх держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Цінність акції – коефіцієнт, що визначає умовний термін окупності поточної вартості акції та показує її інвестиційну привабливість.

Цінність проекту – різниця між позитивними (вигодами) та негативними результатами (затратами).

Цінова війна – циклічне, послідовне зниження ціни продукту з метою витиснення конкурентів з олігополістичного ринку.

Цінова еластичність – ступінь чутливості споживачів до зміни цін на продукцію або послуги.

попиту – відношення відсотка зміни величини попиту до відсотка зміни ціни.

пропозиції – вимірюється процентом зміни величини пропонування внаслідок зміни ціни товару на 1%.

Цінова політика підприємства – діяльність підприємства, спрямована на досягнення його головної мети за допомогою цін.

Цінова стабільність – утримання системи цін на певному рівні шляхом підтримки стабільного курсу грошової одиниці України.

Цінова стратегія підприємства – основні напрями, заходи та методи, за допомогою яких може бути досягнута визначена мета цінової політики.

Ціновий ризик (див. *Ризик ціновий*).

Ц

Часткова монополія (див. *Монополія часткова*).

Частковий потенціал елемента носія – індивідуальна властивість елемента носія, вимірювана у відповідних натуральних, умовно – натуральних або вартісних показниках, яка забезпечує загальну здатність носія задовольнити вимоги щодо виконання поставленої власником об'єкту мети.

Чек – письмова безумовна пропозиція чекодавця платнику здійснити платіж зазначеної у чеку грошової суми чекоутримувачу готівкою або у безготівковій формі.

електронний – платіжний додаток персоніфікованої платіжної картки, кошти за операціями з яким обліковуються на окремому чековому картрахунку, що відкритий в емітента.

розрахунковий – паперовий розрахунковий документ, який містить нічим не зумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, провести переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача.

Чемберлін (Chamberlin) Едвард–Хейстінгс (1899-1967) – американський економіст.

Чинники автономного інвестування – чинники, що впливають на інвестиційний попит незалежно від відсоткової ставки.

Чинники автономного споживання – чинники, що впливають на споживання залежно від післяподаткового доходу.

Чинники, які впливають на працездатність – це перелік показників, які характеризують: фізичні зусилля, нервову напруженість, темп роботи, робочу позу, монотонність праці, мікроклімат у робочому приміщенні, освітлення робочої зони тощо.

Чисельність працівників середньоспискова (див. *Середньоспискова чисельність працівників*).

Чисельність працівників спискова (див. *Спискова чисельність працівників*).

Чисельність працівників явочна (див. *Явочна чисельність працівників*).

Чисті активи (див. *Активи чисті*).

Чиста дисконтована вартість (див. *Теперішня вартість*).

Чиста економічна теорія – теоретико-методологічна позиція «класиків» і «неокласиків», яка свідчить про їхню прихильність «триматися чистого знання», «чистої теорії», тобто без суб'єктивістських, психологічних та інших неекономічних нашарувань в економічному аналізі.

Чиста конкуренція (див. *Конкуренція досконала (вільна, чиста або повна)*).

Чиста монополія (див. *Монополія чиста*).

Чиста продукція (див. *Продукція чиста*).

Чиста теперішня вартість проекту – дисконтована цінність проекту (поточну вартість доходів або вигід від вкладених інвестицій).

Чистий внутрішній продукт (ЧВП) – ВВП, зменшений на величину амортизаційних відрахувань.

Чистий грошовий потік (див. *Грошовий потік чистий*).

Чистий прибуток (див. *Прибуток чистий*).

III

Швидкість обігу грошей – кількість разів витрачання грошової одиниці протягом року в процесі економічного кругообігу.

Шкала податкових ставок прогресивна – шкала відсоткових ставок, розміри яких зростають відповідно до зростання розмірів об'єкта оподаткування.

Шкала податкових ставок прогресивно-регресивна – шкала відсоткових ставок, розміри яких спочатку зростають – до певної величини об'єкта оподаткування, а при його зростанні понад цю величину – зменшуються.

Шкала податкових ставок регресивна – шкала відсоткових ставок, розміри яких зменшуються відповідно до зростання розмірів об'єкта оподаткування.

Шкала податкових ставок регресивно–прогресивна – шкала відсоткових ставок, розміри яких спочатку знижуються до певної величини об'єкта оподаткування, а при його зростанні понад цю величину – зростають.

Шкала податкових ставок ступінчаста – побудова шкали прогресивних ставок, за якої кожна ставка (залежно від розмірів об'єкта оподаткування) застосовується до тієї частини об'єкта оподаткування, котра знаходиться в межах певного інтервалу, для якого встановлена ця ставка.

Шкала податкових ставок, прогресія проста – побудова шкали відсоткових ставок, за якої кожна ставка (залежно від розмірів об'єкта оподаткування) застосовується до всього об'єкта оподаткування.

Шкода – наслідок порушення прав, що охороняються законом, та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин (держави, організацій або громадян). Ш. може бути майновою або моральною.

майнова – наслідок правопорушень, що мають вартісну форму.

моральна – моральні та фізичні страждання, спричинені правопорушенням.

Штатний розпис – документ, в якому визначено перелік посад в установі (організації) із зазначенням їх кількості і розмірів посадових окладів.

Шумпетер Йозеф-Алоїс (1883-1950) – австрійський і американський економіст.

Шумпетерівська гіпотеза – положення про роль монополії в суспільстві, за яким, незважаючи на втрати від високих монопольних цін і меншого обсягу виробництва за тих самих витрат, монополія в умовах конкуренції відіграє провідну роль у розвитку технології й організації виробництва.

Ю

Юридична особа – організація, що має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнові й особисті немайнові права та нести обов'язки, бути позивачами і відповідачами в суді, арбітражі або в третейському суді (ст. 23 Цивільного кодексу); має самостійний баланс, розрахункові (поточні) та інші рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням, знак для товарів і послуг і не має у своєму складі інших юридичних осіб.

Я

Явні вигоди (затрати) – матеріальні вигоди (затрати), зумовлені зменшенням (збільшенням) витрат або отриманням додаткових доходів (витрат). Їх величина очевидна, що дає змогу доволі легко визначити фінансове значення цих вигід (витрат).

Явочна чисельність – чисельність робітників, які повинні бути кожен день на підприємстві.

Якість життя – філософсько-економічна категорія, яка відображає рівень задоволення потреб людей в особистих доходах, товарах і послугах різного характеру, у змістовному спілкуванні, знаннях, творчій праці, особистій свободі тощо.

Навчальне видання

БАЗОВІ ДЕФІНІЦІЇ З ЕКОНОМІКИ: навчальний посібник

*Бабицька Ольга Олександрівна, к.е.н., доцент,
Бойко Світлана Василівна, к.е.н., доцент,
Гура Анатолій Минович, к.е.н., доцент,
Житник Тетяна Петрівна, к.е.н., доцент,
Загурський Олег Миколайович, д.е.н., доцент,
Наска Ігор Миколайович, д.е.н., професор,
Приходько Тамара Володимирівна, асистент,
Рибак Надія Олексіївна, к.е.н., доцент,
Сокольська Тетяна Вікторівна, д.е.н., професор,
Сатир Лариса Михайлівна, д.е.н., професор,
Шуст Олена Анатоліївна, д.е.н., професор,
Юхименко Петро Іванович, д.е.н., професор.*

Редактор: *О.П. Цвид-Гром*
Коректор: *С.М. Загурська*
Комп'ютерний набір: *С.В. Бойко*

Формат 64x90/16. Папір офсетний.
Умовних друкарських аркушів 16,25.
Замовлення 1215.

Віддруковано ТОВ «Білоцерківдрук»
м. Біла Церква, бульвар Олександрійський, 22.
Телефон: 045-63-5-16-18.